MERIDIANE

VANDA VASILEVSKAIA ★ ÎN LUPTA CEA GREA

VANDA VASILEVSKAIA

ÎN LUPTA CEA GREA

1960
E. S. P. L. A. – CARTEA RUSĂ

VANDA VASILEVSKAIA

ÎN LUPTA CEA GREA

1960
E. S. P. L. A. — CARTEA RUSĂ

Traducere de

MARIA SÎRBU şi SIDONIA DRĂGUŞANU

PREFAȚA

Acum un sfert de veac a apărut prima lucrare literară a luptătoarei Vanda Vasilevskaia, iar astăzi numele scritoarei Vanda Vasilevskaia este cunoscut în lumea întreagă. Cititorul rămîne adînc impresionat atît de talentul său scriitoricesc, cît, mai ales, de bogăția de idei şi evenimente pe care luptătoarea le-a trăit în mijlocul maselor, în focul luptei revoluționare, iar scriitoarea le-a povestit, cu vigoare şi pasiune, în operele sale literare.

Dîrză şi neînfricată în viața ei de luptătoare, Vanda Vasilevskaia rămîne dîrză şi neînfricată ca scriitoare. Aceasta ne explică de ce în 1939, adică la numai cîțiva ani de la apariția primei sale opere literare, primul ministru al Poloniei, pe care reacțiunea o ducea cu paşi repezi spre fascism, apreciază că activitatea politică şi literară a Vandei Vasilevskaia „a zdruncinat temeliile statului". Intr-adevăr, scriitoarea se afirmase prin nuvela „Oglinda zilei" (1934), romanul „Patria" (1935), romanul „Pămînt subjugat" (1938), care deveniseră arme în lupta clasei muncitoare şi țărănimii muncitoare din Polonia. Totodată, luptătoarea Vanda Vasilevskaia ia parte activă la acțiunile politice revoluționare, organizate de partidul comunist, acțiuni care au dejucat o seamă de manevre ale guvernului, îndreptate împotriva clasei muncitoare şi a intelectualilor.

Această activitate politică a scriitoarei a dus la îndepărtarea ei din învățămînt, luîndu-i-se dreptul de a mai preda în vreo școală din țară.

Născută în anul 1905 în orașul Cracovia, Vanda Vasilevskaia crește în mijlocul copiilor de muncitori dintr-o suburbie a orașului, iar mai tîrziu, la țară, printre copiii de țărani; în mediul muncitoresc a văzut și a simțit exploatarea și mizeria clasei muncitoare, învățînd să-i urască pe capitaliști, iar la țară, cot la cot cu copiii de țărani, Vanda Vasilevskaia se pătrunde pînă în fundul sufletului de ura neîmpăcată împotriva împilatorilor satului.

Adolescentă, ea trăiește împreună cu poporul polonez suferințele și grozăviile primului război mondial, participă cu entuziasm la primele clipe de existență a Poloniei independente, născută ca urmare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a proclamării de către Uniunea Sovietică a dreptului popoarelor la autodeterminare. Dar, curînd după aceasta, tot dînsa participă și la marea durere a poporului polonez pricinuită de contraofensiva reacțiunii. Bizuindu-se pe trădarea socialiștilor de dreapta și pe partidul așa zis țărănesc, care a putut un timp să înșele țărănimea, reacțiunea reușește să sugrume mugurii regimului de democrație, iar apoi să instaureze dictatura militară a lui Pilsudski și regimul odios al „sanației" fasciste „regeneratoare" și să promoveze în politica externă linia „cordonului sanitar antisovietic", preconizată și susținută de imperialismul mondial.

Bineînțeles, toate acestea s-au putut realiza prin spargerea de către Partidul Socialist Polonez trădător a unității de luptă a celor ce muncesc, prin promovarea naționalismului și șovinismului, prin ofensiva împotriva clasei muncitoare și, mai ales, prin prigoana sălbatecă împotriva comuniștilor, prigoană ce avea ca scop lichidarea tuturor formelor organizate de activitate a comuniștilor și exterminarea acestora.

Fire cinstită, dreaptă, fermă, Vanda Vasilevskaia, încă școlăriță fiind, a reacționat împotriva nedreptăților cu care a venit în contact. Biografii ei citează un fapt semnificativ, petrecut la liceul din Cracovia: șovinismul pătrunsese în școală și se oficializase, ceea ce a dus la crearea în clase a unor „gheto"-uri de copii evrei, care erau obligați să stea separați de ceilalți copii. Vanda Vasilevskaia se așeză demonstrativ în băncile rezervate fetelor evreice și rămîne acolo trei ani de-a rîndul. După cum se vede, ne găsim în fața unei adolescente care dă dovadă de curaj, cinste și consecvență în convingerile sale.

Studenta Vanda Vasilevskaia (1923—1927) devine un luptător neobosit, participînd la activitatea revoluționară a clasei muncitoare: vorbește la mitinguri, ajută pe deținuții politici, execută diferite sarcini organizatorice, făcîndu-se cunoscută și iubită pentru cinstea și căldura, pentru fermitatea și devotamentul ei față de cauza revoluției.

Ea continuă această activitate și ca profesoară, pînă în ziua cînd ministerul de resort a aruncat-o în rîndurile șomerilor, considerînd activitatea Vandei Vasilevskaia desfășurată în slujba și în mijlocul maselor ca incompatibilă cu calitatea de profesor polonez. În legătură cu aceasta, deosebit de emoționantă apare acțiunea muncitorilor din Cracovia: aflînd că se pregătește să plece în alt oraș în căutare de lucru, ei încearcă s-o oprească, hotărînd ca fiecare familie de muncitori să-i găzduiască pe rînd, cîte o zi, pe ea și pe soțul ei, tot șomer pe atunci, și să le asigure necesarul pentru trai.

În 1934 pleacă la Varșovia, unde preia munca de redactor la revista pentru copii „Plomik" (Luminița), fiind salariată a sindicatului învățămîntului. Acuzată ca „agentă a Kominternului" și de a fi fost organizatorul și sufletul grevei sindicatului învățămîntului, rămîne din nou fără slujbă, dar își continuă activitatea politică și literară în Polonia, cu aceeași ardoare pînă în momentul cînd, în septembrie 1939, hoardele fasciste ale lui Hitler invadează Polonia, iar Vanda Vasilevskaia pleacă în Uniunea Sovietică.

Curînd, devine cetățeană sovietică, este primită în rîndurile P.C.U.S., și aleasă deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S.; în tot acest timp desfășoară o bogată activitate literară și politică.

Războiul împotriva hoardelor fasciste cotropitoare, Vanda Vasilevskaia îl face pe front, ajungînd la gradul de colonel în Armata Sovietică. A trecut prin toate încercările grele ale războiului, a văzut și a trăit toată gama suferințelor omenești, toată grozăvia atrocităților hitleriste. Romanul „Curcubeul", distins cu premiul Stalin, oglindește cele trăite, văzute, simțite de scriitoare la începutul acestei perioade și devine o armă mobilizatoare în războiul împotriva fasciștilor.

Cu aceeași pasiune și ardoare, Vanda Vasilevskaia s-a înrolat după război în marea armată a partizanilor păcii, fiind unul din organizatorii mișcării pentru pace. Continuă să scrie, închinîndu-și talentul problemelor noi care se pun oamenilor muncii de pe întreg pămîntul, oglindind cu mult realism în scrierile ei viața acestora.

Rămîne aceeași dîrză, înflăcărată și neobosită luptătoare.

Opera literară a Vandei Vasilevskaia este strîns legată de întreaga sa activitate politică, revoluționară și de marile probleme care au frămîntat clasa muncitoare, țărănimea muncitoare; dar, în primul rînd, creația ei reflectă artistic activitatea nobilă, plină de abnegație a comuniștilor împotriva fascismului, activitatea acelor oameni — muncitori, țărani, intelectuali — care au luptat pentru ca dreptatea socială și libertatea popoarelor să triumfe, înfruntînd tot arsenalul de mijloace barbare, neomenești, pe care exploatatorii de toate categoriile și slugile lor le-au folosit, fără succes însă, pentru înăbușirea socialismului.

A început prin a publica povestiri răzlețe și, de la primele încercări, și-a dat seama că activitatea ei literară capătă o anumită însemnătate practică. S-a convins definitiv de acest lucru cînd a apărut prima sa carte „O g l i n d a z i l e i" (1934). In cele 21 de capitole ale cărții, scriitoarea zugrăvește cu o

forță impresionantă viața îngrozitoare a clasei muncitoare în Polonia capitalistă. Vanda Vasilevskaia prezintă tablouri și episoade luate din realitate; ea se ferește să facă considerații generale, dar adevărul faptelor este atît de puternic, încît cititorul nu poate rămîne impasibil; el va încerca să înțeleagă care sînt rădăcinile răului, va căuta căile de a curma acest rău. Cartea se încheie cu perspectiva victoriei clasei muncitoare.

Conținutul revoluționar al cărții a apropiat-o și mai mult pe scriitoare de masele largi, dar, în același timp, a atras asupra ei atenția reacțiunii, care a înțeles imediat că în Vanda Vasilevskaia are un dușman neîmpăcat.

O nouă furtună o provoacă romanul „Patria" (1935), în care scriitoarea arată cum a fost înșelată țărănimea. Problema țărănimii e ilustrată prin viața unui țăran, care timp de treizeci de ani a tot luptat cînd împotriva țarului, cînd împotriva austriecilor, timp de treizeci de ani a tot sperat că soarta lui se va schimba în ziua în care va avea și el o patrie poloneză, dar patria poloneză s-a dovedit a fi patrie numai pentru moșieri și capitaliști, el rămînînd mai departe în aceeași stare nenorocită, în care se găsea cu treizeci de ani în urmă, ba încă mai sărăcit de pe urma războaielor.

In Polonia, ca și în Romînia burghezo-moșierească, „reforma agrară" înfăptuită de regimul burghezo-moșieresc a fost o afacere avantajoasă pentru moșieri, dar țărănimea a sărăcit și mai rău, căci din cauza crizei economice care a urmat, ea nu a mai putut plăti ratele pentru pămîntul primit, fiind nevoită să-l vîndă. Polonia este cuprinsă de focul răscoalelor țărănești, înăbușite, rînd pe rînd, de armată.

Toate aceste probleme legate de soarta țărănimii sînt abordate în romanul „Pămînt subjugat" (1938). Ca și în scrierile precedente, din roman se degajă încrederea în victorie, dar pentru obținerea ei este nevoie de luptă, de luptă fermă, necruțătoare.

In 1939, Vanda Vasilevskaia scrie prima parte a trilogiei „Cîntec deasupra apelor". Această primă parte poartă titlul de

„Focuri în baltă" și cuprinde viața țăranilor ruși și ucraineni, încăpuți pe mîna colonialismului polonez. Cartea este tipărită la Moscova, deoarece Polonia fusese invadată de trupele hitleriste. Scriitoarea demonstrează de pe pozițiile de clasă ale proletariatului, că „neutralitatea" în politică duce, inevitabil, la rostogolirea în tabăra asupritorilor. Viața grea, de luptă, a comunistului Ivanciuk, apare luminoasă și demnă, ca o pildă de cum trebuie să fie un om cinstit.

In carte se arată că lumea asupritorilor, a exploatatorilor este sortită pieirii, că jertfele luptei nu sînt zadarnice, și tocmai în aceasta constă optimismul romanului „Focuri în baltă".

Evenimentele războiului au întrerupt munca scriitoarei la trilogie: de aceea, celelalte două părți — „Stele în lac" și „Ard rîurile" — apar respectiv în 1944 și 1950. Trilogia „Cîntec deasupra apelor" urmărește soarta a mii de polonezi, atît în Polonia cît și în afara granițelor ei, în timpul furtunoaselor evenimente ce au început în anul 1939. Prin fața ochilor cititorilor se perindă zeci de personaje, variate, cu comportamente diferite, în funcție de pătura socială a lumii capitaliste din care provin. Scriitoarea urmărește procesul de polarizare a forțelor în cele două puncte: reacțiunea și forțele progresiste, și duce acțiunea pînă în ziua cînd frontul larg al poporului polonez începe să construiască prin munca și lupta sa Polonia nouă — Republica Populară Polonă.

Intre timp, în iulie 1942, Vanda Vasilevskaia termină romanul „Curcubeul", în care este vorba de lupta țărănimii ucrainiene împotriva cotropitorilor fasciști. Acest roman a servit popoarelor sovietice drept armă ideologică în Marele Război pentru Apărarea Patriei, ilustrînd minunat superioritatea forței morale a oamenilor sovietici. Romanul prinde în obiectivul lui atitudinea oamenilor căzuți sub vremelnica ocupație fascistă. Scriitoarea arată cu convingere care este datoria fiecărui om cinstit, a fiecărui om sovietic, atunci cînd patria sovietică este vremelnic cotropită. Cartea a apărut cînd trupele hitleriste înaintau

spre Stalingrad și cînd mulți oameni sovietici se aflau în situația personajelor create de scriitoare.

In romanul „Cînd se va aprinde lumina" (1946) Vanda Vasilevskaia este preocupată de problemele legate de întoarcerea oamenilor de pe front, de integrarea lor în viața pașnică de toate zilele, de complexul de stări sufletești provocate de această schimbare a condițiilor de viață. Vanda Vasilevskaia arată cum chiar și cele mai grele răni se tămăduiesc la oamenii care se integrează în opera măreață a refacerii țării, în opera de lichidare a urmelor războiului, în munca pentru fericirea tuturor.

Continuînd să lucreze la trilogie, scriitoarea publică în același timp o serie de reportaje despre lupta pentru pace, în care prinde instantanee din Franța, Italia etc.

Vanda Vasilevskaia este acum în deplinătatea forței ei scriitoricești. In amintirile ei stăruie figurile minunate ale celor — tineri sau vîrstnici — care, ca și dînsa, au luptat pentru o Polonie cu adevărat liberă, pentru o Polonie socialistă. Vanda Vasilevskaia i-a văzut luptînd, i-a văzut căzînd în lupta aceasta grea pentru o viață mai bună, mai dreaptă.

In amintirea lor, scrie în 1958 nuvela „IN LUPTA CEA GREA". Toate faptele sînt autentice, toți oamenii amintiți aici au existat în realitate, poartă adevăratul lor nume. Și aceasta este cu atît mai impresionant.

Evenimentele se petrec în anul 1925 în Polonia burghezo-moșierească. In această vreme, în Romînia burghezo-moșierească, legea Mîrzescu din 1924 aruncă Partidul Comunist în neagră ilegalitate, iar guvernele se orientează spre linia „cordonului sanitar antisovietic". Aceeași situație este și în Polonia. Acțiunile de masă ale comuniștilor sînt puternice. Guvernul se află în completa dependență a capitalului străin, problemele interne și externe ale Poloniei se decid la Londra și Paris. Clica stăpînitoare încearcă să împiedice lupta Partidului Comunist, punîndu-l în afara legii și arestînd conducerea. Cea mai puternică armă de luptă a poliției împotriva comuniștilor este

provocarea. Provocatorii sînt introduşi în rîndurile partidului, adulmecă, identifică oameni, identifică acţiuni, apoi raportează poliţiei, care procedează în consecinţă. Inchisorile sînt pline de comunişti, condamnările se ţin lanţ, cad rînd pe rînd cei mai buni fii ai Poloniei.

In nuvela „In lupta cea grea" scriitoarea ne prezintă un episod de luptă împotriva provocatorilor. Trei comunişti au primit sarcina să lichideze pe provocatorul Cechnowski, care se strecurase în rîndurile partidului, şi care, păzit cu străşnicie de poliţie, a devenit unul din principalii acuzatori şi martori împotriva a nenumăraţi tovarăşi. El trebuie lichidat cu orice preţ. Planul acestei acţiuni însă, e şi el deconspirat, aşa că la ora şi locul stabilit cei trei găsesc nu pe Cechnowski, ci doi agenţi ai poliţiei secrete. Urmează o goană nebună prin toată Varşovia, cei trei sînt fugăriţi de o droaie de poliţişti şi de o mulţime de oameni, care, fiecare reacţionează în felul său, după concepţiile şi interesele sale.

Nuvela este o mică frescă a Poloniei din 1925 foarte asemănătoare cu Romînia din aceeaşi perioadă. Procesul care urmează, condamnarea, ultimele clipe ale condamnaţilor, toate impresionează prin veridicul lor, prin puterea cu care scriitoarea a ştiut să redea, folosind un minimum de mijloace, toată gama problemelor legate de cele două forţe care se înfruntă: statul polonez poliţist şi partidul comunist ilegalizat. Cechnowski va cădea totuşi, căci asta-i soarta pe care o merită un provocator, şi nici o forţă poliţienească nu a fost în stare să împiedice îndeplinirea acestei sentinţe hotărîte de conducerea Partidului Comunist. Jertfa celor trei a fost cu atît mai necesară, cu cît lupta împotriva exploatatorilor, care dispuneau de întreg aparatul de stat, era cumplit de grea şi inegală.

La proces, comunistul Wladislaw Hibner declară: „Dacă aş mai avea de trăit, aş trăi numai ca să slujesc şi mai departe cauza clasei muncitoare. Dacă, însă, voi fi condamnat la moarte, voi muri demn, ca un adevărat revoluţionar." Şi într-adevăr, moartea acestor trei comunişti, povestită în genul

„Reportajului cu ştreangul de gît" al lui Iulius Fucik, este tot atît de demnă, de pilduitoare şi de impresionantă, ca şi viaţa lor, viaţă demnă, pilduitoare şi impresionantă de comunişti încercaţi. Oameni ca Wladislaw Hibner, însă, nu mor cu totul, ne dă a înţelege autoarea, ei continuă să trăiască în mijlocul nostru, amintirea lor nu se şterge niciodată, iar pilda lor, jertfa lor, rămîne vie, călăuzindu-ne acţiunile în cele mai grele momente ale vieţii.

Amintirea lor e veşnică. Ca şi cînd ar fi vii, ei păşesc în rîndurile noastre, în rîndurile luptătorilor pentru pace şi fericire, pentru comunism.

Eroii Poloniei, eroii Romîniei, eroii de pretutindeni sînt cei ce au luptat ca dreptatea socială şi libertatea popoarelor să triumfe. Dar, pentru a atinge acest ţel, unii au trebuit să cadă jertfă IN LUPTA CEA GREA, aşa cum se intitulează, nu întîmplător, nuvela de faţă a încercatei luptătoare şi a talentatei scriitoare, Vanda Vasilevskaia.

MARIA SIRBU

Toate evenimentele și numele celor amintiți în povestirea de față sînt autentice.

Era vară.

În fața uzinelor fremătau mulțimi de oameni, tot așteptînd, tot nădăjduind că poate, va fi nevoie de brațe de muncă.

Șiruri lungi de înfometați stăteau în fața bucătăriilor pentru șomeri, tot sperînd că dintr-o clipă într-alta se va deschide ușa și va răzbi pînă la ei mirosul de varză stătută și de terci de arpacaș.

Șiruri lungi erau aliniate și în fața casieriilor care plăteau fărîma de ajutor. Datele oficiale, stabileau numărul șomerilor la două sute de mii; în realitate însă ei erau cu mult mai mulți.

Uzinele nu mai lucrau decît trei-patru, uneori, chiar numai două zile pe săptămînă. Întreprinderile zvîrleau zilnic în stradă noi și noi loturi de oameni de care nu aveau nevoie. Concedierile aveau proporții de masă.

Periferiile capitalei duhneau a mizerie. Învățătorul umbla în ghete rupte. Micul slujbaș, cu salariul lui de mizerie, trebuia să-și drămuiască fiecare bănuț, să și-l numere de sute de ori pînă să se îndure să-l cheltuiască.

În cartierele mărginașe, cocioabele nereparate de multă vreme se prefăceau în maldăre de dărîmături; din tavanul locuințelor suprapopulate și părăginite cădea tencuiala.

În ziare, apăreau aproape zi de zi nesfîrșitele pomelnice ale sinuciderilor. Roțile trenului, lațul unei frînghii, sticla cu esență de oțet, adîncul unei fîntîni păreau a fi unica soluție care îi mai rămînea șomerului, ajuns în neagră mizerie.

Desculți și goi, copiii cerșeau pe la colțuri de stradă, prin fața cinematografelor, sau îi vedeai stînd ceasuri de-a rîndul în ușa vreunei brutării, înghițind cu nesaț mirosul de pîine caldă.

Furtul mărunt — un codru de pîine, o franzelă, o căpățînă de varză — era la ordinea zilei, îl găseai consemnat în ziare, la cronica faptelor diverse. La cronica judiciară citeai condamnările. Pentru un codru de pîine, pentru o basma veche, pentru o scîndură din gardul proprietarului — închisoare. Polițiștii păzeau ordinea, măsurînd în lung și în lat străzile, cu pașii lor grei. Denunțătorii, copoii, agenții siguranței se strecurau prin mulțime, trăgeau cu urechea la tot ce se discuta.

În încăperile fostului castel al regilor, în clădirea din Nowy Swiat [1], și în cea din Wierzbowa [2], în jurul meselor din sălile de conferințe, acoperite cu postav verde, în liniștea cabinetelor unde se concepeau notele către guvernele diferitelor țări și se duceau tratative cu magnații finanței din cele mai îndepărtate țări, se creau simulacrele unei mari puteri, ale sarcinilor și ale rolului ei istoric.

[1] Pe această stradă se găsea pe atunci Consiliul de Miniștri al Poloniei (n. ed. ruse).

[2] Pe strada Wierzbowa era Ministerul de Externe (n. ed. ruse).

În vinele organismului de stat curgea sîngele anemic, otrăvit, al împrumuturilor străine. Dividendele minelor, ale întreprinderilor poloneze, intrau în buzunarele nemților, ale belgienilor, ale francezilor. Pachete de acțiuni umpleau seturile capitalelor străine. Cele mai mari întreprinderi din țară aparțineau străinilor. Politica externă a Poloniei, era întotdeauna dinainte hotărîtă în cabinetele ministeriale din Paris și Londra; în schimb, în țară aveau loc recepții oficiale, ambasadorii rosteau discursuri reverențioase, titlurile de ministru aveau o rezonanță pompoasă — toate acestea ajutau să se uite restul, erau de ajuns pentru cei care își împăcau ușor cugetul cu iluzia renașterii, în sfîrșit, a unui stat propriu, după o neființă de peste o sută de ani.

Descendenții familiilor de conți și prinți reprezentau Polonia în străinătate, impresionînd capitalele Europei cu accentul lor impecabil, parizian. După grozăviile războiului mondial, după dezastrele anilor optsprezece și nouăsprezece, cînd peste întreg continentul trecuse valul amenințător al revoluției și apoi, după anul douăzeci, cînd armatele bolșevice fuseseră respinse la porțile Varșoviei, a început să se întroneze ordinea în lume. Din nou, ca în urmă cu multe veacuri, i-a revenit Poloniei rolul de reazăm al Europei, de apărător al creștinătății. Din nou ea devenea zidul ce despărțea Apusul de Răsărit, scutul împotriva primejdiei ce amenința de acolo. În afară de Polonia, numai Bulgaria și Ungaria mai puteau fi un reazăm al ordinei: Țankov și Horthy țineau sub pumn de fier, în supunere deplină, popoarele țărilor lor. Dar acestea erau țări mici, așezate mult mai departe de frontiera sovietică ce se întindea de-a lungul întregii Polonii de la nord spre sud. Iar acolo, mai aproape de apus,

plutea încă în aer ceva din vijelia anului nouă sute șaptesprezece, amețind încă unele capete și inimi.

Tocmai de aceea, pe umerii Poloniei apăsa greutatea răspunderii... Și, iată de ce, la cozile pe care le formau șomerii, se lipeau agenții; iată de ce, denunțătorii stăteau ore în șir la mese prin cafenele, prinzînd cu urechea lor exersată crîmpeie de discuții. Iată de ce, a fost pusă în funcțiune o armă încercată, o armă fără greș: provocarea.

La răsărit — frontiera sovietică. În țară — mulțimile de șomeri, intelectualitatea trăind la un nivel de paria și țăranii care nu puteau uita că în anul nouă sute optsprezece li s-a făgăduit pămînt, dar că nu s-au ales decît cu făgăduiala. Or, tocmai prin această frontieră pătrundea ceea ce limbajul gazetăresc numea „miazmele răsăritului". Din Cehoslovacia vecină, din Franța, răzbăteau lozinci revoluționare. Erau ascultate cu interes, cădeau ca sămînța coaptă pe un pămînt îngrășat cu sărăcie, mînie și obidă și încolțeau repede, dînd rod amar.

Se umpleau închisorile. Răbufneau salvele plutoanelor de execuție. Opt sute de condamnări la moarte au pronunțat instanțele din Rzecz Pospolita [1], în zelul lor de a păstra ordinea în stat. Numai arareori și în silă semna pan prezidentul Wojciechowski, om evlavios, cîte o cerere de grațiere.

Dincolo de frontiere acționau forțe potrivnice. Fiecare condamnare, fiecare proces, erau întîmpinate cu proteste vehemente. În ziarele franceze, se scria foarte mult despre teroarea albă din Polonia. Se luau hotărîri la mitingurile sindicale din Anglia. Ridicau interpelări în parlamentul lor deputații cehi. Ministrul de externe polonez scria note, explica, protesta. Toată

---

[1] Rzecz Pospolita — denumirea oficială a Poloniei pînă în anul 1939 (n. ed.).

lumea, oricui nu îi era lene, se amesteca în treburile Poloniei: țineau socoteala celulelor din închisori, a condamnărilor, țineau evidența analfabeților, a sinucigașilor, a celor executați.

Prin canale tainice, pe căi neștiute, se strecurau în străinătate informații secrete care furnizau prilejuri presei de toate limbile să țipe în coloanele ei despre teroarea albă din Polonia.

Ca și cînd la el în țară, guvernul polonez nu avea destule griji!

În Sulejowek [1] ședea ascuns „bunicul" Pilsudski [2], „șeful statului", în vechea-i uniformă a celor din „legiunile poloneze" [3], fără galoane și fără alte semne de distincție. Pilsudski păstra tăcere. De bună seamă, punea la cale ceva. Cu siguranță că pregătea ceva. „Valoare necunoscută". Un semn de întrebare. Îl învăluia legenda unui trecut socialist. Deputații țărănimii cereau tot mai stăruitor în Seim înfăptuirea reformei agrare garantate de constituție.

Minoritățile naționale clocoteau ca într-un cazan, strigînd în auzul lumii întregii adevărul despre drepturile lor știrbite.

Dobînzile plătite pentru împrumuturile externe secau visteria țării.

---

[1] La începutul anului 1923, Pilsudski s-a retras temporar de la putere și a locuit în regiunea Sulejowek (n. ed. ruse).

[2] Pilsudski Josef (1867—1935) — dictator fascist al Poloniei (1926—1935). În timpul primului război mondial a comandat unități militare care au acționat de partea imperialiștilor germani. În 1918, fiind „conducător" al statului burghezo-moșieresc, a contribuit la atragerea Poloniei în intervenția antisovietică (n. ed.).

[3] Legiunile poloneze — unități militare poloneze create în 1914 de către clica lui Pilsudski și agentura imperialistă austro-ungară, care au luptat de partea imperialiștilor austro-germani; în 1918, aceste legiuni au jucat un rol însemnat în cucerirea puterii de către moșieri și capitaliști în Polonia și au constituit un sprijin al lui Pilsudski și al clicii sale (n. ed.).

2*

Și toate acestea erau agravate de recolta slabă de anul trecut.

Nu trebuia uitat nici răsunetul, care nu se stinsese încă, al anului nouă sute șaptesprezece, și nici că trecuse destul de puțină vreme de cînd anul nouă sute optsprezece amenințase Polonia cu furtuna roșie a revoluției. Nici că, în fiecare an, treceau peste Polonia valuri de greve de mari proporții. În anul nouă sute douăzeci și trei, cei unsprezece muncitori, uciși pe străzile Cracoviei, au fost conduși la cimitir în sicriile lor negre de către întregul oraș.

Greva generală din o mie nouă sute douăzeci și patru a izbucnit ca flacăra unui incendiu. Greva de la uzinele metalurgice Hortensja — proprietate a nemților — a stîrnit o seamă de îngrijorări și a dat serios de gîndit. Declaraseră grevă și minerii din Silezia. Nevestele minerilor, înfometate, organizau pichete pe drumurile ce duceau la mine, împiedicîndu-și soții să meargă la lucru. Tuturor acestor fapte se mai putea face față. Lucrul cel mai de temut era ceea ce se ascundea îndărătul evenimentelor : agitația comunistă, care cîștiga din ce în ce mai mult teren, ațîțîndu-i pe cei nemulțumiți, pătrunzînd în rîndurile șomerilor, strecurîndu-se chiar și acolo, unde nu s-ar fi crezut că ar exista șanse să găsească un ecou.

Iată care era primejdia cea mai mare, primejdia de moarte !

Guvernul nu ținea socoteala de larma demagogilor din străinătate, el își vedea înainte de treaba lui ! Fură sporite fondurile pentru poliția de ordine și poliția secretă. Se construiau noi închisori. Erau selecționați cu foarte multă grije cei care trebuiau să facă parte din aparatul justiției. Se recrutau și se instruiau provocatorii.

Curțile marțiale terminau rapid cu dușmanii regimului.

Focul de armă tras în agentul provocator Luczak a răsunat ca un ecou al condamnării la moarte a tînărului muncitor Engl, în vîrstă de nouăsprezece ani.

În Dabrow, tinerii comuniști Hajczyk și Pilarczyk, după atentatul lor nereușit împotriva provocatorului, au fost nevoiți să se apere îndelung cu focuri de armă împotriva poliției. Aceasta, pînă la urmă, a făcut uz și de gaze toxice, dar cei doi luptători n-au putut fi prinși de vii.

În închisoarea de la Swiety Krzyz, îndărătul zidurilor medievale năpădite de mucegai, deținuții mureau cu sutele.

În lagărele improvizate din Bielsk și Pietrasze, foamea, epidemiile și schingiuirile secerau țăranii bieloruși bănuiți a fi comuniști. Închisorile deveniseră neîncăpătoare.

Salvele de execuție, condamnările, lock-out-ul încercau să înăbușe protestul celor oprimați ; aceștia răspundeau mai departe cu greve, cu demonstrații, cu focuri de armă împotriva provocatorilor.

Era în vara anului o mie nouă sute douăzeci și cinci.

I

Zidurile din cărămidă roșie ale clădirilor de pe strada Bem se înnegriseră în decursul anilor îndelungați de ploaie, de vînt și soare. Ferestrele stăteau aliniate în șiruri, ca la cazarmă.

O dată cu dimineața, valuri de oameni începeau să iasă pe porțile caselor. Scările se umpleau de răsunetul pașilor, pași care coborau de la mansarde, alții

care urcau din subsolurile cu geamurile pe vecie ferecate de murdăria și praful adunat pe ele.

Din toate fundăturile, din ungherele curților înguste, năvăleau în stradă mereu alți oameni și toți, grăbiți. Și pe toți îi vedeai cu cîte un pachețel, o sticlă, sau o cutie de tablă în care își duceau prînzul lor sărăcăcios.

Acasă rămîneau doar cei care nu aveau unde să se grăbească, cei pentru care nu s-a putut găsi un loc, nici în secțiile uzinelor din toată Wola[1] muncitorească, nici în celelalte fabrici și uzine din Varșovia. Aceștia puteau dormi dimineața pînă mai tîrziu. Puteau chiar să stea toată ziua tolăniți pe un pat de fier, sau pe o saltea înghesuită într-un colț al odăii.

Sirenele uzinelor care răsunau asemenea unui geamăt strident în toată Wola muncitorească, lor nu le vesteau nimic: nici începutul unei zile de muncă, nici sfîrșitul ei, nici pauza pentru masă. Doar atît, că le ținea loc de ceasornic.

Nici strungarul în fier, Henryk Rutkowski, și nici vecinul său, lăcătușul Wladyslaw Kniewski, n-aveau unde să se grăbească.

Nu se găsea de lucru nici pentru cetățenii „loiali", dar mi te pentru cei ieșiți din temnițe, după ce-și făcuseră condamnarea!

Ba se mai întîmplă și așa, ca închisoarea din Lomža să îți pară uneori mai plăcută decît casa părintească! Mai ales dacă aveai o mamă ca a lui Heniek, care nu făcea decît să bombăne și să se plîngă de fiul ei, și un tată care nu înceta să repete că un ateu nu poate scăpa niciodată de pedeapsa cerească. Dar nu era mai ușor, nici cînd aveai o mamă ca a lui Wladek

[1] Wola — suburbie muncitorească în Varșovia (n. ed. ruse).

(văduva Kniewska), care, fără să-ți facă nici cel mai mic reproș, stă din zori și pînă noaptea tîrziu aplecată deasupra albiei, spălînd rufele altora.

2

Era o zi obișnuită, care nu se deosebea cu nimic de toate celelalte zile. Un vînt călduț, cu miros de început de vară, sufla dinspre Vistula, făcînd să foșnească sălciile de pe mal. În dreapta, dincolo de colina acoperită cu verdeață, se vedea stînca roșiatică și mohorîtă a forturilor Citadelei. Și apa și cerul aveau același albastru intens, nisipul era aproape alb, în lumina soarelui. Pe dîmburile pe care creștea o iarbă sărăcăcioasă pășteau caprele — singura avuție a sărăcimii din Marymont[1].

Heniek stătea pe spate, privind cu ochii întredeschiși spre o creangă de salcie care se legăna deasupra lui, argintie și strălucitoare în bătaia soarelui. Wladek ținea între dinți un fir de iarbă din care mușca.

— Și cum e?

Ar fi vrut să-i spună imediat, totul, dintr-o răsuflare, să-l uluiască, așa cum îl uluiseră și pe el, în ajun. Dar, în același timp, simțea și bucuria de a fi, deocamdată, singurul deținător al acelei taine.

— Ei, hai, zi ce ai de zis. Cît o să mai stăm așa, cu mîinile în sîn?

Un nour mic acoperi soarele. Luciul de argint al ramurei de salcie păli pentru o clipă.

Heniek se ridică în capul oaselor și își cuprinse genunchii cu brațele.

[1] Marymont — suburbie a Varșoviei, locuită pe atunci de sărăcime (n. ed. ruse).

— Avem o sarcină. Vino mai aproape.

Wladek goni cu o suflare firicelul de iarbă pe care îl ținea în gură. Cercetă atent cu privirea locurile din împrejurime și nu văzu țipenie de om. Văzu doar, pe un dîmb de nisip din apropiere, o capră înălțîndu-și capul împodobit cu coarne și scuturîndu-și comic barba lungă.

— S-a hotărît lichidarea lui Cechnowski.

Capra începu să coboare încetișor la vale. De sub copitele ei mici se prelingeau fire subțiri de nisip. Undeva, dincolo de dîmb, behăi un ied.

Wladek își încleștă puternic degetele mîinilor. Doi ani de închisoare și trei ani de șomaj izbutiseră să-i curețe mîinile de bătături și de urmele negre ale prafului de metal pătruns adînc în porii pielei.

Heniek aștepta să vadă impresia pe care o va produce cele cîteva cuvinte pe care le aruncase. Dar fața prietenului său rămase neschimbată. Numai privirea ochilor lui negri deveni mai încordată, mai ascuțită. Rutkowski era cît p-aci să se supere. Dar în clipa aceea observă că degetele subțiri ale lui Wladek se albiseră la încheieturi, sub încleștarea în care fuseseră ținute... Și din nou trebui să constate că Wladek avea o cu totul altă fire decît a lui. Își aminti cum reacționase el însuși la primirea știrei pe care acum i-o comunicase lui Kniewski și încercă un sentiment care nu era departe de invidie. Nu faptul că Wladek era cu un an mai mare decît el avea importanță, ci faptul că Wladek știa să-și păstreze întotdeauna echilibrul, ponderea. Știa să nu-și trădeze nici cea mai mică umbră de uimire în fața celei mai neașteptate vești.

— Asta-i tot? întrebă el acum.

— Tot.

— Noi doi?

— Nu, vom fi trei. Va mai fi unul.

— Știi cine-i?

— Nu. Dar o vom afla zilele acestea.

— Și... acțiunea pentru cînd e hotărîtă?

— Pentru cît mai curînd. Trebuie să ne alegem singuri locul și momentul. Înțelegi, va fi nevoie să-l filăm un timp. Unele date le vom avea. Pentru rest, o să ne punem, noi între noi, de acord.

— Fără îndoială că individul e păzit.

— Asta o vom vedea noi.

Heniek zîmbi.

— Ce bine că sîntem șomeri! O să avem timpul necesar să ne batem capul cu individul respectiv.

— Și datele cînd le primim?

— Tot zilele astea.

Ramura de salcie căpătă din nou o strălucire argintie. Căldura creștea. Nisipul începuse să se înfierbînte. Soarele, tot înălțîndu-se pe bolta spălăcită de arșiță, dogorea din ce în ce mai puternic.

— Asta-i pentru moment, totul?

— Ție ți se pare că-i puțin? Acum nu ne mai rămîne decît să tăcem și să așteptăm instrucțiuni. Pînă atunci sîntem liberi. Mergem spre casă?

— Nu. Să mai stăm puțin. Numai că aici e prea cald, să ne ducem undeva mai la umbră.

Nu departe de ei, înspre Citadelă, se înălța un grup de arbori.

— Mergem într-acolo, ce zici?

S-au ridicat amîndoi, scuturîndu-și hainele. Picioarele lor se îngropau în nisipul uscat care se surpa, cădea cu un foșnet aproape metalic.

În iarba arsă, cărăruile făcute de copitele caprelor șerpuiau prin ruinele vechilor forturi prefăcute în

maldăre de moloz: piatra și cărămida fuseseră folosite în construcții, cînd n-o rosese vîntul sau gerul. Ici, colo, apăreau gurile negre ale trecerilor, pe jumătate astupate cu pămînt surpat. Îndoliate de praf, tufele de spini se agățau de picioare.

Ajunseră pînă la colină, în locul umbrit de cei cîțiva plopi. Acum, între ei și Vistula se ridica Citadela, cu zidurile ei masive, sumbre-roșietice. În fața lor, pe vîrful unui val înalt ce cobora abrupt, se mișca o sentinelă. Părea mică de tot, văzută de la distanță. Jos, se întindea un imaș acoperit cu o iarbă de un verde foarte aprins, ce se contura viu în mijlocul colinelor de primprejur. Un pîrîiaș îngust, abia perceptibil, își prelingea apele, hrănind iarba grasă și floricelele vesele albe-galbene. Și, pe micul imaș, pășteau capre. În căutare de bunătăți numai de ele știute, găseau pesemne cum să se strecoare prin rețeaua de sîrmă ghimpată, împletită fără prea multă grijă.

Deși nu adia vîntul, sub umbra plopului zăpușeala nu se mai făcea simțită. Heniek se întinse ca și înainte în iarbă. Wladek, dus parcă pe gînduri, își studia ghetele, destul de ponosite.

Nu mai pomeniră nimic despre sarcina pe care o primiseră, ca și cînd nici n-ar fi existat vreodată o asemenea sarcină, ca și cînd nici n-ar fi existat un Cechnowski.

Locomotivă dragă, zboară înainte,
Oprirea e în comunism

fluiera leneș Heniek, privind zidul întunecat din fața lui, valul înverzit, imașul din vale.

— Mai bine nu fluiera, zise Kniewski încet.

— Doamne, nici aici !... Dar cred că ai dreptate.

— Nici vorbă că am dreptate. Mai ales acum.

Sus, pe vîrful valului, sentinela se opri din mers pentru o clipă, de parcă ar fi vrut să-i cerceteze. Dar îi despărțea o distanță prea mare, omul își încetinise pașii, pare-se, fără nici un motiv. Umbra frunzișului luneca pe nesimțite peste pajiște. Vîntul porni să adie aducînd, deodată, de jos, dinspre pîrîiaș, un miros greu de putreziciuni.

— Știi, ți se face silă să stai aici...

— De ce ți-e silă ? se miră Kniewski.

— Nu știu. Aerul... simți ce aer e aici ?

— Da, a adus vîntul nu știu ce miasme... Vine dinspre pîrîu sau miroase țevile de canalizare din Citadelă. Întotdeauna, înainte de ploaie, țevile degajă un miros greu.

— Crezi că acolo există canalizare ?

— Dracu' mai știe ?!

Tăcură o vreme.

Pe neașteptate, Heniek se ridică brusc în picioare.

— Să plecăm de aici ! Parcă mă apasă ceva, o greutate, nici eu nu știu, mi s-a făcut somn. Ehe, dacă ni s-ar fi spus: mîine !

— Or să ne spună. Mai devreme sau mai tîrziu or să ne spună: „Mîine". Sau poate, chiar „Astăzi".

— Iar după aceea... noi vom spune: „Ieri".

Wladek își lega șireturile ghetelor.

— Stai, nu e totul atît de simplu...

— Mie puțin îmi pasă... Chiar dacă...

Începură să coboare. Iarba era prăfuită și lunecoasă. Spre dreapta, în depărtare, se profilau căsuțele Marymontului, spre stînga, lîngă gara Gdansk, cerul învăluit în pîclă părea plin de funingine.

O luară spre oraș. Zidurile gîrbovite ale vechilor forturi închideau acum vederea spre imașul verde. Nu se mai vedea nici panglica lată a Vistulei.

Sirenele uzinelor căpătară acum și pentru ei un sens. Îi cheamă acum și pe ei, deși sînt șomeri. Dar șuieratul prelung, strident care trezește toată Wola nu-i cheamă la muncă, ci la o acțiune cunoscută numai de ei. Ies din casă o dată cu toți ceilalți. Dar pe ei nu-i așteaptă porțile uzinelor, ci străzile Varșoviei, cu trotuarele și caldarîmul lor. Îi așteaptă străzile, ulicioarele, piețele și răscrucile Varșoviei.

Știu pe de rost toate semnele particulare ale acelui individ: talie mijlocie, brunet, mustață tăiată scurt. La prima vedere — un simplu muncitor.

Dar el nu-i un simplu muncitor. Este agentul provocator Jozef Cechnowski, cunoscut în partid sub numele conspirativ „Radelko".

Un trădător, o canalie vîndută poliției secrete. Aceasta era arma cea mai înfricoșătoare și cea mai otrăvită la care recurgea guvernul în lupta împotriva muncitorilor răzvrătiți.

În mai, locțiitorul primului ministru, Thugutt, a demisionat („Nu vreau să rămîn într-un guvern care utilizează, pe scară întinsă și aproape oficial, sistemul provocărilor").

Doar Cechnowski nu era singurul.

Misiunea lui și a celor de alde el nu era numai să asculte și să denunțe: ei trebuiau să se străduiască pentru a descoperi din timp, tot ceea ce putea deveni la un moment dat o primejdie pentru stat. Trebuiau să detecteze în rîndurile muncitorilor capetele cele mai înfierbîntate. Trebuiau să știe să sugereze o idee, să strecoare un proect periculos care să-i atragă pe imprudenți, ca lumina pe fluturi; trebuiau să-l facă pe cel care își exprima nemulțumirea numai în șoaptă

să și-o formuleze cu glas tare, în cuvinte de răzvrătire.

Provocatorul nu-i un polițist în uniformă, care își face deschis, meseria lui. Nu e nici măcar agentul secret care adulmecă, ciulește urechile, se ține pe urmele tale, nedezlipit de tine, ca propria-ți umbră.

Provocatorul pătrunde în organizațiile muncitorești, le descompune, toarnă venin, paralizează orice posibilitate de luptă.

Cechnowski știa multe. Izbutise să pătrundă unde avea nevoie, să se insinueze, să cîștige pe nesimțite încrederea oamenilor. Memoria lui reținuse zeci de chipuri, de nume, de nume conspirative și adrese.

Iar acum, cei doi, care primiseră sarcina să aducă la îndeplinire sentința, îl urmăreau pas cu pas, ca o umbră.

Ei îi cunosc mersul, felul în care își aprinde țigara. Îi știu costumul, ghetele, îl recunosc de departe. Dar toate acestea sînt încă prea puțin. Este necesar să stabilească unde și cînd se duce el, pentru a-l putea urmări fără ca el să observe, fără a atrage asupra lor atenția poliției și a agenților secreți, care mișună pe străzile orașului.

La drept vorbind asta nici nu-i prea greu. Oare puțini șomeri bat, fără nici un rost, cu ghetele lor rupte, trotuarele Varșoviei ?

Dar nu-i vorba numai de omul acesta. Este foarte important de aflat tot ce se petrece pe străzi la diferite ore. E important de știut cînd sînt străzile mai aglomerate de pietoni, cînd sînt mai descongestionate, unde stau polițiștii, unde sînt posturile de observație ale agenților secreți. Trebuie bine studiată topografia străzilor, a stradelelor, a curților de trecere.

Provocatorul apare și dispare, umblă cu vicleșu-

guri și își mătură singur propriile-i urme. Doar el a și dat foc corăbiilor sale.

Un timp, cît s-a putut, a lucrat liniștit, în taină. Dar acum a devenit un fapt cunoscut că el este acela care a denunțat poliției pe ofițerii comuniști Baginski și Wieczorkiewicz. Că datorită lui zac în închisori, pe mulți ani, zeci de oameni. Au devenit de înțeles căderile neașteptate ale organizațiilor, arestările peste noapte, pe care nimeni nu și le putuse explica înainte.

Acum devenise limpede cine era acest „membru de partid" : era omul poliției. Confruntarea între el și un arestat decidea soarta acestuia din urmă. Depozițiile lui la procese însemnau pentru deținut ani lungi de temniță. Folosea acum tot ceea ce reușise să afle în anii de muncă în partid. Înainte, lucra prudent, circumspect, acum acționa cu cărțile pe față. Acum el a devenit o sursă de informații extrem de prețioasă, orice depoziție a lui constituie o dovadă incontestabilă, o confirmare autorizată a celor mai nesăbuite acuzații care atrag după sine sute de victime.

El știe că pămîntu-i arde sub picioare, știe că niciodată nu-l vor ierta cei pe care i-a vîndut. Comuniștii nu omoară funcționari ai poliției, comuniștii nu recurg la acte de teroare individuală față de cei din aparatul de oprimare al statului. Pentru aceasta există alte metode de luptă. Dar provocatorul trebuie exterminat, ucis ca un cîine turbat.

Cechnowski n-a uitat focul de armă care nu de mult l-a răpus pe Luczak. E adevărat, Engl a plătit cu propria-i viață, dar nici Luczak nu a înviat din morți. Cechnowski n-a uitat nici cazul Hajczyk și Pilarczyk. El știe că partidul a hotărît să pedepsească cu moartea pe provocatori.

Iată de ce apare și dispare din oraș, ca un guzgan de apă care, cînd se ivește deasupra apei, cînd se ascunde în fundul ei.

Cîteodată, Cechnowski pleacă din oraș, ca să stea ascuns o bucată de vreme. Totuși, slujba pe care o are îl obligă să revină mereu în capitală. Trebuie să răspundă întotdeauna la primul apel și să fie întotdeauna ușor de găsit.

Varșovia nu e chiar atît de mare, cum s-ar părea ; Cechnowski trece pe aceleași străzi, intră în aceleași case... și, tocmai de aceea, toate itinerariile lui sînt cunoscute ; se știe dinainte unde și cînd poate fi întîlnit un bărbat brunet, de talie mijlocie, cu mustața tunsă scurt, avînd aspectul unui simplu muncitor.

Aproape o lună au durat plimbările zilnice ale celor doi prieteni. În curînd, se vor împlini trei luni de cînd poarta închisorii din Lowarzyn s-a deschis pentru a-i lăsa în libertate. Abia trei luni, sau deja trei ? Greu de tot, nesfîrșit de greu, mai trece luna aceasta din urmă.

Iată cîteva zile de cînd umblă în trei. Cel de al treilea e mult mai în vîrstă. Se numește Turowicz. Acesta nu-i numele său adevărat. Dar pentru cei doi e destul că-i cunosc numele conspirativ — Jan.

De cînd Jan li s-a alăturat, s-a lămurit că ceea ce trebuia să se înfăptuiască se va înfăptui foarte curînd. La prima ocazie favorabilă.

4

Dimineața era posomorîtă și rece — atîrna a ploaie. Vara era în toi, dar se simțea parcă adierea toamnei.

Era aproape de ora unsprezece. Strada Zgoda era pustie. Rareori se auzea pasul grăbit al unui trecător.

Dar nici unul din ei nu era cel așteptat. Și ar fi fost timpul să apară ! Sau nici acum nu vor izbuti ? Doar datele fuseseră verificate cu precizie : cu cîteva minute înainte de ora unsprezece, el urma să treacă pe aici. Ce bine că strada e atît de pustie la ora aceasta ! Îl vor putea zări pe cel așteptat de cum va apare, indiferent din ce direcție va veni.

Porniră încet de-a lungul străzii, apoi făcură cale întoarsă. Pășeau fără grabă, discutînd despre altele, despre vreme.

De după colțul străzii Przeskok se arătă cineva. Cei trei se opriră și își aprinseră țigările. Flacăra chibritului ocrotită de palmă, ardea cu un foc mic, egal, aproape alb.

Turowicz nu urmărea expresia de pe chipurile tovarășilor săi care se aplecaseră pe rînd, deasupra limbii de foc, el se uita la mîinile lor. Dar nici degetele subțiri. arse de soare ale lui Kniewski, nici degetele albe, cu unghiile tăiate scurt, ale lui Heniek, nu tremurau. Își aprindeau liniștiți țigările la flacăra aceea minusculă.

„Trei de la același chibrit — nu-i a bună", își aminti Turowicz de superstiția stupidă și zîmbi. Apoi privi mașinal în sus : intrarea casei cu numărul unu. Chiar în clipa aceea, îi văzu, apropiindu-se, pe cei doi indivizi care apăruseră, nu se știe cînd, ca din pămînt, fără să li se fi auzit măcar pașii

— Vă rugăm actele dumneavoastră.

Turowicz stinse chibritul. Într-o clipă, cercetă cu privirea toată strada. Dinspre Bracka, venea o fată cu basma pe cap, cu o sacoșă plină cu zarzavat. Pe trotuarul celălalt, trecea cu pași mărunți un bătrînel, bocănind tare cu bastonul lui în asfalt. Undeva pe aproape, cineva trînti o ușă ; din casa în fața căreia se aflau ei, ieși o femeie care se opri în loc:

„Doi față de trei", aprecie fulgerător situația Turowicz. Dar imediat își aminti cu calm că aveau actele în regulă și își spuse că, pesemne, și întîlnirea cu cei doi nu e decît o simplă întîmplare.

— Și mă rog, de ce ne legitimați, protestă arțăgos Heniek.

— Facem parte din organele poliției judiciare. Să trecem sub boltă.

Probabil nu vroiau să se adune lume. Fata cu sacoșa cu zarzavat își încetinise pasul. Un bărbat se opri la cîțiva metri distanță, așteptînd să vadă ce va urma.

— Să mergem să le arătăm actele, spuse cu indiferență Turowicz, ridicînd din umeri.

Sub bolta de la intrare era liniște și răcoare. Agenții cercetară îndelung actele lui Heniek și ale lui Kniewski. Chiar prea îndelung — cum i se păru lui Turowicz.

Nu mai părea a fi vorba de ceva întîmplător. Turowicz încerca să aibe aerul că nu urmărește ce se întîmplă cu adeverința lui, aflată acum în mîinile agentului.

— Lipsește ștampila biroului pentru evidența populației. Sînteți din Chelm ?

— Am venit la niște cunoscuți, caut de lucru. Încă n-am avut timp să mă înregistrez.

— Aha, asta-i — nu ați avut timp... făcu, tărăgănat, agentul și în aceeași clipă Turowicz văzu, dar parcă nu cu proprii săi ochi, ci cu ai altcuiva, văzu cu foarte mare precizie poarta casei, femeia care se oprise în dreptul porții, fețele agenților, fețele lui Kniewski și Heniek, se văzu și pe sine față în față cu cei doi agenți.

Își spuse din nou că întîlnirea cu cei doi agenți nu putea fi o simplă întîmplare. Ei au știut că trebuie să

vină tocmai aici, în acest moment, în acest loc, în strada Zgoda. Au venit aceștia doi, în locul celui așteptat. Și desigur nu sînt singuri.

— Vă rugăm să mergeți pînă la comisariat.

— Pe ce temei ?

— Pe temeiul că lipsește viza de înregistrare, explică agentul.

— În cazul ăsta, merg numai eu.

— Nu, toți trei.

— Bine, dar nu v-ați convins că actele sînt în regulă ?

— În chestiunea aceasta, or să-și spună cuvîntul mai bine, cei de la comisariat... vă rog să nu vă opuneți, ridică glasul agentul și, cu o mișcare rapidă, băgă mîna în buzunar.

Și, din nou, cu privirea pătrunzătoare și ascuțită a ochilor minții, Turowicz văzu armele din buzunarele lui Kniewski și Heniek. Și, în aceeași clipă, simți greutatea pistolului din propriul său buzunar. Un lucru era foarte limpede : nu trebuiau în nici un caz să ajungă la comisariat. De altfel, acolo se știe totul despre ei.

Aproape în același moment cu agentul scoase și el pistolul din buzunar, și, aproape în același moment, se auziră două împușcături. Un zgomot asurzitor se rostogoli sub bolta casei, iar intrarea se umplu toată de fum. Agentul se prinse cu mîinile de perete și se lăsă, încet, la pămînt.

— Mai repede ! țipă Turowicz, și, toți trei, dînd la o parte din drumul lor femeia care se lipise de ușă, țîșniră în stradă și începură să alerge spre Chmielna : în dreapta Heniek, în stînga Kniewski. Undeva, în urma lor, răsună o împușcătură. Pe trotuar, aproape de picioarele lor, se ridică un nouraș de praf. Din

spate, se auzea un tropăit de pași repezi. Dinspre Chmielna, se zăreau, venind din depărtare, uniforme albastre. Aplecat deasupra gîtului calului, galopa un polițist călare. Dintr-o dată, strada se umplu de oameni. Turowicz nu mai avea nici o îndoială : li se întinsese o capcană.

La ferestrele deschise apărură fețe speriate. Obloanele magazinelor erau trase în grabă, porțile caselor se trînteau cu putere. Șuierau ascuțit prin apropiere gloanțele, smulgînd bucăți din asfaltul străzii.

— Pune mîna pe bandiți, strigă un glas din răsputeri, și, ca un ecou, strigătul fu preluat de alte glasuri.

— Pune mîna pe bandiți !

5

Nu mult înainte de toate acestea, Pan Gurcewicz ieșise din prăvălia sa. Se plictisise să mai stea la casă, prin ușa deschisă nu vedea nimic în afară de peretele casei de peste drum. Strada era aproape pustie, în prăvălie nu mai intra nimeni, pe nimeni nu interesa nici săpunul, nici petrolul, nici praful de spălat rufe.

Dis de dimineață, intraseră două slujnice să cumpere ceva — apoi, nimeni. De obicei, vinerea, negoțul era mai însuflețit. Dar, de la un timp încoace, treburile mergeau din ce în ce mai rău. De plictiseală te dobora somnul, iar pînă la prînz mai erau cîteva ore.

Gurcewicz se hotărîse să se ducă să-și cumpere un ziar. Poate va găsi ceva interesant de citit la cronica evenimentelor interne. Băiatul de prăvălie aranja alene, pe rafturi, pachețele de sineală de rufe și perii de scînduri.

— Mă întorc imediat, spuse Gurcewicz, măsurîndu-l cu o privire severă pe băiat: te pomenești că trîntorului ăstuia îi vine chef să profite de lipsa stăpînului și să iasă și el în stradă.

Gurcewicz trecu drumul și se apropie de chioșc. Cercetă pe îndelete ziarele. De fapt, ziarul era doar un pretext pentru plimbare, deși, ce-i drept, afară nu-i o vreme tocmai potrivită pentru așa ceva, dar totuși vara e vară. Norocoșii au plecat la munte, la mare, alții s-au mutat măcar prin împrejurimile orașului, numai el trebuie să stea și să păzească prăvălia ca un cîine în lanț.

Și barem dacă ar fi cu vreun folos! Dar mai mult de unu, doi clienți pe zi nu-i intră în prăvălie. Măcar atîta își poate permite și el — să se plimbe puțin, să ia puțin aer. Mergea liniștit, fără grabă, cînd de undeva din apropiere, chiar foarte de aproape, se auzi o bubuitură ciudată. În aceeași clipă, văzu niște oameni ieșind în fugă dintr-o curte.

— Pune mîna pe ticăloși, strigă o voce stridentă, frîntă.

Gurcewicz văzu trei bărbați, alergînd parcă drept spre el. După ei, apărură îndată polițiști în uniforme, urmați de o mulțime de oameni.

Tot alergînd, cei trei se aflau acum atît de aproape de negustor, încît el vru să se ferească din calea lor, temîndu-se să nu-l răstoarne.

— Pune mîna pe bandiți!

Fără să aibă vreme să se mai gîndească, începu să repete și el strigătul care umplea toată strada: — Pune mîna pe bandiți! și se și aruncă asupra unuia dintre fugari — cel mai apropiat. Îl prinse de mijloc, de parcă și-ar fi îmbrățișat un prieten. Reuși să-i vadă doar fața tînără și părul tăiat scurt, îi simți și

răsuflarea caldă. Dar, în aceeași clipă, simți și un miros înțepător, neplăcut, de fum și o izbitură puternică. Se împletici și căzu pe caldarîm, împreună cu cel pe care îl înșfăcase, dar care acum reușise să se elibereze, să-i scape din mînă. Căzînd, Gurcewicz se lovise rău de pietre, drept care îl apucase o furie oarbă. Dar celălalt reușise să scape din strînsoarea lui, avusese timpul să sară în picioare și s-o ia la fugă.

Gurcewicz se ridică cu mare greutate în capul oaselor, frecîndu-și capul; nu mai vedea acum decît spatele fugarilor și mulțimea care alerga după ei. Gurcewicz se sperie că ar putea fi strivit sub picioarele mulțimii. Se sculă de jos, nesigur, cu băgare de seamă, sprijinindu-se într-o mînă. Un trecător se aplecă deasupra lui.

— Sînteți rănit?

El dădu din cap fără convingere: nu știa dacă e sau nu rănit. Nu simțea nici o durere, numai o amețeală puternică. Mîna lui pipăi instinctiv buzunarul interior al hainei. Portofelul era acolo.

— Nu, cred că nu, răspunse el aproape șoptit. Stătea în picioare, clătinîndu-se ușor.

— Nu l-a nimerit, banditul! spuse o bătrînică apărută nu se știe de unde, cu un glas din care nu se putea descifra dacă îl compătimește, sau dimpotrivă, regretă că nu-l nimerise.

Gurcewicz se simți din nou cuprins de același val de furie oarbă de adineaori, cînd, încercînd să-l dezarmeze pe bandit, se rostogolise împreună cu el, pe caldarîm. Mașinal, începu să se scuture de praf. Ecoul împușcăturilor se auzea foarte aproape.

— Unde or fi acum?

— Au luat-o pe Chmielna, rosti un bărbat de lîngă el, care porni de îndată în direcția aceea. Dar Gur-

cewicz auzea împușcăturile venind dintr-altă parte, dinspre Bracka. Într-acolo alerga și mulțimea și tot într-acolo pornise și polițistul care trecuse în galop; în urma acestuia porni și Gurcewicz, șchiopătînd.

6

Sergentul de stradă Stanislaw Skrzyniecki se întorcea acasă în strada Chmielna: era gata să intre pe poartă cînd auzi împușcăturile venind din strada Zgoda.

Grăbi pasul și, cu o mișcare aproape automată, scoase pistolul din toc. Chiar în clipa aceea, apărură de după colț cei trei fugari.

Erau înarmați cu revolvere. Sergentul de stradă Skrzyniecki se lipi de peretele casei și trase două focuri. Auzi, undeva pe aproape, șuieratul unui glonte, simți o lovitură în picior, apoi îndată încă una. Se aplecă, pipăi locul, cracul pantalonului era ud, degetele i se mînjiră de sînge. Se sperie: l-au rănit, fără îndoială. Ridicînd capul, reuși să observe cum unul din fugari o luase pe Bracka, iar ceilalți doi o apucaseră încoace, pe Chmielna.

7

În ziua aceea, sergentul de stradă Andrzy Roslon era în post la încrucișarea străzilor Chmielna cu Bracka. Auzind împușcăturile dinspre strada Zgoda, se repezi într-acolo.

Văzu un bărbat care alerga spre el. Cineva strigă cu voce răgușită:

— Pune mîna pe bandit!

Roslon duse fluierul la buze. Un sunet strident, hîrîitor, tăie tropotul pașilor și larma vocilor.

Ca un ecou îi răspunse o voce răgușită.

— Pune mîna pe bandit!

Kniewski trecu în fugă, foarte aproape de Roslon. Sergentul trase un foc, continuînd să fluiere, semnalizînd posturilor din vecinătate. Pe Bracka se închideau cu zgomot ferestrele. Trecătorii se refugiau pe sub porțile caselor. Pe caldarîm, răsunară copitele cailor. Tropăitul lor amintea zgomotul rufelor ude bătute cu maiul.

Dinspre strada Zgoda, îndreptîndu-se spre Bracka, gonea sergentul Igielski pe Urvis, roibul său aproape auriu, iar dinspre colțul Alejei Jerozolimskie, din postul numărul nouă, polițistul Zielinski, călare.

Knievski trăgea. Trăgea în caldarîm, din mers, fără să se uite, fără să ochiască.

Ceilalți doi apucaseră după colț. Cu atît mai bine, poate că ăștia care ne urmăresc se vor lua după mine, gîndi Kniewski, și astfel Jan și Heniek vor izbuti să fugă.

Mulțimea celor care alergau împreună cu polițiștii creștea mereu. Tot mai tare se auzea: „Puneți mîna pe bandit!“

Abia mai răsuflînd și încărcîndu-și pistolul din mers, se străduia să strige mai tare decît mulțimea:

— Nu sînt bandit!

I se păru că aici, pe Bracka, va reuși să scape de urmăritori, dar, chiar în clipa aceea, îi apăru drept în față un polițist călare.

Kniewski o luă pe strada Widok, care, la prima vedere, părea pustie. Dar auzi imediat șuieratul perfid al gloanțelor. În dreapta și în stînga, pe caldarîm și

pe trotuar, se ridicau nouri mărunţi de pulbere, în locurile în care glontele smulgea bucăţele de asfalt şi de plăci de piatră.

8

Stasiek trebuia să ducă acasă la Sledzinski nişte ghete. Era o pereche de ghete galbene din piele groasă, cărora meşterul le pusese pingele şi flecuri noi. Meşterul îi dăduse ordin foarte, foarte sever lui Stasiek să nu lase ghetele decît dacă pan Sledzinski plăteşte costul reparaţiei, şi Stasiek era dinainte convins că nu i se va plăti. Dar ia să încerci să nu i le laşi, să vezi cu ce înjurături te alegi, ba chiar şi cu vreo două după ceafă. Aşa i se întîmplă lui întotdeauna! Pe Rysek, meşterul îl trimite numai la clienţii care, după ce îţi spun „mulţumesc", îţi dau şi un bacşiş, pe cînd pe el, numai la unul ca Sledzinski ăsta, care cu siguranţă a băut toată noaptea, iar acum e rău ca dracu. Tot ce poţi cîştiga de la el sînt nişte pumni. Pe Stasiek nu avea cine să-l apere, de aceea pan Sledzinski îşi permite să-i care la pumni! Şi, pe deasupra, o să-l mai certe şi meşterul că n-a adus banii. Dar să-l vedem pe el că reuşeşte să stoarcă bani în locul lui Stasiek!

Deodată, de după colţ, pe strada Bracka, răsună un strigăt. Stasiek iuţi pasul, curios să vadă ce s-a întîmplat. Trecu prin faţa casei în care locuia Sledzinski, fără să se oprească. Pesemne, mai doarme încă, îşi spuse el. Să aştepte, că doar n-o să fugă nimeni cu ghetele lui!

Auzi deodată un ţăcănit, un tropăit de copite: un poliţist trecu în goană, călare. Era cu totul neobişnuit să vezi poliţia gonind călare, în plin centru al oraşului, cu atîta viteză.

Stasiek l-a văzut întîi pe poliţist şi apoi pe omul care alerga cu un pistol în mînă. Şi poliţistul avea pistol. Stasiek înţelese că cel care alerga cu gura întredeschisă, răsuflînd greu, era de bună seamă rănit. Şchiopăta.

Stasiek nu reuşi să-şi adune gîndurile, să priceapă despre ce este vorba. Îi era limpede doar atît: copoiul de pe cal vroia să taie drumul bărbatului acela, care era fugărit de o mulţime de oameni, civili şi în uniforme de poliţişti. Stasiek strînse mai tare la piept ghetele lui pan Sledzinski şi sări în mijlocul străzii. Totul părea înfricoşător şi de neînţeles, iar el nu ştia încă, de fapt, ce are de gînd să facă.

Foarte aproape de el, drept în faţa lui, văzu deodată torsul lucitor, auriu, al unui cal. Simţi mirosul tare al sudorii de cal. De sus, ca dintr-un turn înalt, strigă ceva poliţistul, stînd foarte aplecat. Dar Stasiek nu înţelese ce anume; văzu doar o gură larg deschisă, pe o faţă roşie de mînie. Calul se sperie, se ridică în două picioare. Copitele negre se săltară în aer, deasupra capului băiatului. Stasiek văzu potcoavele strălucitoare. Apoi, un foc de armă răbufni. Poliţistul smuci frîul, calul se răsuci în loc, Stasiek sări într-o parte. De acolo, din Bracka, alergau oamenii şi un alt poliţist călare trecu tot în goană. Între cele două rînduri de case stăruia un vuiet de focuri de armă. Instinctiv, Stasiek controlă dacă mai are la el ghetele panului Sledzinski şi, tot instinctiv, fără să gîndească ce trebuie să facă, o rupse la fugă pe Bracka, pentru ca să scape de gloată. Nu-şi putea reveni din spaimă, tot i se mai părea că deasupra capului stau ameninţătoare copitele, că în clipa următoare va fi strivit de burta calului, că în el se va descărca pistolul pe care îl ţine strîns în mînă poliţistul zbierînd.

Sergentul de stradă Igielski ,era sigur că va reuşi să taie fugarului drumul. Dar parcă dinadins, îi ieşise înainte un mucos de băiat, care se băgase drept sub copitele calului. Fugarul izbuti să cotească în strada Widok şi avu timpul să mai tragă şi cîteva focuri. Igielski smuci cu putere frîul calului, care tremura de încordare nervoasă. O mîndreţe de roib, dar mare pacoste — un isteric ! Călăreţul se înfurie. Îi venea să-l strivească pe împielițatul ăsta de copil, pe căcăciosul ăsta !

Apăsă de două ori pe trăgaci. Cel fugărit se răsuci în loc, se îndoi adînc din mijloc şi se apucă cu amîndouă mîinile de burtă. În locul mîniei, sergentul simţi acum o mare bucurie : îl nimerise.

Kniewski mai alergă cîţiva paşi, apoi căzu lîngă peretele unei case. Igielski vru să mai tragă o dată, dar pistolul nu luă foc. În momentul acela, se apropie un alt sergent — Zielinski. El văzu că în cădere rănitul scăpase revolverul care zburase într-o parte. Acum, cel întins la pămînt era dezarmat. Poliţistul Zielinski sări de pe cal, alergă spre Kniewski, se apropie de el, auzind în acelaşi timp în spatele lui tropotul calului pe care gonea Igielski. Dar, cu totul pe neaşteptate, rănitul scoase din buzunar un alt pistol. Zielinski înlemni. Rănitul însă nu ochea în el, ci undeva alături. Probabil în cal. Răsună un foc, apoi mîna slăbită se lăsă în jos, dintr-o dată moale, fără putere. Zielinski fu cuprins de spaimă şi de furie : sări la omul care zăcea nemişcat, apropie arma de el, şi, apăsînd cu ură pe trăgaci, slobozi două focuri. Ticălosul, lepădătura ! Ar mai fi tras în el cu sete, de cîteva ori în şir, să se răzbune pentru cît alergase pînă

să-l doboare. Să se răzbune şi pentru spaima pe care o trăsese !

Cel de lîngă perete nu mişca de loc. Cei trei poliţişti — Zielinski, Igielski, Roslon — stăteau aplecaţi deasupra lui, iar în urma lor, adunată în semicerc, mulţimea de curioşi.

— Mai trăieşte ?

— Pare-se că da. Şi-o fi pierdut probabil cunoştinţa.

— Atît de tînăr şi bandit ! îşi exprimă mirarea o femeie din mulţime.

— Erau trei. O fi vrut să jefuiască vreun magazin !

— Ce magazin, o bancă probabil !...

Pan Gurcewicz se strecură prin mulţime, gîfîind. Văzîndu-l pe cel ce zăcea lîngă perete, rămase uimit.

— Ăsta-i altul !

— Cum altul ?

— Păi şi ăla era tînăr, tuns, dar era altfel îmbrăcat.

— Se zice că erau trei, ceilalţi doi au fugit pe Chmielna.

— Au jefuit un magazin.

— Au atacat o bancă, repeta mereu unul, cu toată convingerea.

— Nu-i vorba de nici o bancă... E cu totul altceva de capul lui... remarcă un tînăr înalt.

— Împrăştiaţi-vă, ordonă cu severitate Roslon.

Dar nimeni nu se urni din loc.

— Împrăştiaţi-vă, strigă el cu furie, punînd mîna pe pistol. Cercul strîns în jurul poliţiştilor se lărgi un pic, oamenii se dădură în urmă cu cîţiva paşi. Dar, ca şi pînă atunci, continuară să-şi lungească gîturile, să se uite unul peste umărul celuilalt, ca să vadă faţa însîngerată a omului care zăcea lîngă perete. Mulţimea de gură-cască creştea tot mai mare. Apăruseră şi cei care la început se refugiaseră în dosul por-

ților; se apropiau și trecătorii care nu știau încă nimic.

Polițiștii îl percheziționară pe rănit. Roslon îi luă cele două pistoale, iar Zielinski mai găsi în buzunarul vestei și două încărcătoare de *Mauser*.

10

Dinspre colțul străzii Bracka venea o trăsură. Birjarul opri calul, vrînd să vadă de pe capră ce se întîmplase.

— Împrăștiați-vă! Birjar, vino aici!

Birjarul se apropie și opri fără nici un chef.

Zielinski îl împinse cu cizma pe rănit, avînd grijă să nu și-o murdărească de sînge.

— Și-a pierdut cunoștința. Hai să-l urcăm în trăsură.

Birjarul încercă să protesteze, dar polițiștii se porniră să țipe la el cu atîta furie, încît își înghiți imediat cuvintele.

— Domnii ofițeri or să-mi mînjească cu sînge toată trăsura, bombănea el, văzînd cum polițiștii îl tîrîie după ei pe omul căzut în nesimțire, care pierdea din ce în ce mai mult sînge, cum îl așază pe scaunul din fund, cum se urcă apoi și ei, unul după altul. Se adunaseră atîția încît arcurile începură să scîrțîie.

— Ai s-o speli, răcni unul dintre ei. Și porunci: — La circa zecea!

Bine cel puțin că e aproape! Nu era de ajuns că se înghesuiseră și înăuntru și pe capră, că din cauza lor trebuie să-și țină brațele lipite de corp, uite s-au mai cățărat doi și pe scară, se țin de coviltirul lăsat în jos. Pun rămășag că or să rupă scara!

— Mînă, birjar!

Sergentul Igielski puse mîna pe frîu, fiind gata să încalece pe Urvis al lui și să urmeze trăsura. Dar deodată Urvis fu cuprins de un tremur, pielea lui aurie începu să zvîcnească, își dădu capul pe spate și, dintr-o dată, se prăbuși pe o coastă cu picioarele întinse. Abia atunci observă sergentul o gaură mică și rotundă în pieptul calului. Nu curgea nici o picătură de sînge din ea.

— Mînă!

Calul birjarului se opinti; la început, părea că nici nu va putea urni din loc o greutate atît de mare. Dar birjarul îl atinse cu biciul și trăsura încărcată cu uniforme albastre porni încet de-a lungul străzii. Rănitul, azvîrlit cum se nimerise pe canapeaua trăsurii, își legăna capul într-o parte și alta; fața îi era plină de sînge și plin de sînge era și costumul lui cafeniu. În timp ce fusese tîrît în trăsură, sîngele care îi inundase ghetele vechi, se prelinsese de-a lungul piciorului.

11

Luzniakowa, portăreasă la casa cu numărul unu din strada Zgoda, a întîrziat astăzi mai mult cu făcutul curățeniei: a spălat și podelele ca să poată fi ceva mai liberă sîmbăta. Și-a luat apoi sacoșa, pregătindu-se să se ducă să cumpere cartofi și verdeață. Făcînd însă socoteala cîți bani i-au mai rămas pînă la sfîrșitul lunii, scoase un oftat. Pînă la întîi mai era încă mult, iar banii se duc ca apa. Și, mai mult, azi, mîine, s-ar putea să fie concediată, cu toate că după moartea bătrînului Luzniak stăpîn-sa și-a luat obligația s-o țină pe ea în serviciu. Dar dumnezeu știe ce-o fi avînd de gînd! Faci pe dracu în patru, muncești din zori și pînă-n noapte ca să apuci să le faci

pe toate, dar în zece tot nu poți să te împarți ! Nici poliția nu se uită cu ochi prea buni la ea, deși Luzniakowa își cunoaște îndatoririle și ochii ei sînt mai vigilenți decît ai răposatului, care era gata întotdeauna să ciocnească un păhărel, două, cu cine se nimerea ! Totuși, zice-se că la o treabă ca asta e mai bine să angajezi un bărbat, mai ales în vremuri atît de tulburi ! Dacă o să fie concediată, o să fie nevoită să se mute la periferie, într-o casă mai mică. Acolo n-o să mai fie nevoie să deschidă în toiul nopții poarta și vra să zică, adio bacșișuri ! Aici, de la fiecare locatar, din cînd în cînd, tot mai pică un ban.

Tocmai cînd era gata să iasă în stradă, s-au găsit să intre niște oameni pe poartă. Pe doi, pe Lesinski și pe Klimasinski, îi cunoștea : aici era sectorul lor și nu o dată a fost nevoită să dea ochi cu ei. Era o vreme cînd ei se interesau în mod special de unul dintre locatari. Din fericire, acela s-a mutat și așa a scăpat și ea de o grijă în plus.

Femeia se opri în poartă. Agentul verifica actele. De bună seamă, indivizii pe care îi cerceta erau niște suspecți, totuși, răspundeau cu calm la toate întrebările. Ea vru să treacă pe lîngă ei cînd, deodată, răsună un zgomot asurzitor în urma căruia intrarea se învălui de fum. Lîngă scară zăcea Lesinski. Luzniakowa zvîrli din mînă sacoșa și fugi în stradă.

— Ajutor ! Ajutor, oameni buni.

În fața ei apărură, numai pentru o clipă, cei care fugeau. Ea îi văzu doar din spate. Nu era nimeni prin apropiere și femeia se repezi înapoi sub bolta intrării :

— Ajutor ! L-au omorît !

O ușă se trînti. Proprietăreasa, pani Róża Bieldowska, se aplecă peste balustradă, strîngîndu-și halatul peste piept.

— Ce s-a întîmplat ? Ce sînt țipetele astea ?

Dar în clipa următoare îl văzu pe Lesinski jos, plin de sînge.

— Bandiții... Bandiții au tras... bolborosi Luzniakowa.

— Mai trăiește ?

— Mi se pare că trăiește... Ăsta e pan Lesinski, pan Lesinski.

— Imediat... trebuie chemată „Salvarea"... un preot... Eu...

Bieldowska se repezi înapoi, în apartament, la telefon. Pe scară, coborî în fugă chiriașa de la etajul de sus, ținînd în mînă o cîrpă. Pesemne, ștergea tocmai praful sau poate se pregătea să spele ceva ; se pornise să alerge, așa cum era, cu cîrpa în mînă. Ea se lăsă într-un genunchi, lîngă rănit. Din brațul acestuia ceva mai jos de cot, curgea sînge. Luzniakowa îi dădu ajutor cum se pricepu mai bine ; împreună, legară cît putură de strîns brațul rănitului, cu cîrpa. Sîngele începu să se prelingă în picături.

12

Dinspre Bracka, se auzeau zgomot și strigăte : Turowicz și Rutkowski cotiră din fugă, pe Chmielna. Acolo era încă liniște. Pentru o clipă, li se păru că sînt în afară de primejdie, că se vor putea pierde în mulțimea trecătorilor, că vor putea dispare pe după vreo poartă, în labirintul curților, că vor putea intra ca și cînd n-ar fi avut habar de nimic într-un magazin, sau în vreo băcănie — erau destule pe Chmielna.

Dar, deodată, și aici, începură să șuiere gloanțele, zburînd deasupra capetelor. Se trăgea din spate. Și, din nou, răsună ascuțit, răgușit de efort, strigătul :

— Pune mîna pe bandiți !

13

Zygmunt Krukowski, comerciant, mergea pe Chmielna la un optician. Mergea fără nici o grabă, gîndindu-se la treburile lui de acasă. Ochii îi alunecau din cînd în cînd în vitrinele magazinelor. Înregistra mecanic prețul unui articol sau culoarea mai aprinsă a altuia, cînd auzi o bubuitură. În prima clipă crezu că se spărsese un pneu la o mașină. Dar, prin apropiere, nu se vedea nici un automobil. Auzi al doilea bubuit. Atunci Krukowski înțelese că se trage. Ținea încă bine minte zgomotul acesta din timpul războiului.

Ridicînd capul, văzu un om alergînd cu pistolul în mînă. Era un civil.

— Pune mîna pe bandiți!

Îi deveni limpede: cel care alerga nu urmărea pe nimeni; desigur el era cel urmărit! Krukowski se aruncă asupra lui, îl înșfăcă dindărăt, încercînd să-i răsucească la spate mîna care ținea pistolul. Abia atunci îl observă și pe cel de al doilea, care ținea și el un pistol în mînă și care striga:

— Noi nu sîntem bandiți, sîntem comuniști!

Krukowski simți, deodată, o durere ascuțită în coaste; îl izbise cu putere cel pe care îl prinsese și care izbutise să se elibereze. Celălalt, al doilea, se afla foarte aproape. Krukowski îi văzu clar fața palidă și țeava neagră a pistolului. Într-un acces de furie, ridică cu un ultim efort mîna în care avea o mică valiză și îl lovi cu ea în cap.

— Na-ți pentru comunismul tău, lepădătură!

Ușile magazinelor se trînteau, în dosul ferestrelor apăreau și dispăreau fețe speriate. Trecătorii se împrăștiau care încotro, ca apoi să se alăture mulțimii care-i urmărea pe fugari.

Chmielna părea că nu se mai sfîrșește. Se trăgea fără încetare și din stînga și din dreapta. Krukowski

mai simțea încă strînsoarea mîinilor în care încăpuse de două ori în ultimele cîteva minute. Cu gura larg deschisă, trăgea aerul în piept.

Mulțimea gonea, tropăia, striga, și din toate stradelele răsăreau polițiști. Varșovia, orașul drag, orașul iubit, cu străzile lui cunoscute din copilărie, își descoperea dintr-o dată o față nouă, necunoscută, groaznică.

— Noi nu sîntem bandiți! Sîntem comuniști!

Glasul întretăiat se pierdea în zgomot, în strigăte, în vuiet.

Îl acoperea urletul mulțimii.

— Pune mîna pe bandiți!

În sfîrșit, un colț salvator: Marszalkowska. Repede, să cotească, să lase în urmă măcar pentru un minut valul vijelios care îl urmărește.

14

Se auzi zăngănitul unui tramvai. Numărul șaptesprezece, ca un gîndac roșu, se tîra în direcția străzii Królewska. Acolo, mai departe, erau ulicioare înguste, strîmte — Muranow, Nalewek — unde, ca într-un mușuroi de furnici, puteau să se ascundă în labirintul curților, al pasajelor, în gropile pentru gunoi, necurățate cu lunile, în sutele de subsoluri și pivnițe, în mulțimile compacte de oameni.

— Dacă ar putea ajunge tramvaiul...

Singura șansă sînt acești cîțiva pași care îi despart de tramvai. Vagoanele scîrțîie, huruie: conductorul nu va auzi larma pe care o fac cei care îi urmăresc... Sau, poate, cine știe, poate, acolo, în fața motorului e unul de-al lor, un tovarăș. În orice caz, un muncitor, un muncitor de la tramvaiele Varșoviei.

Dar, pe neașteptate, între cei doi care alergau și tramvai apăru încă o uniformă albastră.

Sergentul de stradă Stanislaw Pyrzek, care se afla în post la încrucișarea dintre Marszalkowska și Zlota, auzise focurile de armă ce veneau dinspre Chmielna. Își încărcă pistolul și trecu pe cealaltă parte a străzii. Acolo, îi zări pe cei doi. Mergeau grăbiți, în mîini aveau pistoale cu țevile îndreptate în jos. Deodată se repeziră spre tramvaiul care abia pornise din stație.

Sergentul Pyrzek apăsă pe trăgaci. Răsună o împușcătură care le tăie drumul spre tramvaiul salvator. Tramvaiul prindea viteză, se îndepărta, dispărea. Dispărea, devenea inaccesibil labirintul din partea comercială a orașului, în care și-ar fi putut face pierdută urma. Totul rămînea neschimbat: goana disperată, strigătele mulțimii, răpăitul gloanțelor care zburau din toate părțile și polițiștii, care apăreau ca din pămînt.

În toiul răpăielii focurilor de armă, fugăriții se năpustiră spre Zlota. Din Zlota, în Zielna. Căutau să folosească fiecare cotitură, fiecare colț de stradă, fiecare stradelă; pe o stradă dreaptă, lungă, ei deveneau o țintă sigură, descoperită, pentru gloanțele polițiștilor, acolo nu exista nici o nădejde de salvare.

Ca la semnul unei baghete magice, apăreau noi și noi uniforme albastre. Și mereu alți indivizi, care aveau cu toții ceva asemănător între ei: poate aceeași croială a costumelor, poate aceeași privire scormonitoare, sfredelitoare, a copoiului profesionist. Și tot mai tare răsuna strigătul:

— Puneți mîna pe bandiți!

Strada se umplu de tropăitul a zeci de picioare, asemănător unei dezlănțuiri de grindină. Mereu pocnetul

sec al împușcăturilor, șuieratul sinistru al gloanțelor spintecau vuietul ce stăruia în văzduh.

— Noi nu sîntem bandiți!

Dar nimeni nu auzea aceste cuvinte! Celălalt strigăt, repetat de sute de glasuri: — Bandiții! Puneți mîna pe bandiți! îi împresoară, îi ajunge din urmă, trece dincolo de ei și peste ei, în direcția în care fug.

Părea că întregul oraș strigă, părea că întregul oraș aleargă în urma lor. Întregul oraș, toată Varșovia îi urmărește pe ei doi. Totul în jurul lor s-a colorat parcă în albastru închis. Și, de unde atîtea, de unde tot apăreau noi și noi uniforme?

15

Sergentul de stradă Czaplinski auzi strigătele și împușcăturile pe cînd se afla în post, pe Marszalkowska, lîngă Aleje Jerozolimskie. Tocmai trecea pe lîngă el un taxi; sergentul se repezi în mașină.

— Dă-i drumul!

Porniră în viteză pe Marszalkowska. Czaplinski sări din taxi — cu mașina nu și-ar fi putut croi drum prin mulțime — și începu să alerge alături de Pyrzek, care abia mai răsufla, dar trăgea tot timpul, încărcîndu-și mereu din fugă pistolul. Cei fugăriți se aflau foarte aproape. Czaplinski apăsă pe trăgaci. Ținta era numai la cîțiva pași, o nimerise pesemne, căci unul din cei doi, cel în costum cafeniu căzu.

Czaplinski nici măcar nu se opri; vedea în fața sa spatele celuilalt, îmbrăcat în costum deschis, care alerga cu pași mari.

Rutkowski coti pe Chmielna. Czaplinski și Pyrzek — după el. Dar cînd Czaplinski întoarse instinctiv

capul văzu că cel cu costum cafeniu nu era mort! Alerga șchiopătînd și trăgea.

Întoarse capul și Rutkowski.

Neașteptat, se ivi o nouă speranță, mai mult chiar, posibilitatea unei salvări: din Chmielna s-o ia la stînga, pe Wielka, să iasă din labirintul acesta de străzi care pînă la urmă, tot aici, pe Chmielna îl aducea, pe Chmielna cea atît de răscolită acum de ecoul împușcăturilor, de mulțimea oamenilor.

În fața lui nu era nimeni; în fața lui se deschidea o stradă pustie. Salvarea! Libertatea!

Dar dincolo, pe Zielna, alerga cu greu Jan, șchiopătînd. Rutkowski se opri. Așteptă. Ridică pistolul și ținti. Niște nourași se înălțară deasupra caldarîmului, în drumul polițiștilor; trei nourași, drept avertisment.

Posibilitatea de a se salva fu pierdută. Distanța dintre cel urmărit și cei care îl urmăreau, se micșorase. Din toate părțile alergau polițiști.

Abia atunci își dădu seama Rutkowski că lipsește unul din ei trei. Unde dispăruse Kniewski? Își aminti că, încă de la început, de-acolo, de pe Zgoda, cînd se prăvălise pe jos, o dată cu un imbecil de civil, nu-l mai văzuse pe Wladek. Reușise probabil să fugă.

Ei însă nu vor mai izbuti! Îl auzea acum pe Jan, răsuflînd greu; trebui să-și încetinească fuga, să-și potrivească pasul după al lui Jan.

Polițiștii erau la cîțiva pași de ei.

16

Pe capra trăsurii care staționa la întretăierea străzii Wielka cu Zlota, ședea birjarul Tomczak. Citea un ziar; de azi dimineață tot aștepta să-i pice un mușteriu.

Deodată deveni atent, ridicîndu-și capul.

De undeva, se auzea o larmă ciudată. Ce să fie? Părea un zgomot sau un strigăt îndepărtat. Privi de jur împrejur. Zgomotul părea că se apropie și birjarul înțelese că pe aproape, undeva, se trag focuri de armă. Văzu un polițist care alerga în goană către Chmielna. Dintr-o dată, zgomotul năvăli în stradă, ca și cum s-ar fi deschis o ușă care îl stăvilise pînă atunci. Ceva țiui prin apropiere. Tomczak se ridică în picioare pe capră să vadă ce se întîmplă. Se auzi un zăngănit de geam spart. Felinarul stîng al trăsurii se făcu țăndări. Tomczak văzu acum mulțimea care gonea. Înaintea acesteia, ca și cînd i-ar fi fost conducătorii, alergau doi bărbați înarmați cu pistoale. Se auzea tot mai repetat pocnetul armelor de foc. Birjarul sări de pe capră și se piti după colțul unei case.

17

Negustorul Mosiek Trembacz, auzind schimbul de focuri, intră repede în prăvălia lui. Dar pe stradă alergau oameni agitați și Trembacz, neputîndu-și stăpîni curiozitatea, își luă inima în dinți și ieși din nou afară. Atunci văzu un tînăr, cu un pistol într-o mînă, sărind într-o birjă și îndată după aceea pe un al doilea, care se apropiase în fugă de primul. Acesta din urmă i se păru lui Trembacz că nu poartă nici o armă asupra lui și i se mai păru că îl aude strigînd: „Sînt pierdut" sau ceva în felul ăsta.

— Puneți mîna pe bandiți! răcnea mulțimea.

Cel cu haină cafenie țipa:

— Nu vă atingeți de noi! Sîntem comuniști!

Trembacz țîșni ca din praștie. Ridică bastonul să lovească. Dar mîna îi căzu neputincioasă în jos și, înainte să fi înțeles că e rănit, își pierdu cunoștința.

18

Rutkowski zărise trăsura în clipa în care ajunsese la concluzia că totul e pierdut: Jan era rănit, nu mai putea să alerge.

O birjă liberă. Puse mîna pe hățuri.

— Mai repede!

Jan urcă cu greu. Mulțimea înainta mereu, gata să-i înconjoare: fețele diformate de ură erau acum aproape, foarte aproape, gurile larg deschise — gata să strige, țevile negre ale pistoalelor — ridicate.

Rutkowski îndemnă calul; speriat de strigăte și împușcături acesta o porni în galop. Dintr-o dată, între mulțime și cei doi, se așternu un spațiu gol.

Biata mîrțoagă înhămată la birje, simți un neașteptat aflux de forțe noi; o biciuiau strigătele mulțimii, șuieratul perfid al gloanțelor, smuciturile hățurilor pe spatele ei costeliv.

Sergenții Czaplinski și Kaczmarski se repeziră să ia o altă trăsură din stație. Dar birjarul se sperie și aruncă hățurile cît colo, nu vroia de loc să-și pună în primejdie nici viața, nici calul.

— Mînă!

Birjarul se mai codea, dar văzînd țeava revolverului îndreptată spre el, dădu bice calului.

Să-i ajungă din urmă pe fugari era din ce în ce mai greu din pricina mulțimii, care creștea într-una, din pricina forfotei, provocate de strigăte și împușcături. Unii trecători se refugiau pe sub porți, iar alții, dimpotrivă, dădeau buzna în mijlocul străzii, drept sub picioarele calului.

În prima trăsură se afla Rutkowski; în mîna stîngă ținea hățurile, în cea dreaptă, pistolul. Turowicz stătea în genunchi pe scaunul din fund, cu fața spre

mulțime. Trăgea în caldarîm, sub picioarele mulțimii care îi urmărea.

Ținta era aproape; ar fi putut să culce la pămînt toate uniformele albastre, împreună cu birjarul în trăsura căruia se aflau, ca și pe ajutoarele voluntare ale polițiștilor și să-i țină astfel în loc pe toți cei care îi urmăreau. Dar Turowicz nu țintea decît jos în caldarîm. Ucis, trebuia să fie numai provocatorul Cechnowski, împotriva căruia partidul pronunțase sentința de condamnare. El n-avea voie și nici nu vroia să ucidă, pentru a se apăra pe el. Vroia numai să sperie, să cîștige timp.

— Intoarce pe Sosnowa!

Dar în capătul străzii Sosnowa apărură, ca din pămînt, doi sergenți din post, care săriră într-o birjă. Acum cei doi nu mai puteau întoarce, erau nevoiți să meargă înainte pe Zlota, o stradă largă, unde deveneau o țintă foarte bună pentru gloanțele trimise la întîmplare și care țiuiau înnebunitor din toate părțile.

19

Șoferul Czeslaw Jura își scoase taxiul din garajul aflat pe strada Miedziana. Prin Twarda ieși în Zlota, unde auzi strigăte și focuri de armă. Drept spre el, venea în goană, legănîndu-se pe o parte și pe alta și țopăind, o birjă cu doi bărbați în ea. Șoferul nu avea cum coti nici spre stînga, nici spre dreapta — nu-i rămînea decît să meargă înainte, drept spre birjă, spre mulțimea care alerga în urma acesteia. El apăsă pe accelerator; împușcăturile se auzeau acum venind foarte de aproape.

— Oprește! strigară cei din trăsură. Jura trecu deodată pe trotuar, ocoli birja, observînd abia acum

că în capul mulțimii aleargă o droaie de polițiști. Deschise repede portiera și doi polițiști săriră în taxi.

— Mai repede! Ajunge-i din urmă pe bandiți!

Întoarse mașina aproape în loc. Apăsă pe pedală. Dar drumul era blocat de omenirea care alerga. Șoferul claxona puternic, vrînd să se ferească de a da peste cineva. Nu putea merge cu viteză, deși Kaczmarski și Czaplinski îl zoreau tot timpul:

— Mai repede! Mai repede!

Iar ceilalți — fugarii — goneau într-una. Calul zbura din ce în ce mai năucit, înnebunit de strigătele de neînțeles, de gloanțele care șuierau tot mai des. Nu mai era mîrțoaga de altădată. Resturile din coama năpîrlită fluturau în vînt, de sub copite zburau scîntei.

Acolo, după colț, începea strada Zelazna. Linii de cale ferată, vagoane, antrepozite. Din nou speranțe de salvare.

Sergentul de stradă Witman, care stătea în post pe Zelazna, ieși pînă în mijlocul străzii, dar se retrase din fața calului care venea în goană și se lăsă moale, pe marginea trotuarului. Pe lîngă el, tropăiau pași, treceau în goană oameni. Vedea acum totul ca prin ceață și parcă de undeva, de departe, veneau pînă la el strigăte, împușcături, larmă.

Căzu pe spate, cu fața în sus și rămase așa cu picioarele întinse pe caldarîm.

20

Era ora unsprezece și zece minute, cînd, la circumscripția a opta, zbîrnîi telefonul. Se raporta că pe Zlota sînt bandiți înarmați și că schimbul de focuri continuă fără încetare.

Comisarul șef de serviciu trimise imediat într-acolo trei polițiști; taxiul îi și aștepta în fața comisariatului. Sergenții de stradă Jablonski, Jadowski și Janiszewski o luară pe Sliska spre Sosnowa. Pe stradă, oamenii staționau în grupuri, toți erau agitați.

— Opriți! Opriți!

Cîțiva din ei ținură în loc taxiul.

— Nu pe aici! Luați-o pe Zelazna! Ei s-au îndreptat spre Zelazna!

Pe Zelazna, birja gonea tot mai nebunește. De pe botul calului, cădeau clăbuci galbeni; alerga la întîmplare, înnebunit, ne mai simțind parcă nici frîul, nici hățurile. Rutkowski nici nu mai încerca să-l mîne; răsucise hățurile în jurul mîinii stîngi, în timp ce cu dreapta, încărca pistolul; i-l trecea apoi lui Jan, lua de la el pe celălalt, cu gloanțele trase, îl încărca, i-l dădea iar.

Deodată trosni ceva. Birja se clătină o clipă, apoi se înclină brusc într-o parte. O roată se izbise de un furgon încărcat cu cărbuni și, într-o secundă, se prefăcuse în bucăți. Calul mai tîrî puțin după el birja schilodită, aplecată într-o parte, apoi se opri.

Fugarii săriră din ea. În fața lor, la numai cîțiva pași, era o barieră de cale ferată. În spate — două taxiuri și o birjă cu polițiști. Și mai era și mulțimea care se apropia din ce în ce mai mult.

— Puneți mîna pe bandiți!

Fluierele polițiștilor intrară îndată, cu stridența lor, în acțiune. Din cabină, ieși repede cantonierul.

— Noi nu sîntem bandiți! Sîntem comuniști!

Glasul care rostise aceste cuvinte se pierdu în larma mulțimii care făcea cor cu fluierăturile polițiștilor. Bariera coborî scîrțîind. Nu, ceea ce vedeau acum, nu mai era o uniformă de polițist. Era uniforma albastru-închis a unui feroviar. Bariera a fost închisă; liniile de cale ferată, trecerile dintr-un vagon în altul, trecerile printre trenuri, printre magazii, tot

acest labirint rămăsese dincolo de barieră. Drumul spre libertate fusese tăiat.

Nu mai aveau încotro să fugă. Heniek și Jan se repeziră spre poarta larg deschisă a depozitului de cărbuni.

Goana nebună, care începuse din strada Zgoda și se continuase pe Chmielna, Marszalkowska, Zielna, Vielka, Zlota și Zelazna luase sfîrșit.

21

Cam în același timp ajunse la depozitul de cărbuni și taxiul cu polițiștii de la circumscripția a opta. Fuseseră nevoiți să facă un ocol, luînd-o prin Sienna și Twarda. În schimb, aici, pe străzile pustii puteau accelera în voie, ceea ce le și îngădui s-o ia înaintea celorlalți urmăritori. Frînele scîrțîiră. Fără să mai aștepte să se oprească mașina, Janiszewski sări din ea și se repezi cu pistolul în mînă spre poarta depozitului, în urma lui Jadowski și Jablonski. În poartă erau munți de cărbune, pe după care te puteai ascunde.

Polițiștii deschiseră imediat focul. Apăsau, fără să se oprească, pe trăgaciul pistoalelor. Laolaltă, toate împușcăturile se contopiră într-un vuiet prelung, nesfîrșit.

Se auzi din nou un scîrțîit de frîne: sosise și taxiul pe care-l conducea șoferul Jura. Cîteva minute mai tîrziu, strada mișuna de polițiștii descărcați din mașini și din birje, sau veniți în goană pe jos, din posturile din apropiere. Șuierau gloanțele, fulgerau prin fum flăcările împușcăturilor, praful de cărbune se ridica în chip de mici fîntîni țîșnitoare. Trăgeau toți, la nimereală, cu un fel de frenezie, străduindu-se să

apese tot mai des pe trăgaci, trăgeau înainte, în sus, în jos, fiecare vrînd să participe la răfuiala definitivă cu bandiții.

Sergentul Janiszewski se afla mai aproape decît ceilalți de platforma încărcată cu cărbune, îndărătul căreia se opriră fugarii. El număra automat, unul după altul, focurile pe care le trăgea. După cel de al șaselea foc, Turowicz fu doborît; el se lăsă greu, pe mormanul de praf de cărbune de lîngă basculă.

— Mîinile sus!

Din spate veneau mereu, mereu, alți polițiști, alți agenți și curioși.

Turowicz ridică încet mîna rănită. Acesta era sfîrșitul. Nu mai exista nici o ieșire. Nu le mai rămînea nimic altceva decît să ucidă. Dar ei nu voiau să ucidă pe nimeni decît pe cel care merita să fie omorît; numai că acesta nu se prezentase în locul în care moartea îl așteptase.

Henryk Rutkowski stătea nemișcat, continuînd să țină în fiecare mînă cîte un pistol, deși ochii i se încețoșau, iar fumul îl îneca. El nu mai vedea pe polițiști, vedea limpede doar atît: pe mormanul de cărbune zace tovarășul Jan și, lîngă el, pistolul care îi alunecase din mîna rămasă fără de putere.

— Predați-vă!

Rutkowski făcu o jumătate de pas înainte. Lăsă în jos țeava armei care acum nu-i mai folosea la nimic. După focurile de armă care umpluseră cu pocnetul lor totul din jur, se lăsase acum o liniște stranie. Larma glasurilor, care veneau de pe Zelazna, din fața porții depozitului, unde se adunase o mare mulțime de oameni, parvenea parcă de undeva, de departe.

Privind absent, dincolo de polițiști, dincolo de pistoalele îndreptate asupra lui, spre fața scăldată în

sînge, înnegrită de praful de cărbune, a celui care zăcea la pămînt, el rosti încet:

— Mă predau.

Și, răspunzînd parcă glasurilor venite din mulțime, care repetau fără încetare un singur cuvînt, „banditii", el adăugă:

— Noi sîntem comuniști.

Mîna lipsită de apărare se ridică încet și pistolul căzu pe jos, izbindu-se surd de grămada de cărbune.

22

Polițiștii se repeziră grămadă asupra lui Turowicz, îi puseră cătușele, apăsîndu-i pieptul cu genunchii; lui Rutkowski i-au răsucit mîinile, l-au trîntit pe un vraf de cărbuni, i-au rupt haina, scotocindu-l prin buzunare.

Împingîndu-se între ei, polițiștii voiau să ajungă mai repede lîngă cei doi răniți, care zăceau acum nemișcați și dezarmați; oamenii poliției îi călcau pe mîini, pe picioare, îi smuceau din toate părțile. Capetele lor vlăguite de putere se loveau de colțurile ascuțite ale bulgărilor de cărbune; sîngele se amesteca cu praful negru. Dar nu numai răniții erau plini de sînge și de pulberea cărbunelui: pe mîinile și fețele transpirate și încinse după atîta goană ale polițiștilor, se vedeau pete întunecate.

Cu un sunet metalic, se închiseră lacătele cătușelor; cei doi zăceau pe maldărul de cărbune nemișcați, fără apărare, cu puterea scursă din ei, o dată cu sîngele pe care îl pierduseră. Acum toți își puteau descărca asupra lor ura și spaima care îi făcuseră să alerge pe străzi, care făcuseră să le curgă sudoarea în șiroaie pe frunți. Setea bestială ce se aprinsese în

ei în timpul acestei goane turbate nu se putea stinge, nu se putea răci așa, dintr-o dată! E ușor să izbești cu picioarele într-un om care zace fără putere; e chiar comod, cînd e într-o asemenea stare, să dai în el cît poftești. Și ce-i dacă au ridicat mîinile, dacă s-au predat? N-aveau decît să le ridice mai devreme, să arunce imediat armele, nu să aștepte să le cadă singure din mîini... De aceea... na, încă o lovitură de picior, încă una! E plăcut să auzi geamătul de durere al unui bandit răpus, care nu mai e în stare să se apere.

— N-aveți dreptul să ne loviți!

— Cui îndrăznești să spui asta? Cine n-are voie să lovească? răcni un polițist care, aflîndu-se cel mai aproape de rănitul întins la pămînt, îi și dădu una în cap cu mînerul pistolului. Capul lovit căzu pe cărbunele negru, lucitor.

Năclăiți în sîngele lor amestecat cu praful de cărbune, cei doi zăceau învinși, fără nici o apărare, pradă învingătorilor, a căror furie nu se mai potolea; pentru a reuși să-i răpună pe aceștia doi fusese nevoie să se adune ei toți, toți aceștia în uniforme albastre; ca să-i răpună, fusese nevoie să-i urmărească poliția călare și poliția pedestră. Depozitul de cărbune și strada din fața acestuia păreau acum curtea cazarmei de poliție de pe Sliska, la ora cînd se făcea apelul. La cîțiva metri mai departe, se înghesuiau între ei martorii, participanții direcți la urmărire și toți gură-cască, sosiți mai tîrziu și care acum comentau agitați cele întîmplate.

Pentru un timp nedeterminat, se întrerupse ritmul obișnuit al circulației pe străzi, trecu în goană un tropot de pași pe caldarîm, țipetele și vuietul mulțimii de glasuri băgînd spaima în filistinii somnoroși,

postați cu ceasurile în ușa prăvăliei lor, trezind din somn pe locatarele din apartamentele somptuoase din centrul orașului. Pe jumătate încă adormite, ele săreau la ferestre și priveau afară în stradă, cu ochi speriați, dar avizi de senzațional, spectacolul de neînțeles: schimburile de focuri, doi care alergau și în urma lor, gonind, mulțimea de oameni. Cei doi încălcau ritmul vieții urbane, măsurat, stabilit o dată pentru totdeauna, al vieții încorsetate în limitele unor instrucțiuni, strînse în cercul circumscripțiilor polițienești, prinse în rețelele itinerariilor agenților secreți, înregistrate în cartotecile birourilor de evidență a populației, păzite de ochii vigilenți ai portarilor.

— Noi nu sîntem bandiți, strigau cei doi fugari. Cu atît mai rău, cu atît mai rău! Banditul atacă o bancă, jefuiește un magazin, pe cînd aceștia, dacă ceea ce au strigat este adevărat, au țintit în ordinea neclintită a lucrurilor, erau reprezentanții unei forțe misterioase, amenințătoare, care, deși redusă la ilegalitate, se făcea simțită pretutindeni; această forță răsuna în ecoul mitingurilor, răsuna în melodia cîntecelor interzise, amintea că există prin peticul proclamațiilor, făcea să fluture pînzele roșii aruncate noaptea peste cablul tramvaielor.

Cei doi întruchipau forța care voia să-i nimicească pe ei, pe oamenii în uniformă albastră, să dea puterea în mîinile golănimii, ale cerșetorilor, să ia pămîntul moșierilor, să-l izgonească pe preotul din biserică și credința în dumnezeu din inimile oamenilor. Dușmani ai statului și ai religiei, ei erau de o sută de ori mai primejdioși decît bandiții. Erau agenți ai Kremlinului Roșu, ai Moscovei.

De aceea, înainte ca justiția să-și bată capul cu ei, să-i încadreze în articolele acuzatoare ale legii, înainte

de a începe să roiască în jurul lor fel de fel de avocați și apărători, puteau să nu piardă ocazia și să le dea pe loc, măcar o părticică din ceea ce merită... Înnegrită de praful cărbunelui, cizma se ridică deasupra feței rănitului.

— Na-ți comunism! Na-ți steag roșu! Uite și pentru Internaționala ta!

— Încetează, crapă, te pomenești!

— Să crape!

Dar cizma nu se mai ridică. Așa e, crapă, te pomenești, înainte de vreme și o să se găsească apoi vreun mîzgălici care să facă din toată povestea asta mare zarvă în presă, și atunci nu scapi de neplăceri! Dacă îi e sortit să crape, mai bine să crape în închisoare.

Și, pe deasupra, uite că vine și Guriecki, ajutorul de comisar de la circumscripția a opta. Polițiștii se dădură la o parte, făcîndu-i loc să treacă.

— Trăiesc? întrebă el.

— Se pare că trăiesc.

— Urcați-i în mașină... și la comisariat cu ei.

Șoferul Jura claxona fără încetare. Oamenii îi barau trecerea, se înghesuiau în fața roților mașinii, în fața radiatorului. Cu greu ajunse la poarta depozitului. Polițiștii îi ridicară pe răniți, apucîndu-i de unde se nimerea, de mîini, de picioare, și-i împinseră în mașină, ajutîndu-se și cu genunchii, ca pe niște obiecte neînsuflețite, ca pe niște saci umpluți cu cîrpe.

— Radiatorul a fost lovit de gloanțe, observă un polițist.

Jura cercetă îndată și descoperi într-adevăr cinci găurele rotunde. Cum să știi cine slobozise gloanțele care nimeriseră în radiatorul lui, cînd ele zburaseră din toate părțile? Se putea foarte bine să fie ale vreunui polițist, așa că nu mai răspunse nimic.

23

La unsprezece patruzeci și cinci, la circumscripția a opta a orașului Varșovia, Dobiecki, ajutorul de comisar al raionului doi, începu interogatoriul.

— Unul din bandiți nu mai mișcă, raportă un polițist. A murit probabil, sau și-a pierdut cunoștința.

Rutkowski zăcea nemișcat pe o bancă, cu capul dat pe spate. Gura îi stătea întredeschisă, iar dinții aveau o strălucire ciudată pe fața neagră de praful cărbunelui și plină de pete vinete, sîngerînde.

— Dar celălalt?

— Celălalt e și el rănit, dar nu-i în nesimțire.

— Poți să răspunzi?

— Pot... rosti încet, cu greu, Turowicz. În primul rînd, nu sînt bandit.

— Nu ești bandit... spuse tărăgănat și ironic Dobiecki. În cazul acesta cam ce-oi fi tu?

— Sînt membru al partidului comunist.

Dobiecki deveni țeapăn. Se uită atent la omul care ședea în fața lui.

— Numele de familie? Pronumele?

— Turowicz. Olimpusz.

— Adresa?

— Nu sînt înregistrat nicăieri.

— Aha, așa vasăzică... Numele conspirativ?

— Jan.

Răspundea rezervat, în propozițiuni scurte: la orele opt dimineața avusese întîlnire cu tovarășii lui, în piața Teatrului. Ei trei primiseră sarcina să împuște un provocator. Agenții i-au reținut, le-au cerut actele. El a tras într-un agent și a luat-o la fugă. Nu cunoaște numele tovarășilor. Armele și cartușele le-a primit de la tovarășii din partid, totul i s-a dat în

stradă, nu știe numele celor care i le-au adus. Altceva în plus nu mai are de declarat.

Dobiecki ciocănea nervos cu degetele pe masă. Medicul de la „Salvare" îl bandajase pe rănit încă înainte de a i se lua interogatoriul. Îi strînsese în feșe albe capul și mîna stîngă. Îi bandajase și piciorul drept. Avea costumul rupt și plin de praf de cărbune. Și, totuși, ajutorul de comisar simțea că de la acest om nu va obține o iotă în plus peste ceea ce va voi el singur să declare. Nu se îndoia că fiecare cuvînt al lui era bine gîndit, bine cîntărit, rostit cu deplină răspundere.

Turowicz semnă procesul-verbal cu mîna stîngă. Cu mare greutate, sprijinit de sanitari, înconjurat de un cordon de polițiști, trecu spre ambulanța „Salvării". Tot acolo fu adus și Rutkowski, care nu-și revenise încă. Sirena sună prelung.

Turowicz se uita la fața tînără, încremenită parcă, la părul tăiat scurt, la pleoapele lăsate peste ochi și se gîndea la altcineva, la omul care dăduse tovarășilor informații „verificate" că Cechnowski va apare în prima jumătate a acelei zile, pe strada Bracka...

Mașina se săltă din pricina unei gropi. Pleoapele învinețite de pe fața ca de piatră se ridicară deodată. Din gura cu buze palide, ajunse la el o șoaptă:

— Sînteți în viață!

Buzele albe, crăpate, se destinseră într-un zîmbet neașteptat, de copil. Abia acum, pentru prima oară, se gîndi Jan: „Cît e de tînăr Heniek, care a și făcut pînă acum doi ani de închisoare. Și cine știe ce-i mai rezervă viitorul!?"

Ambulanța intră în curtea închisorii din strada Hawej.

24

De îndată ce încetă șuieratul gloanțelor, birjarul Tomczak, încredințîndu-se că nimic nu-i mai amenința viața, își aminti cu desperare de birjă. Într-acolo, spre Zelazna, tot mai alergau oameni, se auzeau în depărtare strigăte. Tomczak sări pe scara unei mașini care tocmai trecea pe acolo și care își încetinise mersul la semnele lui desperate.

— După ei! După ei! După ăia care sînt cu birja mea!

Mașina gonea. În fața lui Tomczak se deschidea strada aproape pînă la capătul ei, vedea pietonii, mașinile care goneau, dar birja lui nu se zărea nicăieri. La întretăierea străzii Zlota cu Zelazna observă un om care ducea o roată ruptă. Inima i se strînse de o durere rău prevestitoare.

Curînd avu confirmarea. Pe Zelazna reveneau în viteză taxiuri, veneau polițiștii; în apropiere de depozitul de cărbuni se îngrămădeau oameni mulți, iar lîngă bariera de cale ferată se vedea, înclinată mult într-o rînă, o birjă fără o roată. Calul stătea liniștit, cu capul în jos. Numai cînd Tomczak ajunse lîngă el și îl mîngîie pe burta suptă, observă că pielea animalului tremura mărunt, continuu, și că părea mai întunecată din pricina sudorii care o acoperea.

— Trăsura-i a dumitale?

În prima clipă, birjarul se sperie, ceea ce nu-l împiedică însă să observe în coviltirul lăsat, urmele dese, rotunde și mici, ale gloanțelor. Pînă și scările erau găurite.

— Păi a cui să fie! Sigur că-i a mea!

— Trebuie s-o ducem la comisariat, spuse polițistul.

Birjarul vru să ia hățurile în mînă, dar constată că erau rupte; din ele atîrnau două bucăți, agățate de hamuri. Puse palma pe gîtul calului.

— Diii-i!

Calul dădu să pornească nehotărît, dar se opri imediat.

— Dii-i, dii-i, îl încuraja Tomczak.

Dar numai cînd cineva din mulțime puse umărul și sprijini osia readucînd trăsura în poziția ei normală, calul se hotărî să tragă. Se urni încet, ca într-o procesiune funerară, abia mișcîndu-și picioarele. În urma birjarului, porni spre circumscripția a opta și un grup de gură-cască; aici, la poarta depozitului, nu mai aveau ce vedea.

Ambulanța „Salvării" îl culese de pe strada Zlota pe studentul Kempner, grav rănit; de pe strada Zelazna, pe sergentul Witman. Urletul prelung, sinistru al mașinii „Salvării" se mai auzi nu o dată în ziua aceea, răsunînd pe străzile din centrul orașului.

25

Portăreasa Luzniakowa spăla scările de la intrarea casei de pe strada Zgoda. Sîngele se amestecase cu noroiul adus de zecile de picioare. Deodată, de sub peria de frecat pe jos, se rostogoli ceva, cu un sunet metalic. Era un tub de cartuș. Portăreasa îl ridică și-l ascunse în buzunarul șorțului. Mai văzu într-un colț încă unul și îl luă și pe acesta. Czesek, curierul lui Drozdowski, care nu înceta să-și blesteme zilele că lăsase să-i scape un asemenea eveniment, găsi și el un tub de cartuș.

Poliția îi împrăștiase de mult pe curioși, se restabilise liniștea, dar pe poartă apărea mereu cîte cineva din vecini, împiedicînd-o pe Luzniakowa să-și termine treaba, deși, de fapt, trebuia să recunoască că ei îi făceau plăcere aceste vizite. După spaima trasă,

după atîta sînge pe care îl văzuse curgînd, după împușcăturile care erau gata să-i ia auzul, i-ar fi fost și teamă să rămînă singură. În afară de asta, se simțea acum o persoană plină de importanță, doar ea fusese aceea care văzuse mult mai multe decît toți ceilalți! Tot repetînd fără încetare cele întîmplate, își aducea aminte de diferite amănunte: cum au intrat cei trei, cum Klimasinski a întrebat: Sînteți din Chelm? Cum apoi l-a văzut pe Lesinski zăcînd la pămînt.

Stasiek se întoarse din nou pe Zgoda. Făcu un mare ocol, prin strada Szpitalna, neștiind pe unde s-o ia. Sub un braț, ținea nefericitele ghete ale lui pan Sledzinski, dar, pînă una alta, nu îndrăznea să se apropie de casa acestuia, temîndu-se ca nu cumva polițistul călare să-l recunoască. Numai cînd totul reintră în calm, sună la ușa cunoscută. Se întîmplă însă ca pan Sledzinski să fie plecat; curînd, însă, trebuia să revină.

Atunci Stasiek se decise să dea o fugă pînă la casa din Zgoda. Din discuțiile de pe stradă, el știa că totul a început de acolo. Iar cu portăreasa se cunoștea.

Era gata să intre pe ușa principală, cînd instinctiv se trase deodată cîțiva pași înapoi: întîlnise privirea fixă a unui bărbat, postat în apropiere.

„Un copoi", trase Stasiek concluzia fără nici o ezitare. Tot în clipa aceea observă pe trotuar un mic tub de cartuș de pistol. Se prefăcu că i-au scăpat din mînă ghetele lui pan Sledzinski și, aplecîndu-se să le ridice, luă de pe jos, cu mare băgare de seamă, și bucățica de metal.

Proprietarul spălătoriei de la numărul șase stătea de vorbă cu unul din locatari, iar Luzniakowa povestea pentru a zecea oară cum s-au petrecut lucrurile.

— Dar pe copoiul acela care i-a oprit să le controleze actele îl cunoști? o întrebă proprietarul spălătoriei.

Luzniakowa se simți jignită.

— Cum adică dacă îl cunosc?! Păi cu puțină lume avem de-a face noi, portarii?

Ea scoase din buzunar cele două tuburi.

— Uite, priviți, zăceau pe aici, pe jos.

Proprietarul spălătoriei se aplecă cu curiozitate să le vadă.

— ...De la cartușe de pistol, spuse el.

— Da' ce, voiai să fie de tun? Că doar cu pistoalele au tras!

— Bandiții!

— Cine-i știe! Era atîta larmă, ș-o fumăraie de nu se vedea om cu om, mai puteai parcă să-nțelegi ceva? Sigur că n-o fi tras în el însuși! Pesemne că au tras și unii și alții.

— Se spune că pe doi dintre ei i-ar fi prins tocmai pe Zelazna.

Grupului i se mai alăturară două vecine.

— Eu, de dimineață, de cînd am văzut cîți polițiști mișună pe aici, am simțit că nu-i a bună.

— Au organizat, se vede, o capcană.

— Se zice că nu sînt bandiți. Și ei strigau că nu sînt bandiți!

Luzniakowa se revoltă.

— Ba, după mine, tot aia e! Cînd cineva umblă prin oraș cu pistolul la el și mai și trage cînd e într-o casă onorabilă, ce vrei să fie, dacă nu bandit! Și unu' care nu crede nici în dumnezeu, e mai abitir chiar decît un bandit.

— Ce-i drept, e drept, aprobă o băbuță, care locuia în casa de peste drum.

— Nu vrei să-mi dai mie tuburile de la cartușe? întrebă proprietarul spălătoriei.

— Da' ce vrei să faci cu ele? Cred că trebuie depuse la poliție.

— Nu vreau să fac nimic... numai așa, de curiozitate, să le arăt și eu babei mele. Ce-ți trebuie să te mai încurci cu poliția?

— La urma urmei... se lăsă convinsă Luzniakowa, gîndindu-se că într-adevăr așa era mai bine. Dar regretă îndată această hotărîre. Acum el, proprietarul spălătoriei, devenise centrul atenției generale. O pornise încet spre casă, înconjurat de oameni, cărora le arăta tuburile de la cartușe, perorînd, dîndu-și importanță, ca și cînd ar fi știut cu siguranță ceva în plus ce toți ceilalți nu știau.

26

Abia acum observă băcanul Gurcewicz, în poala hainei, o gaură mică, rotundă, cu marginile arse. Apucă haina între degetele lui țepene, se uită atent la ea, și descoperi că fusese atinsă de glonte, la fel ca și portofelul. Din fericire însă, acesta numai într-un colț, așa că banii rămăseseră întregi. Își descheie cămașa la piept. Nu, nu era nici măcar zgîriat. Și cînd te gîndești că trecuse atît de aproape de moarte! I se făcu deodată teamă.

Ușa scîrțîi. În prăvălie năvăli, palidă, speriată, Anna.

— Ce s-a-ntîmplat? Ești rănit? Doamne, ce s-a-ntîmplat? Mi-au dat de știre oamenii...

El privi ostil fața grasă, tremurîndă, a nevestei-si.

— Nu zbiera! Nu vezi, uite, sînt viu.

Ea îl pipăia, ca o oarbă, cu mîini care tremurau.

— Ești în viață! Ești în viață! repeta ea.

— Mai bine mi-ai da să beau niște apă, o cicăli el, simțind un spasm neliniștitor în stomac. I se făcuse greață.

— Îndată, îndată, răspunse ea. Începu să se învîrte de colo pînă colo, fără rost, apucînd de pe micul birou cînd o cutie goală, cînd un pahar știrbit.

— Ah, doamne, doamne...

— Isprăvește, nu mai miorlăi! strigă el cu o furie care-i potoli deodată spaima. Simțea în același timp și un fel de plăcere s-o vadă speriată pe nevasta asta a lui, Anna cea leneșă și grasă.

— Nu-mi mai trebuie apă. Șezi, liniștește-te. Totu-i în ordine.

Desigur, e neglijentă și proastă ca noaptea, Anna asta, dar e nevasta lui, e femeia lui! Și cum șade acum, cu mîinile ei grase împreunate, cu bărbia care-i tremură și cu ochii rotunzi de spaimă, i se pare chiar dragă. Esențialul e că sînt în viață și ea și el. Mai mult decît atît, el a scăpat fără o rană! Și doar n-a lipsit mult să rămînă lat în stradă, să moară stupid, numai pentru că se amestecase unde nu-i fierbea oala. La urma urmei, ce-l interesau pe el bandiții?

Deodată, îi reveniră în auz strigătele de protest ale fugarilor, pe care, în zgomotul străzii, nu le reținuse în mod conștient.

Îi veni o idee: ar putea trage niscaiva foloase din participarea lui la această urmărire... Da, da, cînd o să fie chemat să i se fixeze impozitul, o să știe el să se tocmească bine, să n-aibă ei grijă! Frica-i dispăru cu totul. Se simți deodată o persoană importantă...

— Spune-i lui Józek să închidă prăvălia.

— Să-nchidă prăvălia?

— Pot și eu o dată în viața mea să închid prăvălia cînd am chef ! zbieră el, simțind o adevărată fericire că putea să țipe și că avea la cine țipa, că putea închide prăvălia la o oră nereglementară, într-o zi de lucru, că în sfîrșit e stăpîn pe timpul său, pe trupul său, pe viața sa.

Plini de demnitate, porniră amîndoi, el și cu Anna, spre locuința lor care se afla în celălalt capăt al străzii Chmielna.

I se părea că totul nu fusese decît un vis : schimbul de focuri de adineauri și el trîntit jos la pămînt, lîngă chioșcul de ziare, în încleștarea cu banditul. Mîine, va apare probabil totul în gazete. Poate, undeva, se va aminti și de el, de Gurcewicz.

Pe Chmielna coborîse liniștea.

27

Ziua posomorîtă de iulie era pe sfîrșite. Pe străzile Widok, Zgoda, Zlota, Chmielna, Zelazna, oamenii, care stătuseră pînă atunci îngrămădiți pe la intrările caselor, se împrăștiau în toate direcțiile, continuînd să discute despre cele întîmplate.

Viața își reluase cursul ei normal ; acum, un trecător întîmplător n-ar fi putut bănui că, în urmă numai cu cîteva ore, prin acel loc goniseră urmăritorii, că gloanțele căzuseră ca grindina și țipetele umpluseră văzduhul.

Portarii, cu căldări și mături în mînă, șterseseră urmele de sînge ; un camion îl ridicase pe calul Urwis, care multă vreme zăcuse uitat pe caldarîm. Orașul se liniștise ca o apă în adîncul căreia cade o piatră ; la început apa face spume, clocotește, împroașcă stropi, plescăie, apoi se liniștește și își continuă cursul liniștit, calm.

Pietonii treceau iar în pas obișnuit, iar se închideau și se deschideau ușile magazinelor ; în colț, florăreasa stropea cu apă buchețele de trandafiri și de delfinium albastru. Treceau în goană copii cu baloane în mînă, scîrțîiau la cotituri tramvaiele. Sergenții de stradă stăteau tot la locurile lor obișnuite și nimeni nu observase că mulți dintre ei fuseseră schimbați astăzi înainte de ora reglementară.

Totul părea ca întotdeauna.

Era o zi de iulie, obișnuită, oarecum înnourată, prevestind ploaie.

Acum, evenimentele se retrăseseră de pe străzi, trecuseră în încăperile izolate de spital, în camerele întunecate ale Ohrankăi, în anticamerele procurorilor, ale judecătorilor de instrucție, ale păzitorilor legii ; fuseseră ferecate, ascunse acolo, departe de ochii lumii !

Vestea celor întîmplate a trecut ca un ecou surd peste Wola muncitorească, Marymont, Praga, Powisle, s-a strecurat șoptită în secțiile uzinelor, în rîndurile șomerilor care stăteau în fața casieriilor, așteptînd să li se plătească ajutorul, a pătruns pe șlepurile ce cară nisipul pe Vistula, s-a răspîndit prin ateliere ; deocamdată numai sub forma unui zvon neliniștitor și tulbure.

28

Directorul se încruntă. O nouă neplăcere pe ziua de azi : i-au adus un bandit care a fost rănit în schimbul de focuri de mai adineauri. Pansamentele aplicate în grabă în ambulanța „Salvării“ erau acum pline de sînge și au trebuit schimbate.

Nu era un fapt neobișnuit, însă astăzi năvăliseră în spital atîția polițiști, de parcă n-ar fi fost vorba

de un singur criminal periculos, ci de cel puțin zece! Fuseseră instalate posturi de pază la intrări, pe sub ferestre, pe scări, prin coridoare. Uniformele albastre stăteau înfipte în ușa rezervei în care, la insistențele stăruitoare ale poliției, fusese internat rănitul, deși saloanele erau arhipline și din rezerva aceea au fost scoși în grabă doi gravi bolnavi. Polițiștii se purtau aici de parcă ar fi fost la ei acasă! Un vlăjgan în uniformă albastră, după ce refuzase halatul alb oferit de o soră, dăduse buzna în rezervă, unde inspectase minuțios fereastra. Fiecare slujbaș al spitalului, care trecea pe lîngă ușa rezervei, era scotocit din cap pînă în picioare de privirile scormonitoare ale polițiștilor și de ochii și mai bănuitori și sfredelitori ai unor indivizi în civil.

— Cred că e vorba de o chestiune gravă, spuse directorul, intrînd în camera vecină cu sala de pansamente. Medicul chirurg își ridică fața aplecată deasupra cuvetei albe în care își spăla mîinile după ce-i schimbase rănitului pansamentele. Apa curgea încet din robinetul deschis.

— Asta nu-i poliția judiciară, făcu el remarca.

Directorul se crispă.

— Hm... Dumneata desigur că te pricepi mai bine... Eu însă am auzit că ar fi vorba de o lovitură la o bancă. Cel puțin mie, așa mi s-a spus.

— Posibil, se declară de acord chirurgul. În orice caz, tipul care a trecut pe aici și care, pare-se, le drege pe toate în chestiunea asta, e de la poliția specială.

— Nu știu nimic și nici nu vreau să știu. Obligația mea este să-i fac rănitului internarea și să-i asigur îngrijirea, independent de cine l-a adus și de cine e el. Îți recomand și dumitale să procedezi la fel. În ce stare e rănitul?

— Gravă. Trei răni de foc de armă. A pierdut mult sînge.

Se auzi un ciocănit în ușă și înainte ca directorul să spună „intră", sora șefă, cu boneta ei albă pe cap, pășea peste prag.

— Ce s-a mai întîmplat?

— Pe pan director îl caută trei...

— Cine?

Sora Malgorzata se pregătea tocmai să răspundă, cînd ușa se deschise larg și doi civili pătrunseră în încăpere. Un polițist rămase în prag.

Un tînăr înalt scoase din buzunar legitimația și i-o arătă directorului, fără a o lăsa din mînă.

— Am primit însărcinarea de a interoga pe banditul rănit, adus acum o oră aici la spital.

— Nu știu, domnule Pawlowski, dacă va fi posibil.

— Cum vine asta, „dacă va fi posibil", se miră tînărul, ridicînd din sprîncene.

— Starea rănitului este extrem de gravă.

— Este vorba de o chestiune foarte importantă, interogatoriul trebuie să aibă loc imediat.

— Să decidă chirurgul care i-a făcut pansamentul... Collega, ce-ai de spus?

Medicul chirurg continua să-și șteargă cu un prosop plușat mîinile care nu mai aveau de mult nici urmă de apă pe ele. Fără să aștepte răspunsul acestuia, individul se aplecă peste birou.

— Pot să dau un telefon, pan director?

Întrebarea fusese pusă politicos, dar suna mai degrabă a afirmație decît a rugăminte. Obținu numaidecît legătura.

Directorul aștepta, bătînd nervos darabana cu degetele în masă. Celălalt tînăr, înalt și chiar prea

frumos, așa cel puțin îl aprecie în sinea lui directorul, nu-l slăbea din ochi. Privirea acestor ochi nu era numai sfredelitoare, ea se lăsa grea, cu o greutate aproape palpabilă, asupra celui pe care-l cerceta și directorul începu să nu se mai simtă de loc în largul lui. Fără să știe de ce, mută călimara din loc. Simți din nou ațintită asupra lui privirea apăsătoare a ochilor albaștri întunecați, care străluceau de sub sprîncenele stufoase. Mîinile începură să-i cam tremure.

— Vorbiți la telefon, pan director...

Directorul luă receptorul în mînă.

— Am onoarea. Da. Da. Desigur. Fără îndoială. Am onoarea !

Pawlowski ascunse cu grijă în buzunar legitimația pe care în tot timpul acesta continuase s-o țină la vedere.

— Prin urmare ?

Chirurgul își spuse abia acum părerea :

— Starea rănitului nu permite nici interogatorii, nici discuții. În caz contrar, nu răspund de urmări.

— Collega, în fața unor împrejurări cu totul speciale, opinia noastră, a medicilor, nu poate fi luată în seamă. Uneori, anumite norme după care ne conducem noi trebuie să treacă pe plan secundar.

Directorul vorbea cu privirea ațintită în birou. I se părea că tot ceea ce spusese acum, nu-i fusese dictat de vocea aceea fermă, sigură de ea, care răsunase numai cu cîteva clipe înainte în pîlnia aparatului telefonic, ci de privirea apăsătoare, grea și sfredelitoare a frumoșilor ochi albaștri ai celuilalt, care se instalase între timp comod într-un fotoliu și își scosese din buzunar tabachera de argint.

Chirurgul ridică din umeri.

— În acest caz, eu îmi declin orice răspundere. Mi-am spus părerea, limpede. Orice emoție amenință viața rănitului.

— Ne vom lua noi răspunderea vieții lui, preciză Pawlowski cu o ironie abia perceptibilă. Permiteți să trecem în salon, pan director.

Directorul se ridică greoi din scaun.

— Vă conduc imediat. Domnii aceștia sînt cu dumneavoastră ?

— Da. La interogatoriu sînt necesari martori.

Directorul porni de-a lungul coridorului însoțit de polițistul anchetator stagiar Pawlowski și de celălalt.

În urma lor, se grăbea, împleticindu-se în cizmele lui grele, polițistul-șef, Bednarek, încercînd să calce fără zgomot. Era mulțumit de sarcina primită. Nu trecuse decît o oră de cînd se întîmplase totul și, iată, el va afla primul, din sursa cea mai autorizată, toate amănuntele evenimentului care provocase atîta perturbare în toate comisariatele din centrul orașului.

— Pe aici, spuse directorul, deschizînd ușa.

Sora, aplecată deasupra patului proaspăt înfățat, se îndreptă și, cu un gest spontan, duse degetul la gură. Dar înțelese îndată că, pentru moment, misiunea ei încetase. Încrucișîndu-și mîinile peste piept și coborînd privirea, se îndepărtă de patul rănitului și se strecură spre ușă. Aripioarele bonetei albe îi fluturau și parcă tot capul îi tremura. Cei trei bărbați veniră lîngă patul bolnavului. În apropiere se aflau două scaune. Pawlowski căuta cu ochii un al treilea, dar Bednarek își agită mîna : Nu, nu trebuie, el poate sta și în picioare.

Rănitul zăcea lungit pe spate. Sub pătura subțire se desenau formele trupului său. Ținea mîinile întinse, drepte, deasupra păturii. Degetele înguste și

înnegrite, cu articulațiile vizibil îngroșate, se mișcau ușor, netezind parcă cearșaful. Pe cap, îi luneca spre frunte o pungă cu gheață. Buzele uscate se mișcau mute. Ochii întunecați se întoarseră indiferenți, fără să vadă, către cei care intraseră în odaie.

— Hm, mormăi Pawlowski.

Celălalt, Pogorzelski, ridică din umeri.

— Numele de familie ?

Cu siguranță, rănitul auzea și înțelegea ceea ce i se vorbește. Buzele lui începură să se miște mai repede, dar glasul abia perceptibil nu se făcu auzit decît o clipă mai tîrziu.

— Kniewski... Wladislaw...

Gura părea avidă de aer. Genele coborîră grele peste ochi. Parcă cu cele două cuvinte pe care le rostise, rănitul își epuizase toată rezerva de forțe.

— Unde locuiești ?

— Pe strada Bem...

Păru că se gîndește, apoi făcînd un efort, pronunță:

— Șaptezeci și doi.

Pawlowski nota. Pogorzelski ședea nemișcat, cu palmele împreunate între genunchi. Nu-și lua ochii de la Kniewski, de la mîinile, de la degetele acestuia, care, fără încetare și mașinal, zgîriau cearșaful. Pogorzelski se uita la el, de parcă ar fi vrut să-i învețe pe dinafară fiecare trăsătură a feței. Bednarek se retrăsese mai departe, spre ușă și Pogorzelski îi auzea respirația grea. Pesemne că polițaiul-șef avea guturai, dar nu îndrăznea să-și scoată batista... „Sau, poate, că el nici nu obișnuiește să întrebuințeze batista", se gîndi cu dezgust Pogorzelski.

— De mult te ții de jafuri ?

Ochii negri se deschiseră larg ; rănitul încercă să-și ridice capul dar îi căzu îndată înapoi pe pernă, lovindu-și-l de punga de gheață ce alunecase într-o parte.

— Eu nu sînt bandit, sînt comunist... Fac parte din organizația de partid din Varșovia.

Vocea lui se auzea inegală ; cînd se pierdea cu totul, cînd devenea aproape sonoră ; rănitul nu era stăpîn pe ea. Nu se mai uită spre cel care-l interoga; privea țintă undeva, într-un punct din tavanul alb de spital, unde parcă citea cuvintele de care avea nevoie.

Încordat, atent, Pogorzelski se îndreptă din șale.

— Ce sarcini de partid ai ?

Rănitul respira greu. I se închiseră ochii. Părea că n-a auzit întrebarea.

— A leșinat, spuse Pawlowski.

— Pan Bednarek, ia vezi dacă nu e sora prin apropiere.

Sora Malgorzata apăru imediat. Se apropie cu pași ușori de patul rănitului și picură într-o linguriță un lichid dintr-o sticluță. Cu o mișcare îndemînatică, turnă medicamentul în gura rănitului. Din colțul gurii tot atît de lipsită de culoare ca și fața — gură de om care a pierdut mult sînge — se prelinse o picătură de medicament. Sora o șterse ușor cu o bucățică de vată. Era gata să spună ceva, dar rănitul deschise ochii. Sora rămase lîngă pat, puțin mai deoparte de ceilalți, nedînd însă nici un semn că ar avea de gînd să plece.

— Îți mulțumesc, soră. Rămîi prin apropiere, îi spuse Pogorzelski, cu un ton ce nu lăsa loc nici unui dubiu c-o invită politicos, în acest fel, să părăsească încăperea. Sora își mai aruncă o dată privirea spre rănit, vru să protesteze, dar simți ațintiți asupra ei doi ochi grei, întunecați și încruntați care porunceau.

Se grăbi cu paşi mărunţi spre uşă, ascunzîndu-şi mîinile în mînecile largi ale vestmîntului ei de călugăriţă.

— Ai mai fost condamnat?

— Doi ani. Articolul o sută douăzeci şi nouă. Mokotow, Lomza...

— Cînd ai ieşit din închisoare?

Rănitul părea că încearcă să-şi amintească ceva. Buzele lui uscate se mişcară.

— N-am auzit ce-ai spus.

— În martie... martie...

— Anul ăsta?

— Da.

— Unde lucrezi?

— Acum... nicăieri...

Bednarek, care stătea lîngă uşă, oftă adînc. Interogatoriul ăsta se lungea la nesfîrşit: între o întrebare şi un răspuns treceau cîteva minute. Pawlowski părea că stoarce din gura omului ăstuia, pe jumătate cadavru, fiecare cuvînt. Poliţistul îşi muta greutatea de pe un picior pe altul şi cizmele lui scîrţîiau parcă dinadins. Deodată Pogorzelski îi spuse fără să-şi întoarcă faţa spre el:

— Pan Bednarek, să te ia dracu'! Adu-ţi un scaun de pe sală şi aşază-te odată!

Poliţistul tresări:

— Am înţeles, răcni el şi porni repede în vîrful picioarelor în căutarea unui scaun. Dar cu cît păşea mai cu băgare de seamă, cu atît scîrţîiau mai rău blestematele lui de cizme. O găsi pe soră chiar lîngă uşă. „Stă şi trage cu urechea“, îşi spuse Bednarek, dar îşi aminti imediat că femeia primise ordin să rămînă prin apropiere. Cînd sora îl văzu pe poliţist, făcu un pas spre el, gata să intre pe uşa rezervei.

— Nu, nu, vreau numai să iau un scaun, îi explică Bednarek, vorbind în şoaptă, dar destul de tare. Sora îi arătă un taburet vopsit în alb. Cînd se deschise uşa, Malgorzata îşi furişă privirea înăuntru.

— Soră, dumneata eşti? Intră, te rog.

Ea intră. Omul cu ochi albaştri întunecaţi vedea probabil fără să se uite; i se adresase cu o voce firească, fără a întoarce capul, fiind însă sigur că ea îl va auzi. Sora nu se simţea în largul ei şi ocoli privirea anchetatorului. Rănitul zăcea mai departe în aceeaşi poziţie, fără a-şi lua ochii din tavan şi respira greu.

— Poate are nevoie de ceva? întrebă Pawlowski.

— Are nevoie de linişte, răspunse cu răceală sora Malgorzata. Şterse cu apă de colonie fruntea şi faţa bolnavului, controlă punga să vadă dacă nu s-a topit gheaţa din ea, îi mai turnă o dată în gură din acelaşi medicament.

Se auzi deschizîndu-se o tabacheră.

— Aici nu se fumează, spuse ea aspru, fără să se uite la Pawlowski. Fumul i-ar face rău rănitului.

Fără să obiecteze, anchetatorul vîrî tabachera în buzunar. Malgorzata ieşi încet, cu buzele strînse, lăsîndu-şi braţele să-i alunece de-a lungul trupului. Chipul ei păstra aceeaşi expresie neclintită şi nepăsătoare în acelaşi timp. Mătăniile negre, agăţate de brîu, se ciocneau cu un sunet uşor.

Pawlowski învîrtea în mînă creionul.

— Trebuie să aşteptăm. Să-l lăsăm să se mai odihnească!

Îşi puse picior peste picior şi simţi deodată dorinţa inexplicabilă de a fluiera; se stăpîni însă în ultima clipă.

Undeva, între geamurile duble, bîzîia sîcîitor o muscă. Se auzea fornăitul nasului înfundat al polițistului.

Rănitul respira acum mai ușor; la un moment dat nu mai respiră parcă de loc și Pawlowski privi alarmat partea din cearșaf care acoperea pieptul bolnavului. Nu, cearșaful se ridica și se lăsa încet, abia perceptibil, iar ochii care priveau cu îndărătnicie același punct din tavan, erau ochii unui om viu.

— Poți răspunde?

— Da.

— În ce scop te-ai dus azi în oraș?

— Așa... să fac o plimbare.

— De unul singur?

— Cu tovarăși.

— Numele lor?

Rănitul tăcea.

— Numele tovarășilor?

Buzele livide se mișcară mut. Fără voie le scăpă un geamăt.

— Pauză, anunță cu un ton preocupat Pogorzelski.

Pawlowski începu să roadă nervos vîrful creionului.

Cineva ciocăni ușor în ușă.

— Cine-i acolo? Bednarek, ia vezi...

Polițistul Bednarek se ridică de pe taburetul incomod și întredeschise cu prudență ușa. Era chirurgul.

— Nu se poate intra, spuse Bednarek într-o șoaptă care se auzi destul de tare.

— Isprăvim îndată, adăugă calm Pogorzelski. Vă rog nu vă impacientați. Pan Bednarek, închide ușa.

Chirurgul se făcu roșu la față. Porni grăbit spre cabinetul directorului. Îi fluturau ca niște aripi poalele halatului alb.

— Revoltător! În definitiv ce-i aici, spital sau comisariat de poliție? Omul acesta leșină din minut în minut. Îl vor da gata! Polițistul mi-a trîntit ușa în nas. Cum își permit să se poarte în halul ăsta cu mine? Cu mine! La spital! se indigna chirurgul.

Dar directorul nu făcu decît să-și desfacă mîinile într-un gest de neputință.

— Nu am nici o putere, collega! Am primit instrucțiuni precise și de la o instanță destul de importantă pentru a trebui să ne supunem întocmai. Este vorba de o problemă care are o importanță de stat.

— Omul moare! Îl vor da gata!

— Nu pot ajuta cu nimic. Calmați-vă, collega, menajați-vă nervii, veți mai avea nevoie de ei.

Chirurgul ridică din umeri.

— Îmi declin orice responsabilitate.

— Just, collega. Acum răspunderea a trecut asupra altora.

— Asupra altora... bombăni chirurgul părăsind cabinetul directorului.

Polițistul care făcea de planton la cîțiva pași mai departe îl cercetă atent, deși îl mai văzuse de cîteva ori în decursul ultimei ore.

— Ce infamie, spuse medicul, intrînd într-o odăiță unde cîțiva colegi de-ai lui își beau ceaiul.

— Am sentimentul că sînt bănuit cel puțin de jaf cu spargere.

— Povestea asta poate să se mai lungească. Pare-se, flăcăul va zace aici destule zile.

— Mă cam îndoiesc. Nu garantez că va rămîne aici pînă la sfîrșitul acestui interogatoriu de pomină.

Cineva amesteca cu zgomot zahărul în paharul cu ceai răcit; de fiecare dată cînd lingurița se lovea de pereții de sticlă, se auzea un clinchet argintiu.

— Poţi răspunde ?

Rănitul coborî pleoapele în semn de încuviinţare.

— Şi pe urmă ce-a mai fost ?

— Pe Zgoda... Pe Zgoda... Agenţii... controlul actelor...

— Ai tras ?

— Am tras.

— Totdeauna porţi armă ?

Degetele slabe începură să se mişte pe pătură mai repede. Ochii pînă atunci aţintiţi într-un punct din tavan, se rostogoliră parcă în adînc, arătîndu-şi doar albul îngustat printre genele apropiate.

— Nu... nu întotdeauna... dar astăzi... astăzi, da.

— De unde ai avut arma ?

Rănitul nu răspundea. Pe faţa lui slabă, se aşternuseră umbre adînci. Orbitele deveniră mai întunecate. Albul ochilor strălucea între pleoapele apropiate ca între nişte chenare aproape negre. Părea un cadavru. Chiar şi nasul i se ascuţise ca la un mort.

— Te-ntreb, de unde ai avut arma ?

Bednarek începu să se foiască agitat pe taburetul său, respirînd zgomotos pe nas. Pogorzelski se întoarse spre el şi-l privi cu severitate. Ca prin farmec, poliţistul încremeni pe loc.

Pawlowski era nervos.

— Simulează sau are într-adevăr de gînd să dea ortul popii.

Pogorzelski se ridică în picioare. Se îndreptă cu paşi uşori, elastici, spre pat. Îşi înfipse privirea în faţa împietrită a rănitului.

— N-auzi ? Ai fost întrebat de unde ai luat arma.

Vocea care rostise aceste cuvinte era calmă, melodioasă, indiferentă. Nici genele, nici pleoapele rănitului nu tresăriră. Chiar şi degetele încetară să se mai mişte pe cearşaf.

— Mă auzi ?

Cel care întrebase aşteptă cîteva clipe răspunsul, apoi spuse :

— Bednarek, du-te după medic !

Sora Malgorzata se strecură pe nesimţite în camera de gardă.

— M-au trimis după un medic.

— Cine ? Ce s-a mai întîmplat ?

— În rezerva numărul opt... Domnii aceia...

Chirurgul sări în picioare.

— Poftim ! Ia te uită ! „Domnii aceia" ! Spune-le, soră, că nu am de gînd să viu. Numai asta-mi mai lipsea ! Eu am prevenit ! Nu-mi asum nici o răspundere ! Spune-le, te rog, „domnilor acelora" şi directorului să se descurce singuri, în chestiunile lor de importanţă de stat. Pe mine, îi rog să nu mă amestece !

Sora stătea cu mîinile ascunse în mînecile largi ale vestmîntului ei. Ţinea ochii aţintiţi în podea şi faţa ei palidă îşi păstra aceeaşi expresie de impasibilitate.

— Nu vă enervaţi, collega, mă voi duce eu în locul dumneavoastră, spuse medicul de serviciu.

— Duceţi-vă, duceţi-vă... cred că a şi murit pînă acum.

Pawlowski nu îşi ascunse mirarea, văzîndu-l intrînd pe medicul de serviciu.

— Noi am cerut un chirurg...

— Colegul... colegul meu... bolborosi fîstîcit medicul.

— A plecat sau e ocupat, îi sugeră Pogorzelski.

— Întocmai...

— Noi am dori să aflăm de la dumneavoastră, doctore, dacă starea bolnavului permite continuarea interogatoriului.

Medicul își îndreptă privirea spre rănit. Îi luă mîna care zăcea pe cearșaf și, urmărind cu atenție acele ceasornicului pe care-l scosese din buzunarul vestei de sub halatul descheiat, începu să numere pulsul. Îi ridică puțin o pleoapă, dezgolind un petic îngust din albul ochiului. Dădu din umeri:

— Și-a pierdut cunoștința.

— Dar mai trăiește? întrebă Pogorzelski.

După ce-i ascultă inima, medicul se îndreptă din șale.

— Da... încă da.

Apăsă pe butonul soneriei. În ușă apăru imediat boneta albă.

— Camfor.

Ambii anchetatori stagiari se îndepărtară de lîngă patul bolnavului și se duseră spre fereastră. În jurul patului începu o oarecare agitație; cămăruța se umplu de mirosul pătrunzător al medicamentelor. Apăru și chirurgul. Sora întrebă ceva în șoaptă, dezgolind un umăr al rănitului. Pawlowski nu dădea nici o atenție la tot ce se întîmpla în jurul lui. Scria, repetînd încet:

„Înrăutățirea stării bolnavului condiționată de existența rănilor, nu permite continuarea interogatoriului. Să semneze..."

Pawlowski își îndreaptă privirea spre pat.

„...Să semneze rănitul nu poate din aceleași cauze..."

— Semnează, i se adresă lui Pogorzelski.

Pe rînd, își puseră semnăturile pe procesul-verbal Pawlowski, Pogorzelski și Bednarek, polițaiul-șef de

la circumscripția a treia. Pawlowski vîrî hîrtiile în servietă și o închise cu zgomot. Chirurgul, care stătea lîngă patul bolnavului, se întoarse spre cei din odaie. Era roșu la față, dar nu spuse nici un cuvînt.

Cei trei de la poliție plecară.

— Încă o injecție, dădu ordin chirurgul.

Sora Malgorzata înfipse cu îndemînare acul. Pistonul seringii pompa lichidul uleios care pătrundea încet într-o venă a antebrațului. Privirea calmă și atentă a sorei urmărea mișcarea pistonului. Pleoapele rănitului se întredeschiseră încet și ochii săi întunecați priviră fața palidă, aplecată deasupra lui, a călugăriței.

30

În închisoarea de pe Dzielna, judecătorul de instrucție de la circumscripția șase îl interoga pe Turowicz.

Acesta — numai bandaje — îl examina cu o atenție încordată pe individul care ședea lîngă patul lui de spital. Se străduia să-i ghicească planurile, să desprindă din întrebări sensul lor adevărat, să înțeleagă pînă la capăt ce vor să obțină de la el acești oameni, în puterea cărora se afla acum.

Era clar că voiau să-l prezinte drept un bandit și tîlhar, deși de la început el mărturisise că face parte din rîndurile partidului comunist, declarase că fusese vechi activist de partid, ceea ce în ochii judecătorului de instrucție era mult mai grav decît tîlhăria și banditismul.

Totuși, judecătorului de instrucție nu-i conveneau răspunsurile inculpatului: avea cu tot dinadinsul nevoie de un bandit, de o poveste cu un atac banditesc. Judecătorul urmărea să arunce pe seama lui Turowicz și a celorlalți tovarăși ai lui întreaga răs-

pundere pentru focurile de armă care se încrucişaseră pe stradă. Nu se ţinea cont, nu se dădea nici o atenţie focurilor trase de poliţişti la întîmplare, cu furie, în toate direcţiile. Acum, întreaga vină trebuia să cadă numai asupra celor trei: ei „au tras în mulţime, rănind nenumăraţi trecători".

Turowicz repeta cu îndărătnicie cele declarate la început. El ştia însă că ar fi fost suficient să-şi spună adevăratul lui nume, pentru ca toată această acuzaţie stupidă cu atacul banditesc asupra unei bănci să cadă de la sine. Nici aici în închisoare, acuzatorii lui nu ar mai îndrăzni să-i arunce în faţă asemenea învinuire: nimeni nu le-ar da crezare.

Dar să-şi declare numele adevărat? Este tocmai singurul lucru ce nu-l poate face. El trebuie să rămînă Turowicz, chiar dacă va fi nevoie să moară aici, în închisoare, în postura de bandit prins pe stradă. Sau, ceea ce e iarăşi cu putinţă, considerat chiar cap de bandă, care i-a atras şi pe ceilalţi doi, că doar el e mult mai în vîrstă decît ei. Ce-o fi cu Kniewski? Mai trăieşte oare? Va scăpa cu viaţa Heniek?

Nu, în nici un caz nu-şi poate desconspira numele. Parcă şi auzea scandalul din presă la aflarea adevăratei lui identităţi.

Se gîndea la Moscova aşa cum o ştia din ultimii ani, aşa cum era anul trecut, cînd a părăsit-o, pentru a se întoarce aici, acasă: aspră, flămîndă, arzînd de entuziasm. Moscova cu locuinţele neîncălzite, cu pîinea neagră distribuită zgîrcit, dar răsunînd de cîntecele pline de avînt ale oamenilor îmbrăcaţi în mantale militare uzate, păşind înainte în marş însufleţit. Moscova lui Lenin, Moscova tineretului pătruns de credinţa că revoluţia mondială pluteşte în aer, că ea trebuie să izbucnească inevitabil, neîntîrziat — Moscova vieţii noi, leagănul fericirii. Şezînd pe patul de închisoare,

el se gîndea la cei lăsaţi acolo, la sora lui, atît de dragă, de apropiată. Dar acolo toţi îi erau apropiaţi şi dragi: tovarăşi de muncă, tovarăşi de luptă, avangarda proletariatului mondial.

Nu, el nu îşi putea dezvălui adevăratul nume. Să dea prilej oricărui mîzgălici să împroaşte cu noroi partidul, care ducea o luptă grea în ilegalitate, şi Moscova depărtată, dar pe care el o simţea atît de aproape! Ei îl vor decreta „agent al unei puteri străine" pentru cei trei ani petrecuţi acolo, cei mai frumoşi din viaţa lui, anii cînd alături de milioane de alţi oameni a muncit în primul stat proletar din lume, cînd fusese un om liber.

Şi, totuşi, el s-a-ntors aici, în ţara lui, să lupte pentru fericirea pămîntului lui, a patriei lui. Plecînd de-acolo, a renunţat la toate, ştiind bine că aici îl aşteaptă soarta unei fiare hăituite. A stăruit, s-a rugat să fie trimis înapoi, aici. A trăit trei ani printre cei care obţinuseră victoria; dar voise să fie alături de cei care îşi mai vărsau încă sîngele în luptă, care piereau în luptă. Victoria va veni şi aici cu siguranţă. Dar cînd?

El ştia dinainte ce scandal vor face negustorii îmbuibaţi, ştia cît de false vor fi informaţiile date de poliţie, cît de mincinoase atacurile presei: „Agent al Moscovei", „Trădător de neam şi de ţară", „Spion plătit".

— În cursul unui atac banditesc...

Judecătorul de instrucţie se opri la jumătatea propoziţiei.

— Acuzat, de ce zîmbeşti?

— Eu nu zîmbesc, răspunse el. Dar imediat îşi dădu seama că, desigur, zîmbise. Pentru o clipă, întreaga situaţie i se păru hazlie: deţinutul comunist, care încearcă cu tot dinadinsul, ore întregi, să demonstreze

că el este... comunist, activist de partid. Și cui să demonstreze ? Judecătorului de instrucție.

Printre gratiile ferestrei de închisoare se vedea o fîșie de cer cenușiu. Mai lipsea să apară și o mînă întinsă printre gratii, fluturînd o basma roșie. Din nou îi veni să zîmbească, dar de această dată zîmbetul nu mai ajunse pînă la buze.

La Moscova fusese tocmai unul dintre inițiatorii și organizatorii Ajutorului Roșu Internațional, unul dintre conducători. Acum, e posibil ca el însuși să aibă nevoie de ajutorul acestei organizații.

— Prin urmare, în ceea ce privește fondul problemei, acuzatul nu recunoaște nimic, trase concluzia judecătorul de instrucție.

— Cum asta ?! Doar recunosc că de unsprezece ani fac parte din partidul comunist. Că de cîteva luni primesc de la partid între o sută cincizeci și două sute de zloți. Că din însărcinarea partidului, împreună cu alți doi tovarăși, trebuia să suprim un provocator și că în acest scop mă aflam astăzi în strada Zgoda. Că numele meu conspirativ este Jan, că în Varșovia n-am domiciliu stabil. Aceasta este tot ceea ce recunosc. Nu exclud ideea că întîmplarea de astăzi a fost anume provocată în scopul suprimării mele. E tot ceea ce am avut de spus.

Judecătorul de instrucție părea că se gîndește la ceva. Dar, uitîndu-se în ochii senini ce-l priveau de sub bandajele care îi acopereau capul, renunță la alte întrebări.

Jan semnă cu mîna stîngă procesul-verbal ; dreapta îi atîrna grea, lipsită de viață, parcă nu i-ar fi aparținut, în bandajul de suspensie. Dar o durere surdă, stăruitoare, care străbătea pînă sub omoplat, îi amintea că acest obiect înfășurat în tifon alb, este totuși mîna lui.

Rutkowski era perfect conștient în momentul în care fusese supus unui interogatoriu în spitalul închisorii Centrale. Atît doar, i se părea că abia atunci se trezise dintr-un somn adînc și nu-și putea da încă seama care dintre întîmplările prin care trecuse țineau de domeniul realității, care de al visului.

Unde e Jan ? Oare e sigur că a văzut cînd „Salvarea" l-a ridicat pe Jan ? Încerca să pună verige de legătură între evenimentele care începuseră pe strada Zgoda și se sfîrșiseră aici, pe patul de spital. Dar în memoria lui se produceau mereu goluri pe care nu reușea să le umple. Ca printr-o ceață, îi apăreau grămezi de cărbune, se vedea pe sine sub ploaia de lovituri care îi cădeau pe față, pe cap... Loviturile de cizmă în piept, în burtă... Unde fusese Jan în timpul acela ? Își aducea aminte de birjă, de mulțimea ce alerga după el ; nu, Wladek nu-l însoțise atunci, asta e sigur. Dar Jan ? Cum a ajuns el de la bariera de cale ferată, aici, în spitalul închisorii ? Că se află în spitalul închisorii, de asta și-a dat seama din primul moment.

De un singur lucru își aduce bine aminte : acolo, în stradă, ca un răspuns la răcnetele mulțimii „Puneți mîna pe bandit" el strigase cît putuse de tare că e comunist. Aceeași declarație se hotărîse să o facă și la interogatoriu. Să nu vorbească decît despre el, poate ceilalți doi reușiseră să fugă. Prin urmare, adevărat e numai faptul că pe strada Zgoda, ei au fost trei, urmărind să împuște un provocator. Mai mult de atît nu știe nimic ! Nu cunoaște pe nimeni ! Nici un nume ! Nici o adresă, pe nimeni.

Povesti amănunțit ceea ce de altfel și fără ajutorul lui trebuia să știe judecătorul de instrucție, anume că

el, Henryk Rutkowski, o luase la fugă pe strada Zgoda, încercînd să scape de urmărire.

Vorbea rar, clar, străduindu-se să-și reînvie în memorie evenimentele, să lege într-un tot frînturile de amintiri; golurile negre începură treptat să se umple, dar, deodată, toată această evocare ajunse la un punct mort: la întîmplările din curtea depozitului de cărbuni. Despre toate acestea din urmă, chiar dacă ar fi vrut, nu putea spune nimic.

— Eu n-am tras în nimeni! Am tras în caldarîm sau în aer, numai ca să intimidez.

— În cazul ăsta, cum se explică numărul mare de răniți?

— Numărul mare de răniți?

Rămase pe gînduri, căutînd și pentru el un răspuns la această întrebare. În cele din urmă desfăcu brațele, neputincios.

— N-am idee, spuse el, cu o adîncă și sinceră uimire în glas.

Și gestul și tonul lui exprimau o atît de neîndoielnică naivitate și sinceritate, încît judecătorul de instrucție rămase o clipă încurcat și trecu îndată la lectura procesului-verbal.

32

Kniewska se afla lîngă albia de rufe, cînd auzi deodată niște bătăi puternice în ușă. Inima începu să-i zvîcnească tare, gata parcă să-i sară din piept.

Scuturîndu-și mîinile de clăbucul de săpun, se duse să deschidă.

Doar și altă dată mai plecase Wladek de acasă, asta nu era nimic nou, dar astăzi, văzîndu-l plecînd, fu cuprinsă deodată de teama că se va întîmpla ceva rău.

Încercase să-și dea singură explicații liniștitoare: de trei luni, de cînd venise Wladek din închisoare, nu trecuse o zi în care ea să nu fie chinuită de temeri și presimțiri și totuși nu se întîmplase nimic rău pînă astăzi. Dar acum știa bine: nu degeaba simțise astăzi un junghi în inimă, după ce se închisese ușa în urma fiului ei.

Năvăli o ceată întreagă de polițiști în uniformă și civili. În urma lor, se strecură încet, speriat, portarul.

— Aici locuiește Wladislaw Kniewski?

— Aici.

Ea își ștergea mîinile cu șorțul. Încerca să-și stăpînească tremurul glasului.

— Dar dumneata cine ești?

— Mama.

— Aha, mama... Numele?

— Kniewska Jozefa.

— Avem ordin de percheziție.

Ea luă hîrtia fără să uite că în nici un caz mîinile ei n-aveau voie să tremure. Citi cu atenție: Numărul nouă sute cincizeci și trei.

— Dar feciorul dumitale unde este?

— A plecat în oraș.

— Încotro?

— Nu știu. Caută de lucru.

— Interesant cum își caută el de lucru! remarcă batjocoritor unul din civili.

Ea nu răspunse nimic. Inima-i bătea puternic. Fără îndoială că s-a întîmplat ceva cu Wladek.

— Nu-i chiar așa de simplu să găsești acum de lucru, spuse dînsa.

Începură să scotocească prin toate colțurile. Cotrobăiră în mormanul de rufe murdare, aruncat jos, lîngă albie. Ciocăniră în scîndurile dușumelelor.

— Nu-i nimic, acum și-a găsit el de lucru, spuse civilul, examinînd o hîrtie pe care o luase din sertarul mesei. Era o copie a sentinței de condamnare din urmă cu doi ani.

— Ei, frumușel bandit a ieșit din feciorașul dumitale...

Ea îngheță. Deodată, unul din polițiști observă că lipsea o bucățică dintr-un colț al mesei.

— Ce-i asta ? întrebă el.

— Masă.

— Asta văd și eu. Dar colțul ăsta ?

Ea ridică din umeri.

— De unde să știu ? O fi de la topor, de la cuțit, cine știe, că doar e masă. N-o avem decît pe asta, cîte nu facem pe ea ? !

— Asta e urmă de glonte.

— De la care glonte ?

— Dumneata știi mai bine.

— De unde să fie urmă de glonte ? ! Nu știu nimic.

— E o urmă proaspătă de tot.

Ea tăcea. Se stăpîni să nu întoarcă fața, să nu tresară, cînd înțelese după zgomotele și scîrțîiturile pe care le auzea că polițiștii începuseră să smulgă scîndurile dușumelii dintr-un colț al odăii.

— Poate o să mai întrebi și acum „de la care glonte", dar asta ce-i ?

Civilul îi vîrî sub ochi un pistol pe care-l scutura cu furie.

Femeia își feri capul temîndu-se să n-o lovească cu mînerul revolverului peste dinți. Dar civilul se și grăbise să bage în servietă și pistolul și broșurile. Kniewska își încleșta din răsputeri degetele umflate de spălatul rufelor. Așadar, au găsit !

— Dumneata n-ai știut nimic de pistol ? Nici de broșuri ? Nu le-ai văzut niciodată ?

— Nu le-am văzut niciodată.

— Reușea, în camera asta, să ascundă totul de dumneata ? Ia amintește-ți, amintește-ți cînd a tras în masă. Nu cumva chiar azi, pe cînd se pregătea să plece în expediția lui banditească ?

— Fiul meu nu-i un bandit.

Prin urmare i-adevărat : lui Wladek i s-a-ntîmplat ceva groaznic. Vru să-ntrebe dacă fiul ei mai trăiește. Dar își încleștă dinții. Nu, nu-i va întreba nimic pe oamenii ăștia !

— Știm noi mai bine cine e el !

— Băiatul meu muncește din greu de la paisprezece ani, de la paisprezece ani mă întreține și pe mine și pe frații lui mai mici.

— Ce vorbești ? ! Și și-a mai găsit timp liber să stea și doi ani la răcoare.

— N-a stat numai el. Pîine și de lucru n-aveți să le dați oamenilor, dar închisori aveți destule, s-ajungă pentru toți.

— Ia te uită ! Se vede că și mămica e poamă bună. Mărul nu cade departe de pom...

Scotociră și prin horn, împrăștiind în cameră nori de cenușă, care se depuneau pe rufele gata spălate din lighean și pe cele din albie, care așteptau să fie spălate.

Scoaseră din sertarul mesei toate hîrtiile și caietele băieților, căutară printre filele cărților, rupîndu-le din scoarțe, aruncîndu-le apoi pe jos, grămadă. Smulseră încă două scînduri din podea, scoaseră paiele din saltele, tăiară pernele : toată odaia se umplu cu fulgi de găină cenușii. Kniewska stătea în mijlocul acestui dezastru, plimbîndu-și inconștient privirea de la un obiect la altul. Ea își amintea cum, dimineața, Wladek se spălase în grabă, cum își încărcase pistolul pe masă, cum refuzase cafeaua de orz pe care ea i-o pre-

parase, cum luase cu el la plecare numai o bucată de pîine. Nu degeaba — of! — nu degeaba simțise ea un junghi în inimă!

Era limpede: ăștia găsiseră tot ce le trebuia, acum nu mai aveau nimic de căutat, dar continuau dinadins să distrugă totul din odaie. Izbeau în pereți așa de tare, încît cădea toată tencuiala. Din sobă smulseră cărămizile; în loc să deschidă ușița dulăpiorului, ei sparseră broasca deși nu era încuiată. Umblînd prin cameră, împrăștiau cenușa și paiele, aruncau cu picioarele hîrtiile în toate părțile, călcau peste cărțile, peste pernele zvîrlite pe jos.

Mama semnă tăcută procesul-verbal al percheziției. Tot fără să scoată un cuvînt, așteptă să-i vadă plecați. Și, numai cînd rămase singură, se lăsă încet pe-o legătură de rufe murdare. Își lipi fruntea de colțul mesei în care rămăsese, ca o cicatrice, o urmă albă, cu marginile puțin înnegrite: dimineața, cînd Wladek și-a curățat pistolul, glontele desprinsese o așchie.

33

— Collega, am de vorbit cu dumneata... într-o problemă importantă.

Chirurgul se-ncruntă. Fruntea netedă i se înroși deodată. Dar directorul nu se uita la el.

— Pan director e nemulțumit de atitudinea mea față de acest... interogatoriu?

— Nu. Vreau să-ți vorbesc în legătură cu interogatoriul, dar altceva.

— Nu-nțeleg.

Directorul își juca nervos degetele pe masă. Avea aerul că ezită:

— Chestiunea e că... peste o jumătate de oră vor sosi aici judecătorul de instrucție și procurorul.

— Judecătorul de instrucție și procurorul?

— Exact... Este necesar ca dumneata, collega, să nu creezi nici un fel de greutăți.

— Nu-nțeleg.

— Rănitul din salonul opt va fi supus încă unui interogatoriu.

Fața trandafirie, îngrijit bărbierită, a chirurgului deveni stacojie.

— Dar, pan director, i s-a mai luat un interogatoriu tot astăzi! Omul pierde cunoștința la fiecare minut! Asta e pur și simplu o crimă!

— Te rog să-ți alegi expresiile.

— Aș vrea să știu, sîntem medici, sau...

— Collega, de afacerea asta se interesează, deși n-ar trebui să-ți spun acest lucru, dar contez pe discreția dumitale, de afacerea asta se interesează — vocea directorului coborî aproape pînă la șoaptă — personal, ministrul de justiție. Îți aduc la cunoștință că am primit indicații chiar de la ministru.

— Să-i lăsăm să-și bată joc de viața unui muribund?

— Te rog încă o dată să te exprimi cu mai multă prudență, spuse directorul, cu o bruscă iritare. Dar îi trecu ciuda imediat. Colțurile gurii i se lăsară în jos, umerii la fel. Ședea flasc, greoi, în fotoliu. Părea extrem de neputincios și de neîndemînatic.

„A îmbătrînit rău“, gîndi chirurgul, ca și cum atunci îi vedea pentru prima oară obrajii căzuți și pungile de piele flască de sub ochi.

— Collega, te rog să-nțelegi situația mea... și așa destul de dificilă... să te gîndești totodată și la dumneata...

— Cum adică la mine? Ce vreți să spuneți?
Directorul făcu un gest de deznădejde.
— Dumneata, collega, nu știi întotdeauna să-ți alegi vorbele... Parcă dumneata nu știi în ce vremuri trăim? Cît de ușor... Acest rănit este un individ misterios și se prea poate, așa mi se pare, să nu fie... de loc un bandit. Eu presupun...
— Acest rănit pentru mine rămîne un rănit și nimic mai mult. Și-n starea gravă în care e, a fost adus în spitalul nostru și lăsat în seama noastră, a medicilor, a mea și a dumneavoastră.
Directorul își strînse degetele atît de tare încît pîrîiră din încheieturi.
— Collega, toate astea sînt teorie... Teorie foarte frumoasă, dar... noi doi nu sîntem numai medici, ci și cetățeni ai statului polonez. Aceasta ne impune anumite obligații. Obligații bine definite... Și la urma urmei... Directorul șovăi, apoi ridică spre chirurg ochii obosiți, cu albul lor brăzdat peste tot de vinișoare roșii. De ce să ne provocăm neplăceri și nouă și spitalului, cînd, oricum, nu va ajuta la nimic... Nu va ajuta la nimic, adăugă el cu o neașteptată deznădejde în glas.
— În cazul acesta, sînt nevoit să vă rog, pan director...
Directorul făcu un gest de protest cu mîna lui albă pe care se vedeau vinele umflate.
— Nu, nu! Nici nu vreau să aud! Nu vreau să aud! Dar uite... țin să te rog... Dumneata nu te simți bine, de aceea am găsit de cuviință să te înlocuiesc pentru restul serii... Iar dumneata, collega, te vei duce acasă, să te odihnești.
Chirurgul zîmbi sarcastic.
— Aceasta este deci soluția?

— Pentru mine — da. Pentru mine, adică pentru spital, pentru binele spitalului, pentru noi toți... Și în primul rînd... pentru propriul dumitale bine...
— Vă mulțumesc pentru grijă... spuse doctorul și scoase mașinal ceasul din buzunar. Observă, cu această ocazie, că-i tremurau dezgustător de tare mîinile.
— Collega, dumneata poți pleca chiar acum.
— Dar cine, dacă mi-e permis să știu, a preluat sarcinile mele pentru seara asta?
— Prezintă oare vreo importanță? Directorul se ridică de pe locul său. La revedere. Odihnește-te pînă mîine, spuse el și parcă mai vru să adauge ceva.
— Pan director mai dorește să-mi comunice ceva?
— Nu... Adică de fapt, da... Să nu mă-nțelegi rău, collega. Eu am tot respectul pentru principiile dumitale nobile, dar se-ntîmplă uneori să ne găsim în situații complicate... Da, situații complicate.
Chirurgul se-nclină și ieși din cabinet.
După ce-și atîrnă în dulap halatul alb și-și luă de la garderobă pălăria, se simți parcă cu sufletul mai ușor. Dar numai pentru o clipă. „Ce porc sînt", rosti el la propria lui adresă, aproape cu voce tare.
Bătrînul Michal, care era de serviciu la garderobă, își duse mîna pîlnie la ureche.
— Ce dorește pan doctor?
— Nimic, nimic...
Ieși în stradă. Un căruțaș șfichiuia cu biciul o mîrțoagă numai piele și oase, înhămată la o căruță supraîncărcată. În colțul străzii se vindeau cornete cu înghețată.
Chirurgul mergea încet. Pe trotuar răsunau pașii trecătorilor. Oamenii se grăbeau, alergau după treburile lor. O zi obișnuită de iulie în Varșovia.

Judecătorul de instrucţie de la circumscripţia unsprezecea şi procurorul Skoczynski nu-şi făcură prea mult sînge rău cînd directorul spitalului le comunică că rănitul se afla în stare de semiinconştienţă. Dispuneau de destule piese în dosar: procesul-verbal privind interogatoriul criminalilor prinşi în depozitul de cărbuni; rezultatele percheziţiei în locuinţa din strada Bem, unde fuseseră descoperite arme şi broşuri comuniste; procesul-verbal încheiat de Pawlowski, privind interogatoriul lui Kniewski. Acum, grijile cele mai mari le aveau din pricina lui Kniewski: el putea să moară dintr-o clipă într-alta şi, în cazul acesta, reprezentanţilor justiţiei le-ar fi scăpat din mînă multe materiale interesante, multe fire care duceau nu numai la o singură sursă, ci, cu siguranţă, la mai multe. Din această cauză trebuiau să se grăbească.

În locuinţa lui Rutkowski nu se găsise de fapt nimic compromiţător. Kniewski era pentru moment singurul care recunoscuse la interogatoriu că a tras în poliţişti şi pietoni, spre deosebire de ceilalţi doi, care afirmau că au tras numai în aer şi numai în scop de intimidare.

Procurorul rămase nemulţumit de procesul-verbal încheiat după primul interogatoriu; deşi fusese condus de către tinerii stagiari Pawlowski şi Pogorzelski în care se puseseră multe speranţe, nu ajunsese totuşi la concluzii prea convingătoare. Răspunsuri neclare, vagi... Nu şi-au dat osteneala să obţină măcar semnătura celui interogat; făcuseră şi greşeala de a trece în procesul-verbal că rănitul se afla în stare gravă. Se pune întrebarea: în ce calitate făcea Pawlowski o asemenea constatare? Ce, el e medic? Acest

punct putea să lipsească foarte bine din procesul-verbal, ar fi fost destul să amintească verbal.

— Pan judecător, dacă pan judecător permite... consider că n-ar strica dacă la interogatoriu ar asista şi unul dintre medici. Ţinînd seama de starea pacientului... Aceasta ar facilita...

Judecătorul de instrucţie se uită la Skoczynski. Procurorul respinse propunerea cu un semn al capului.

— Pan director, procedura nu prevede o astfel de posibilitate.

— Rănitul îşi pierde deseori cunoştinţa.

— Dacă va fi necesar, vom cere intervenţia unui medic.

— Poate... poate o soră...

— Da, neapărat, sora trebuie să rămînă prin apropiere.

Kniewski zăcea nemişcat. Respiraţia îi era însoţită de un şuierat pornit din piept. Pe obrajii pînă mai adineauri galbeni ca ceara, apăruse acum roşeaţa febrei. Ochii, înceţoşaţi, cu privirea rătăcită, tulbure, arătau că bolnavul are temperatura ridicată.

— Da... într-adevăr... bombăni judecătorul de instrucţie.

Dar procurorul îşi aşeza calm hîrtiile pe măsuţă. În fond, procesul-verbal era aproape gata.

— Wladislaw Kniewski?

Rănitul ridică cu greu ochii. Aprobă cu o mişcare abia schiţată a capului.

— Fiul lui Wladislaw şi al Jozefei, vîrsta douăzeci şi trei de ani, domiciliul în Varşovia, strada Bem, nr. 72, apartamentul treizeci şi patru. Polonez, de religie cato...

— Ateu, şopti rănitul.

— Ateu, de religie catolică, cu studii elementare, necăsătorit, de profesiune lăcătuș. Exact ?

Nici n-au mai așteptat confirmarea : toate aceste date fuseseră luate din fișa personală a rănitului, din buletinul lui de identitate ; erau date cunoscute și verificate.

— Kniewski recunoaște că...

Procurorul se întrerupse brusc :

— Ai recunoscut în procesul-verbal încheiat în cursul zilei de azi, nu-i așa ?

Ochii rănitului rătăceau fără nici o țintă. Glasurile străine ajungeau la el de undeva, de departe, din ceață, din aceeași ceață care se învolbura și înaintea ochilor. Siluetele celor doi bărbați care ședeau lîngă patul lui se apropiau, se depărtau, se micșorau, se măreau, ireale ca niște umbre.

Incerca să-și amintească ceva, dar de îndată ce-și încorda atenția, amețea, și, ca într-un coșmar, își simțea trupul atît de greu, de parcă ar fi stat acolo, țintuit în pat, sub povara a sute de kilograme... Știa bine că nu doarme și că oricît s-ar strădui să adoarmă, tot n-ar izbuti.

Nu de mult se petrecuse ceva îngrozitor, la care nu avea puterea să se gîndească ; ceva care îi mai stăruia încă, pe undeva prin memorie... și acest ceva plutea pe alături, spre un abis plin de țipete. O durere de neîndurat îi săgetează mijlocul ; capul și-l simte sub lovituri de ciocan... Dar nici nu mai știe bine de unde începe și unde se sfîrșește această durere ce i-a cuprins întreaga ființă și din care i se scurge în tot trupul o sfîrșeală amețitoare, o senzație de greață.

Cineva îl întreba ceva. Dar ce anume ? Ce vor de la el ? A fost cineva aici, sau i s-a părut numai ? Sau poate, ceea ce aude vine de dincolo de perete ?

— Intrucît arestatului îi e greu să vorbească, voi încerca să formulez eu declarațiile. Dacă, pe parcurs, arestatul va avea de observat inexactități le poate semnala printr-un simplu : „nu“. Dacă, dimpotrivă, este de acord cu formularea, îl rog să spună „da“.

— Da... repetă, îngînîndu-l, rănitul, care-nțelesese doar atît din haosul de sunete nedeslușite, din ceața din jurul lui, că nu are de rostit decît două cuvinte scurte, ușoare, un „da“ sau un „nu“.

— Recunosc că sînt vinovat de faptul că astăzi, în orașul Varșovia, am încercat, împreună cu alți indivizi, să omor un agent de la circumscripția X-a, un sergent de stradă, precum și alte persoane care mă împiedicau să fug și, punînd în pericol viața trecătorilor, am tras focuri de armă pe străzi, rănind cîțiva oameni dintre care doi au murit. Da ?

— Da.

Răspunsul a sunat mecanic. Dar, deodată, rănitul tresări. Cuvintele auzite în urmă cu o clipă răzbiseră pînă la el prin perdeaua de febră. Da, da... într-o străfulgerare el revăzu totul limpede. Heniek Rutkowski, Jan... toate cele întîmplate sub bolta aceea... Atît de neașteptat... de halucinant... zgomotul. Cine a murit ? Cine a fost rănit ? Doar el știe că n-a tras în nimeni ! Cine sînt ăștia doi ? Ce vor ? Cu un efort supraomenesc își încordă atenția, presimțind o primejdie. Penița scîrțîie neobișnuit de tare : oamenii aceștia înregistrau răspunsurile lui. Bine, bine, dar el se află într-un spital. Zace pe un pat. De bună seamă e vorba de un interogatoriu. Trebuie să se concentreze, nu se poate să răspundă numai „da“ sau „nu“... nu se poate să răspundă fără să știe ce întreabă ei.

— Fac parte din partidul comunist din...

Judecătorul de instrucție, care în tot timpul acesta citise procesul-verbal în grabă, dar totuși destul de clar, se-ntrerupse brusc. Kniewski își pironi ochii arzători asupra lui.

— Din douăzeci și unu, rosti el tare. Procurorul tresări. Cel interogat avea o privire limpede, conștientă.

— Ce muncă ai avut în partid ?

El se concentră. Nu, la asta nu trebuia să răspundă. Trebuie să vorbească cît se poate de puțin și numai ceea ce ei știu, oricum, dinainte și fără să le-o spună el.

— N-am să declar.

Skoczynski ridică din umeri. Judecătorul de instrucție continua să scrie și să citească cu glas tare ceea ce scria, rostind fiecare frază sub formă de întrebare. Doi ochi atenți îi aruncau de undeva, din bezna febrei, priviri încordate, atente.

— Am fost înarmat...

Rănitul confirmă printr-o înclinare a capului. Arma e în mîna lor acum ; inutil deci să mai nege... Dar atît și nimic mai mult, nici un cuvînt în plus ! Heniek... și pe Heniek l-au prins. N-a reușit să fugă. Dar Jan ? Nu, el nu știa nimic despre cel de-al treilea. Nu-i cunoștea nici numele. Nu știa nimic nici despre provocator. Nu. Nu. Nu. Refuză să răspundă de unde a avut arma.

Simțea cu desperare cum patul începe să se legene, cum gîndurile-i fug de sub control, cum de jur împrejur se strînge o ceață tot mai deasă. Din nou începură ba să se apropie ba să se depărteze siluetele celor doi care înregistrau declarațiile și, pentru o clipă, el se cufundă din nou în întuneric. Cînd deschise ochii, văzu aplecată deasupra lui o față încadrată într-o bonetă albă, simți mirosul tare al medicamentelor și atingerea rece a pungii cu gheață pe cap. Și iarăși își încordă toate puterile.

— Se pare că ar fi tot, nu-i așa ? îl întrebă judecătorul de instrucție pe procuror.

— Încă o singură întrebare.

Skoczynski stătu o clipă pe gînduri, în cumpănă parcă. Apoi întrebă, pronunțînd bine distinct cuvintele.

— Nu crede oare acuzatul că arestarea lui de azi este o consecință a unei provocări a poliției ?

Kniewski se-ncruntă. Da sau nu ? Da sau nu ? Undeva în apropiere se ridicau învolburări de ceață...

Durerea devenea tot mai ascuțită și urca pînă în gîtlej, forțîndu-l parcă să vomite. Îi era teamă că iarăși va cădea în bezna aceea și atunci nu va mai ști ce fac cei doi din preajma lui, nu va mai ști ce scriu ei. De ce-i pun o astfel de întrebare ? Ce urmăresc ei cu această întrebare ? Cum trebuie să răspundă, da sau nu ?

— Nu m-am gîndit la asta.

Judecătorul de instrucție începu să dea citire procesului-verbal. Revenea mereu, mereu același cuvînt : Nu.

— Poftim : stare de inconștiență certificată de medici, observă ironic Skoczynski.

Judecătorul aprobă cu un semn al capului.

Kniewski încercă să-și fixeze atenția, ascultînd lectura aceea monotonă, dar curînd înțelesul vorbelor începu să-i scape... Cînd îi răsuna prea tare un cuvînt, cînd abia mai auzea un altul, venind de undeva, dintr-o depărtare neștiută. Legătura dintre cuvinte se rupea mereu, ele se-nvălmășeau, se pierdeau în haosul valurilor de întuneric care năvăleau peste el.

— Kniewski, ai auzit citirea procesului-verbal ?

El confirmă printr-o înclinare abia perceptibilă a capului.

— Te rog, semnează.

Din nou, nu se știe de unde, apăru sora și din nou camera se umplu de mirosul pătrunzător al medicamentelor. Kniewski abia putea ține tocul ce-i fusese băgat între degete. Sora împinse o mapă sub coala de hîrtie și îi așeză deasupra mîna lui aproape rigidă, cu degetele care refuzau să se îndoaie. El semnă stîngaci, mișcînd de-a latul palma pe hîrtie. Penița se agăță de o scamă a filei albe și-mproșcă stropi mici de cerneală alături de semnătura strîmbă, ca de copil, lăsată neterminată.

35

Nu se luminase bine încă de ziuă cînd băieții cu pachetele de ziare la subsuoară începură să se împrăștie pe străzi în toate direcțiile orașului.

— Edițieeeee... Speciaaaa...lă!

— Atac banditesc în centruuuuu...

— Atac banditeeeeesc!

— Ediție specialăăă!

Foile foșneau în mîinile cititorilor; teancurile de ziare, cu paginile lor umplute cu litere mici și groase, cu nenumăratele semne de întrebare și de exclamație, cu titlurile mari și țipătoare, se-mpuținau vertiginos.

— „Atac împotriva unei bănci?", „Focuri de armă în inima Varșoviei", „Criminali de drept comun sau politici?", „O groaznică crimă săvîrșită de comuniști", „Din nou agenții Moscovei", „Salve de armă pe Zlota", „Comuniștii pun la cale atentate", „Bandiții terorizează Capitala!"

Într-o clipă, trecătorii se strîngeau în jurul vînzătorilor de ziare, le smulgeau din mîini, nerăbdători, foile încă umede de cerneală.

„Doi morți, zeci de răniți", „Cine sînt bandiții arestați?", „Dramatica urmărire de pe străzile Varșoviei", „Au fost arestați trei criminali periculoși", „Atacul asupra unei bănci".

Oamenii mergeau citind, discutau, se agitau, se cutremurau de emoție.

Acolo, pe Zgoda, pe Chmielna și Zlota ediția specială se epuiză într-o secundă. Toți cei care auziseră de dimineață schimburile de focuri și toată larma, ardeau acum de nerăbdare să afle amănuntele, să afle despre ce fusese vorba.

Dar ziarele nu dădeau aproape nici un fel de explicații. Găseai în ele în special semne de întrebare, multe semne de întrebare, enorme, negre.

Pînă spre seară, tot orașul, de la Marymont pînă la Wierzbno, de la Wola pînă la Brodno și pînă la Grochow, aflase tot ce se petrecuse în centru.

În cafenele și în cîrciumi, în saloane și în subsoluri, în curțile rău mirositoare și pe aleele din parcuri, în miile de discuții răsună, pînă noaptea tîrziu, ecoul împușcăturilor de pe Zgoda, Chmielna, Zlota și Zelazna.

36

La optsprezece iulie, în atelierele din Wola, în depourile tramvaielor, în cozile de la biroul de plasare, se strecurau cu prudență, din mînă în mînă, mici foi volante.

„Tovarăși, din nou a curs sîngele muncitorilor eroi din Varșovia, care au hotărît lichidarea unui provocator..."

Capetele se aplecau cu multă grijă — nu cumva să observe maistrul, sau să prindă de veste un copoi — deasupra foilor volante, acoperite cu litere mici și cam șterse.

„Metodele țariste de provocare s-au transformat în Polonia independentă într-un sistem de guvernare. Pentru a dezbina și a paraliza mișcarea muncitorească, burghezia strecoară provocatori în rîndurile organizațiilor muncitorești. Dar paharul s-a umplut, muncitorii încep să săvîrșească ei înșiși acte de justiție, să lichideze pe provocatori."

In sfîrșit, foaia volantă mototolită, purtînd pe ea urmele multor mîini, ajunse pe masa procurorului Skoczynski, care, după ce o netezi cu multă grijă, începu s-o citească cu atenție.

„Burghezia vrea să ponegrească trei comuniști devotați ideii, declarîndu-i bandiți..."

Procurorul extrase, cu scrisu-i mărunt și necitet, cîteva citate, pe o filă albă, pe care o trase dintr-un teanc de hîrtii îngrămădite pe birou.

„Clasa muncitoare își cunoaște luptătorii, îi va cinsti și-i va apăra ca pe eroi... In locul celor trei, vor veni mii și sute de mii... In persoana celor pe care astăzi vor să-i dezonoreze, calificîndu-i drept bandiți, ei vor cinsti pe luptătorii neînfricați ai cauzei sfinte, pe eroii luptei active împotriva provocării."

Nu mai încăpea nici o îndoială: ei hotărîseră să acționeze deschis, fățiș. In josul paginii se vedeau semnăturile: Comitetul Central al Partidului Comunist din Polonia, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist.

Procurorul ascunse foaia volantă în mapa cu acte. Da, era evident, ei hotărîseră începerea unei campanii de mari proporții. Procesul va lua un caracter politic, în ciuda speranțelor inițiale că totul va putea fi redus la pedepsirea unor bandiți. In nici un caz, însă, aceasta nu putea influența hotărîrea definitivă... Ba, chiar dimpotrivă. Dar va fi multă bătaie de cap. Procurorul era sigur că, acum, în timp ce el se ocupa cu cercetarea paginilor umplute cu primele declarații, se și pornise o activitate surdă, ascunsă, dar clocotitoare, că, la ora aceasta, știrile se transmiteau din gură în gură, treceau dincolo de hotare, mobilizînd mințile, ca apoi să răsune în zarva internațională care se va stîrni în apărarea „celor trei comuniști".

In sinea lui, el luase hotărîrea definitivă și categorică: toți trei vor fi lichidați. Toți trei, deopotrivă, indiferent de rezultatul cercetărilor ulterioare.

Pe foaia volantă stătea scris: Varșovia, 18 iulie 1925. Nu putea fi vorba despre o mistificare. Această minusculă foaie volantă apăruse prea repede, ceea ce dovedea că fusese într-adevăr tipărită în Varșovia. Procurorul percepea cu atîta acuitate această activitate subversivă, încît devenea pentru el o realitate aproape palpabilă. In Capitală, sub nasul autorităților, lucra o tipografie ilegală. Mașina e proastă, probabil cu pedală, dar totuși ea funcționează. In ciuda cenzurii, a agenților, în ciuda unui imens aparat polițienesc, ei au reușit să tipărească și să difuzeze în tot orașul fițuicile lor ticăloase.

Procurorul privi prin geamul ferestrei. Ca de obicei, sîmbătă, străzile Varșoviei erau animate. Oamenii își făceau tîrguielile pentru duminică, părăseau birourile mai devreme, își terminau munca mai devreme.

Și, undeva, într-un loc ferit, bine ascuns, nu se știe unde, poate la cîteva case numai de cabinetul lui, scîrțîie, ciocănește, lucrează mașina de imprimat. Imprimă semne negre, pe foi dreptunghiulare,

de calitate proastă, comunicînd, şi nu numai Varşoviei, ci lumii întregi, că cei trei care au fost prinşi ieri aveau de dus la îndeplinire sentinţa partidului comunist pronunţată împotriva unui provocator.

Procurorului i se păru că aude sub pămînt zgomotul maşinii de imprimat şi se simţi jignit personal, el, Skoczynski în persoană, nu în calitate de procuror. Surprinse în el o ură personală împotriva acestor oameni, împotriva celor trei, împotriva celor ce tipăresc manifeste, împotriva celor ce-şi zic Comitetul Central şi care — ceea ce era lucrul cel mai grav — existau în realitate, existau şi nu erau de găsit, nu puteau fi doborîţi, cu toate loviturile îndreptate asupra lor.

Nu, nu aceştia sînt cei ce vor pronunţa sentinţa. Sentinţa o va da o instanţă a Rzeczei Pospolite, a Poloniei. Curtea Marţială. La cererea lui, a procurorului Skoczynski.

Ridică receptorul. Dădu ordin ca în timpul cel mai scurt, să fie interogaţi un număr cît mai mare de martori, iar declaraţiile lor să i se transmită lui, la orice oră din zi sau noapte.

Chemă la telefon şi închisoarea.

— Rutkowski şi Turowicz sînt în spital?

— Da, vă rog.

— Să fie mutaţi în celule.

— În celule?

Vocea directorului închisorii exprima mirarea.

— Domnule procuror, poate... totuşi...

— Am spus clar: în celule. În celule se pot face pansamente?

— Desigur... şovăi directorul, dar...

— Mi se pare că m-am exprimat destul de limpede, nu? Ordon ca ambii acuzaţi să fie mutaţi din spital, în celule. Aţi înţeles?

— Am înţeles.

Skoczynski se plimba prin cameră. Ajunge! E destul că Kniewski zace într-un spital care nu e nici măcar al închisorii. Deocamdată, după avizul unanim al medicilor, el nu este transportabil. E clar de pe acum că unul din argumentele apărării va fi starea sănătăţii acuzaţilor. Măcar ăştia doi, dacă nu de fapt, cel puţin formal, să fie consideraţi deţinuţi şi nu răniţi. Interogatoriile trebuiau să aibă loc conform legii, în închisoare, fără ca în procesul-verbal să se specifice: „în spitalul închisorii". Aceasta va uşura ulterior lucrurile. Nu e nici o nenorocire, dacă administraţiei închisorii îi vor reveni astfel mai multe griji decît pînă acuma. Pe capul lui au căzut destule. Să se mai deranjeze şi alţii.

37

În ziua de douăzeci iulie, stagiarul Eugeniusz Falkowski, din poliţia politică, chemă pe expertul în arme de foc, Mackewicz, ajutor de comisar de la Comenduirea districtului şase, să facă expertiza armelor. Pe masă se aflau şase pistoale: un *Mauser*, descoperit la percheziţia locuinţei lui Kniewski, două *Mausere* de calibrul şase, două *Zauere* de calibrul şapte, un *Parabellum*, confiscate de la arestaţi. Doi martori, comisarul Szymborski şi ajutorul de comisar Kobylecki, asistau la expertiză.

Szymborski ciocănea nerăbdător cu degetele în masă. Pe Mackewicz îl considera pur şi simplu un prost. Bun specialist, dar un prost. Nu era în stare să-şi formuleze o părere aşa cum trebuie. Cu primul pistol, treaba a mers strună. E „în stare bună de funcţiune, dar la şaptesprezece iulie 1925 nu a fost

folosit pentru tragere". Desigur că n-a fost întrebuințat și nu putea fi, de vreme ce l-au găsit în ascunzătoarea de sub scîndura din dușumea. Dar complicațiile au apărut imediat ce a intrat în discuție pistolul următor. Falkowski era și el nervos, deși știa din experiență că Mackewicz nu trebuie zorit; lui trebuie să i se dea răgaz să se lămurească singur în toate. Expertul cercetă îndelung, pe dinafară și pe dinăuntru, ambele pistoale ridicate din strada Widok. Făcu anumite calcule, le puse deoparte, reflectă.

— Sînt în stare bună de funcțiune.

Szymborski spuse iritat:

— Nu despre asta este vorba. Cînd au fost folosite?

Expertul se apucă să cerceteze din nou țevile, trăgacele, siguranțele.

— Pe țevi se găsește funingine, conchise el.

— Asta înseamnă că s-a tras cu armele acestea în șaptesprezece?

— Pe țeava *Mauserului* se văd urmele unei folosințe mai frecvente, dar în șaptesprezece e posibil să fi fost întrebuințat fie puțin, fie chiar de loc...

— Cum?

— Urmele din țeava *Mauserului* sînt caracteristice pentru o armă care a fost mult timp întrebuințată dar necurățată de multă vreme.

Szymborski îl privi pe expert pe sub sprîncene. Pe de-o parte, nu e rău să ai un expert pentru care nu contează nimic altceva în lume în afara faptului în sine. Constatările lui nu puteau fi puse o clipă la îndoială, dar excesul lui de scrupulozitate dădea deseori loc la complicații inutile. Primul pistol nu mai putea conta drept corp delict. Și, iată că acum, din pricina exageratei corectitudini a armurierului, te pomenești că același lucru se va întîmpla și cu

cel de al doilea. Ce l-ar fi deranjat pe el de pildă, să se abțină de la această rezervă, care nu e chiar atît de necesară, dar care, totuși, va trebui să fie introdusă în procesul-verbal.

— În schimb la *Zauerul* cu seria 72058 s-au păstrat urme de funingine, care dovedesc că a fost întrebuințat foarte recent și eu susțin, pe deplina mea răspundere, că acest pistol a fost întrebuințat la șaptesprezece iulie de repetate ori...

Stagiarul Falkowski răsuflă ușurat. Apăsă mai mult cu tocul și chiar repetă cu glas tare:

— Susțin pe deplina mea răspundere...

— Da, pe deplina răspundere, repetă și expertul.

— Și mai departe?

Cercetările se prelungeau la infinit.

— *Mauserul* cu seria 296362, n-a putut fi folosit în acea zi, întrucît pe țeava sa se văd urmele unei întrebuințări mult anterioare...

— Totuși poate că s-a tras cu el?

— Posibil... Totuși nu pot susține cu toată răspunderea.

Falkowski se opri cu tocul suspendat în aer. Înainte ca expertul să fi început să vorbească, el concepuse începutul frazei: „Fără îndoială, că pistoalele au fost întrebuințate, acest lucru se confirmă prin..." Acum, conform precizării expertului rezultă că, probabil, în acea zi, pistolul nici nu fusese folosit. Szymborski făcu un gest de nerăbdare cu mîna.

— Terminați! Doar n-o să stau aici pînă la noapte! Se poate scrie simplu: „Restul de două pistoale au fost confiscate în strada Zelazna, la depozitul de cărbuni". E pe deplin suficient.

Penița a început să scîrțîie grăbit. Falkowski completă de la el:... „Din mîinile criminalilor Turowicz Olimpusz și Rutkowski Henryk".

— Expertiza gloanțelor o vom face mîine, dispuse comisarul.
Falkowski îi întinse lui Mackewicz procesul-verbal încheiat. Expertul nu era deprins să treacă atît de repede de la o activitate la alta, de aceea se zăpăci auzindu-l pe comisar cum formulează concluziile procesului-verbal. Dar, pentru că se spuse clar că expertiza va continua mîine, el își puse totuși semnătura. Cu degetele murdare de praf de pușcă, chircite pe toc, el desena cu vădit efort dar cu grijă, literele. Szymborski privea cu ostilitate grumazul aplecat, gîtul scurt. „Bou! Imbecil!" Simți din nou cum crește în el enervarea.
Mackewicz salută și plecă. Szymborski mai rămase puțin.
— Un intelectual, acest personaj, spuse el cu ironie.
— Excelent expert, îndrăzni să observe Falkowski.
— Excelent, excelent! O să fim nevoiți să avem și mîine de furcă cu el. Ce-a mai rămas?
— Glontele din corpul lui Kempner, cartușele găsite la Turowicz...
— Hm... S-a găsit glontele în corpul lui Witman?
— Nu, glontele l-a străpuns.
— O grijă mai puțin, adăugă sec, Szymborski.
A doua zi expertul Mackewicz dicta concluziile procesului-verbal: „O expertiză amănunțită a glontelui extras din cadavrul lui Alexandru Kempner nu se poate face din cauza lipsei instrumentelor necesare acestui scop".
— Asta nu are nici o importanță, îl liniști pe Falkowski comisarul Szymborski.
Stagiarul ridică mirat din sprîncene. Szymborski nu făcu decît un gest de nepăsare cu mîna.

Procurorul Skoczynski recitea din nou cu atenție depozițiile martorilor. Se părea că nu mai era loc pentru surprize: din cei douăzeci și nouă de interogați, douăzeci erau oameni ai poliției. Ceilalți — patronul spălătoriei din strada Zgoda, curierul care a ridicat un tub de cartuș din fața intrării și alții — aminteau în depozițiile lor împrejurări lipsite de importanță.
Totuși, procurorul constată și printre acestea unele neconcordanțe și contradicții, în realitate de mică importanță, dar se știe dinainte că tocmai de acestea se va lega apărarea.
Dobitocul de Rettinger, de la comisariatul al zecelea, a arătat succint și foarte limpede, în zelul lui, că „în timpul urmăririi de pe strada Widok, atît printre trecători cît și printre polițiști, nu au fost răniți". Nimeni nu l-a tras de limbă; el n-avea decît să povestească cum a ajutat la urcarea în trăsură a rănitului Kniewski. Or, această ultimă frază a lui era parcă anume pregătită pentru apărare.
Tomczak, proprietarul birjei în care au încercat să se salveze fugarii, susținea că el a sărit din trăsură și s-a ascuns după colț, cînd un glonte a spart unul din cele două felinare laterale. Or, acest lucru venea în totală contradicție cu depozițiile cîtorva polițiști care au declarat că fugarii l-au terorizat pe birjar, recurgînd la amenințări și acte de violență.
Cuvintele lui Tomczak ar fi putut fi puse la îndoială dacă depozițiile unuia dintre polițiști n-ar fi corespuns întocmai cu ale lui. De altfel, însă, toate aceste mărunte contradicții își puteau găsi cu ușurință explicația în goana nebună, în starea de agitație, în oboseală. Polițiștii îi confundau chiar pe acuzați între ei, cu acțiunile lor cu tot, deși era greu să-l confunzi pe

Turowicz cu Rutkowski. Totuși ei făceau această confuzie! Declarațiile se contraziceau și atunci cînd trebuia stabilit care din ei doi a condus trăsura și care a tras cu pistolul. Cît privește împușcăturile de la depozitul de cărbuni, nici aici situația nu era tocmai clară: unii vorbeau de zecile de descărcări de arme ale fugarilor, alții „nici n-au observat" dacă aceștia trăseseră sau nu în general. Părea ciudat că în timpul focurilor de la depozitul de cărbuni la care se refereau Janiszewski și Jadowski, nu fusese rănit nici un polițist. La asta se mai adăuga faptul că, așa cum reieșea limpede din declarații, la depozitul de cărbuni fiecare polițist în parte își făcuse o adevărată ambiție din a-și atribui cît mai multe merite în capturarea criminalilor. Rămăseseră cu totul obscure împrejurările în care fusese omorît sergentul de stradă Witman; polițiștii care participaseră la urmărire de la început pînă la sfîrșit și în tot timpul acesta se găsiseră în apropierea fugarilor rămăseseră teferi și nevătămați, iar răniți au fost numai cei care, ieșind din străzile laterale, se alăturaseră pe parcurs urmăririi. Mai trebuia dovedit că în momentul rănirii, victima se aflase în bătaia armelor mînuite de fugari.

Scoțîndu-și anumite date din declarațiile culese, comparîndu-le între ele, procurorul dădu la un moment dat de cuvintele „presupușii bandiți" care-l surprinseră. Aceste cuvinte reveneau de mai multe ori în depozițiile unuia dintre polițiști. În treacăt, Skoczynski notă într-un colț numele acestuia. De unde pînă unde o asemenea completare: „presupușii"?

Procurorul citi îndelung depozițiile. Deși, de fapt, nici unul din aceste amănunte nu prezenta o importanță esențială. Fapte incontestabile erau schimbul de focuri, rezistența în fața poliției, urmărirea criminalilor, prinderea lor, fapte reale erau de asemeni

rănitii și morții. Și tocmai aceste fapte reale, simple, crude, vor trebui să domine restul, acel rest pe care-l vor opune înșiși acuzații, apărătorii și toți cei ale căror simpatii mergeau fățiș sau pe ascuns de partea celor trei capturați pe strada Zelazna și Widok.

39

Cu mare greutate, mișcîndu-și prudent mîna bandajată, Jan desfăcu minusculul petic de foiță de țigară, strîns sul.

„Astăzi, cînd burghezia, temîndu-se de lupta deschisă, vrea să te declare bandit, tu nu mai trebuie să-ți ascunzi adevăratul tău nume, pentru a nu pune în mîna burgheziei și a slugilor ei arme cu care vor să te distrugă moralicește.

Comitetul Central a hotărît să divulge numele tău adevărat, ca masele largi de muncitori să știe cine își jertfește viața pentru ei..."

Se simți istovit. Închise ochii. Prin pereții închisorii, pe o cale tainică, pătrunsese chiar pînă aici, pînă în inima aparatului de oprimare, acest petecuț de hîrtie care demonstrează că nu există pe lume nici ziduri și nici gratii de netrecut. Pînă și sub uniformele închisorii se ascundeau oameni cărora Comitetul Central al Partidului putuse să le încredințeze mesajul său. Mesajul care îi ridica de pe umeri o mare greutate, o povară copleșitoare. Chiar dacă va trebui să moară...

De ce „chiar dacă", se știe că va trebui să moară. Dar numai că acum va putea muri cu capul sus. Nu ca un bandit. Nu mai e nevoit să fie Turowicz, omul care a existat numai un an și care, ieșind din beznă, s-a întîlnit în colțul străzii Zgoda cu agenții poliției.

Avea acum iarăși în urmă întreaga lui viață, redevenise iarăși el însuși.

Avea acum dreptul să spună tot, tot ceea ce pentru mii și mii de oameni va fi o chemare la luptă, un îndemn, o lozincă.

Deodată, nu mai simți nici o greutate în mîna rănită. Nu-l mai chinuia cu o durere sfîșietoare piciorul. Se simți deodată fericit, istovit chiar de fericire. Toată fața i se acoperi de sudoare, deși în celulă nu era de loc cald.

40

Era în ziua de douăzeci și două iulie, cînd procurorul notă grăbit depozițiile deținutului care ceruse să fie din nou interogat. Doar cu o zi înainte, comisarul Szymborski îl supusese unui interogatoriu din care însă nu aflase nimic interesant.

— Sînt Wladyslaw Hibner, am treizeci și doi de ani, m-am născut în unu mai, una mie opt sute nouăzeci și trei, la Lodz, unde sînt înscris în actele de stare civilă. Nu am domiciliu stabil. Am fost judecat de Tribunalul din Varșovia la șaisprezece septembrie o mie nouă sute nouăsprezece. Am stat la închisoarea Centrală din Dzielna, am stat la Mokotowa, la Wronki. În luna aprilie a anului o mie nouă sute douăzeci și trei, am plecat pe bază de schimb, în Rusia. Am revenit în Polonia în mod ilegal, pentru activitate comunistă. Am fost membru în Comitetul regional al Partidului Comunist din Polonia. Mi-am luat numele de Turowicz pentru ca presa burgheză să nu mă declare agent sovietic, în clipa în care ar fi aflat adevărata mea identitate.

Dicta cu un glas sec, uniform, oprindu-se doar atunci cînd vedea că cel care scria rămăsese în urmă.

Semnă, remarcînd cu ironie în sinea lui că se deprinsese să se iscălească cu stînga.

Procurorul nu pusese nici un fel de întrebări. Părăsi celula avînd sentimentul neplăcut că în ziua aceea se comportase ca un simplu conțopist, în timp ce deținutul imobilizat pe un pat de scînduri și înfășurat din cap pînă în picioare în bandaje, dominase situația. El fusese cel care hotărîse ce trebuia să facă și cum trebuie să se comporte acum procurorul, reprezentantul justiției, înaltul demnitar al Rzeczei Pospolite, unul din cei ce dispun de viața lui, a deținutului.

Pentru declarații suplimentare, necesare după stabilirea identității, el va desemna pe altcineva. În ceea ce-l privește, nu mai intenționa să mai dea pe aici.

41

În jurul mesuțelor din cafenea, era destulă însuflețire. Cei cîțiva copaci, cu umbra lor firavă, îți puteau crea, cu puțină imaginație, iluzia că nu te afli chiar în centrul Varșoviei, ci undeva în mijlocul naturii. Din mai multe considerente era comod să vii în cafeneaua aceasta : se afla la doi pași de redacție și unde mai pui că, șezînd în grădiniță, poți vedea și ferestrele redacției, așa că dacă survine un telefon urgent, n-ai decît să faci de-acolo de unde te afli, un semn.

Lui Imbus îi plăcea să stea aici. Avea impresia că nici nu părăsea redacția, și, în același timp, fără să piardă legătura cu ea, se găsea totuși în afara ei, putîndu-și astfel lărgi cîmpul de activitate. În cafenea se vîntura lume multă și, în orice moment, puteai obține o mulțime de știri calde, călduțe încă. Zgo-

motul, agitația, frînturile de fraze schimbate cu cunoscuții care treceau pe lîngă el, nu-l împiedicau de la lucru. Dimpotrivă, mai degrabă îl stimulau. El reușea să umple repede fîșii înguste și lungi de hîrtie, scriind pe marginea unei mesuțe de marmoră.

Nici cafeaua care se servea aici nu era rea. Chelnerii își studiaseră clienții permanenți, le cunoșteau obiceiurile; ei știau: o cafea turcească și atît. Nu-și făceau mereu drum prin jurul tău pentru a-ți da a înțelege că nu mai sînt locuri, în timp ce tu stai ore întregi numai cu o cafea pe masă. Îl salutau politicos, respectîndu-i titlul, neuitînd niciodată să i se adreseze cu „domnule redactor". Aceasta îi făcea plăcere. Îi dădea senzația că se bucură de popularitate.

— Salut, Imbus! îi aruncă cineva din mers. Imbus era miop și nu-l recunoscu pe cel care-l salutase. Pentru orice eventualitate răspunse printr-o înclinare a capului, destul de reținută. Această poreclă familiară i se trăgea din inițialele cu care își semna articolele și cu ea i se adresau numai un număr restrîns de amici. Venită din gura unui străin, nu puteai să știi ce ascunde: ironie, sau, într-adevăr, popularitatea atît de dorită. Pentru orice eventualitate, el socoti că e bine să-și ia un aer preocupat, își încreți fruntea și se adînci din nou în munca lui.

Comitetul Partidului Comunist ilegal din Polonia a difuzat un manifest, în care se confirmă că evenimentele sîngeroase ce au avut loc vineri sînt un act săvîrșit de trei comuniști. Aceștia au avut intenția de a suprima un provocator, dar, acum, se află în mîinile poliției. Manifestul îi proclamă pe toți trei eroi, vorbind bineînțeles în numele „clasei muncitoare".

La cîteva mese mai departe, ședea un tip încrezut de la „Curierul" și mîzgălea cu zel hîrtia. De bună seamă, aceeași temă. Imbus n-ar fi avut nimic împotrivă să-și arunce o privire peste umărul colegului de la „Curierul"; nu era exclus ca acesta să dețină unele informații, care lui, colaborator la un ziar de opoziție n-au vrut să i le comunice. Păcat! În cazul de față, punctele de vedere ale ambelor redacții coincideau din plin. Mai mult chiar, un ziar socialist își putea permite luxul să folosească termeni mai tari, avea dreptul să ia atitudine în numele clasei muncitoare și tocmai de aceasta era acum nevoie. Chiar și fără informații suplimentare totul apărea clar.

După ce zvîrli pe gît, aproape mecanic, o sorbitură de cafea rece, trecu pe altă fîșie de hîrtie.

„Prin metode comuniste nu poate fi dărîmată cetatea robiei capitaliste."

Pentru moment se opri din scris. Da, fraza suna destul de bine. Tare și convingător.

„În Polonia de astăzi, muncitorii se pot organiza și se organizează în partide politice; ei pot crea și creează sindicate, cooperative."

Imbus stătu să se gîndească un timp, dar nu-i mai venea nimic altceva în minte. După o pauză lungă, scrise „ș.a.m.d.".

„Cine ar îndrăzni să spuie că situația politică din Polonia de azi, nu se deosebește prin nimic de situația din timpul țarismului?"

Din nenorocire, existau oameni cu astfel de păreri. Și nu numai în țară, dar și în străinătate. S-au găsit și amatori să contabilizeze termenele de condamnare la închisoare în trecut și acum; s-au găsit cunoscători în materie de regim al închisorilor, care să afirme că deținuții politici din Rusia țaristă aveau mai

multe drepturi și erau mai bine tratați decît deținuții politici din Polonia independentă. În principiu, Imbus era împotriva folosirii termenului de „deținut politic" cînd era vorba de comuniști. Ei trebuiau considerați drept elemente criminale, pur și simplu drept agenți plătiți ai unei puteri străine.

„Comuniștii folosesc toate mijloacele pentru a submina bazele Poloniei independente..."

Din nou căzu pe gînduri. De fapt a spus tot ce a fost mai important. Mai era necesar să sublinieze încă o dată loialitatea partidului său față de stat și, după aceea, nu-i mai rămînea decît să încheie articolul cu o frază scurtă prin care să condamne metodele de provocare întrebuințate de guvern și, în același timp, să refuze comuniștilor dreptul de a protesta împotriva acestor metode. Articolul era gata. Putea fi publicat în forma în care fusese redactat, fără nici o corectură și fără nici o modificare. Reușise să-l scrie mai repede decît se așteptase, iar curierul redacției urma să vie abia peste o jumătate de oră, așa cum se înțelesese cu el. Lui Imbus îi era lene să urce la etajul al doilea. Ar putea folosi timpul liber ce-l mai avea disponibil pentru o discuție... Uite chiar cu tipul ăla de la „Curierul", care, probabil, și-a terminat și el lucrul și acum se uită încoace și-ncolo. Pentru un sezon mort toată această istorie este o adevărată mină de aur: instrucția, procesul, condamnarea, toate acestea constituie o mină de exploatat multă vreme încă, de aci înainte. Tema e de mîna întîi și, pe deasupra, nu e deloc rău să-ți lichidezi cu același prilej și dușmanul; că doar dușmanul principal nu era nici guvernul cu care se ducea o luptă ponderată și cu mijloace de gentlemeni și nici burghezia — clasicul cal de bătaie și argumentul de neînlocuit în

mitinguri — ci desigur, comuniștii. Șomajul, salariile de mizerie, criza, toate acestea, din păcate, aduceau apa la moara comuniștilor. Era necesar deci, ca, în modul cel mai hotărît, să se delimiteze de ei, întărindu-și în același timp pozițiile proprii.

Tipul de la „Curierul" se așeză alături de el, picior peste picior, astfel încît pantalonul ridicat lăsa să se vadă o fîșie de gleznă goală deasupra ciorapului colorat.

— Da... Curtea Marțială.

— Sigur ?

Colaboratorul de la „Curierul" ridică din umeri.

— Pentru ce ar mai exista Curtea Marțială, dacă nu pentru astfel de cazuri ?

„E informat, își spuse Imbus. Cu siguranță a primit informații precise care nouă nu ne-au fost date. Firește, aceasta era și de prevăzut."

— După cum vă este cunoscut, noi nu ne numărăm printre entuziaștii Curților Marțiale, strecură el.

— Dar în cazul de față ?

— În cazul de față opinia publică este unanimă. Este inadmisibil ca asemenea acte de teroare să se extindă.

— Eu n-aș zice că e chiar atît de unanimă, mormăi celălalt.

— De ce ! se miră Imbus. Noi ne-am exprimat părerea destul de clar.

— Fără îndoială. Despre asta, cred că nimeni nu a avut nici un dubiu, spuse tărăgănat și oarecum enigmatic individul de la „Curierul" și se ridică să-și ia rămas bun.

Deși miop, Imbus îi observă zîmbetul anemic, neplăcut și puțin batjocoritor. Dar, cu totul altceva îl neliniști. Ce spusese tipul ăsta despre opinia publică ?

Deținea oare și în această chestiune informații care nu ajunseseră încă la redacția din strada Warecka?

Se hotărî să nu-l mai aștepte pe curier și să ducă personal articolul.

42

Procurorul Skoczynski era grăbit. Cercetările trebuiau încheiate pînă la un anumit termen, altminteri cazul nu mai putea fi dezbătut la Curtea Marțială. Ori, aceasta prezenta o deosebită importanță, fiindcă numai dezbaterea în această instanță permitea să se evite toate complicațiile legate de respingerea apelurilor, tergiversările și toate chichițele avocățești pe care le știa pe de rost și de care se făcea uz întotdeauna cînd se urmărea smulgerea din mîinile justiției a acelora ce ținteau chiar în bazele orînduirii, chiar în existența statului — a criminalilor politici. Curtea Marțială rezolva toate problemele repede, clar și irevocabil. Procedura judiciară, sentința și o unică posibilitate de apel: grațierea, acordată de prezidentul Rzeczei Pospolite. Dar de cele mai multe ori, prezidentul respingea cererile de grațiere chiar și ale acuzaților mai obișnuiți, cu atît mai puțin nu o va acorda într-un caz ieșit cu totul din comun. Și, mai mult decît atît: datorită duratei scurte, de numai cîteva ore, care separă respingerea cererii de grațiere de chiar executarea sentinței — iar apărarea va recurge fără doar și poate la această ultimă, deși fără speranță încercare — se putea evita încă un pericol. Întrucît cei trei acuzați, deși nu vor fi judecați pentru apartenența lor la Partidul Comunist și nici pentru crimă politică, ci pentru omor, pentru atentat la viața unor cetățeni, și, prin urmare, vor fi încadrați în articolele de lege care se aplică unor bandiți de rînd, întrucît toți trei au recunoscut că sînt comuniști, cazul ar putea provoca imixtiunea Uniunii Sovietice cu o propunere de schimb. Și, dacă printre spionii trecuți dincolo și acum demascați, se va găsi un personaj important sau o față bisericească, atunci autoritățile respective ar putea să șovăie. Nu, el nu va lăsa în nici un caz să-i scape din mînă, aceștia trei. Cu cît se angaja mai mult în instrucția acestui caz, cu atît acesta devenea parcă o chestiune a lui personală. Devenea pentru el o problemă care îi punea în joc talentul, onoarea, care-i angaja chiar sentimente de ură personală. Ce preț putea oferi Rusia pentru ei? Un spion demascat, un prelat șenil sau un preot de parohie? Skoczynski era gata de sacrificii mult mai mari, numai pentru a-i aduce pe cei trei acolo unde le era locul, la zidul Citadelei.

În afară de aceasta, o instanță obișnuită oferea posibilități largi apărării și martorilor, dădea răgaz pentru acțiuni de agitație, care-și găseau răsunet nu numai în țară, dar și în străinătate; oferea posibilitatea de a se submina autoritatea Rzeczei Pospolite, de a se vorbi deschis, cu glas tare, despre teroarea albă, aducîndu-i-se acuzații care erau apoi azvîrlite pe arena internațională.

Din aceste pricini procurorul era foarte grăbit. Uitase și de masă și de somn, își consacrase toată duminica în exclusivitate muncii. La douăzeci și patru iulie, instrucția se terminase, actul de acuzare fusese încheiat și depus la Curtea Marțială. Copia după actul de acuzare fusese citită acuzaților, la închisoarea din strada Dzielna, în prezența apărătorilor care și fuseseră recrutați pentru ei.

Procurorul Skoczynski răsuflă uşurat. Dar bucuria lui se dovedi prematură, de altfel ca şi informaţiile din ziare, cu privire la începerea procesului într-un timp foarte scurt.

43

Medicii şi direcţia închisorii au oferit instanţei o surpriză neplăcută. Din nou, acolo unde era mai puţin de aşteptat, şi-a spus cuvîntul sentimentalismul, principiile false ale eticei medicale au învins interesele statului şi simţămîntul datoriei cetăţeneşti. Organele închisorii şi medicii au înştiinţat instanţa că din pricina stării sănătăţii lor, acuzaţii nu vor putea apărea la proces mai devreme de trei săptămîni.

Procurorul turba. Zadarnice au fost toată graba lui, toată munca lui febrilă, care i-a dat dureri de cap chinuitoare pînă la leşin. Ceru o audienţă ministrului de justiţie.

— Trei săptămîni! Doar asta e calea cea mai sigură pentru ca afacerea să treacă în competinţa unei instanţe civile obişnuite şi pentru ca în jurul ei să se poată întreprinde diferite campanii ca...

Ministrul ridică din umeri.

— Nu pot ajuta cu nimic. Sînt şi eu la rîndul meu tot atît de nemulţumit de desfăşurarea pe care au luat-o evenimentele. Dar trebuie să înţelegeţi că în actuala situaţie nu se poate ca acuzaţii să fie introduşi şi scoşi din sala de şedinţe pe targă. Din păcate, sîntem nevoiţi să ţinem seama de opinia publică; în caz contrar, procesul acesta, în loc să reuşească să educe şi să intimideze, va provoca doar compasiune pentru criminali. Şi, după cum ştiţi...

Da, Skoczynski ştia. Independenţa Poloniei era instabilă, era incertă, ea depindea de o simplă ridicare din sprînceană a miniştrilor francezi sau englezi, de o dispoziţie a lor; la rîndul ei, această dispoziţie depindea de dispoziţia maselor largi din ţările lor, de care erau nevoiţi să ţină seama şi de care, după părerea procurorului, ţineau seama prea mult.

— Ce-i de făcut?

— Fie, trei săptămîni... să zicem.

Ministrul răsfoia calendarul de pe masă.

— Să zicem... la nouăsprezece august. Ca un termen definitiv, irevocabil. Indiferent de orice fel de împrejurări — la nouăsprezece august.

Se uită la faţa posomorîtă a lui Skoczynski şi zîmbi.

— Să rămînă stabilit absolut precis: la data de nouăsprezece, la ora zece dimineaţa. E bine?

Procurorul ridică din umeri. Avea viziunea clară a campaniei deşănţate ce se va porni în aceste trei săptămîni. Dar el nu putea face nimic. Pe targă. Fie şi pe targă. Şi-au găsit pe cine să menajeze! În fond, ar trebui să-i împuşte pe toţi trei imediat, ca pe nişte cîini turbaţi. Chiar aşa, ca pe nişte cîini turbaţi.

Era vădit deprimat cînd părăsi Cabinetul ministrului.

44

În ziua de douăzeci şi nouă iulie, zeci de telefoane s-au pornit să zbîrnîie: la Ministerul de Interne, pe biroul primului ministru şi în cabinetele miniştrilor adjuncţi; redacţiile stăruiau cu încăpăţînare să ob-

țină legătura cu Lwow-ul, telegramele zburau, o comisie specială se pregătea urgent de plecare.

La douăzeci și nouă iulie, la Lwow, în fața intrării tribunalului, cizmarul Botwin, în vîrstă de optsprezece ani, l-a împușcat pe provocatorul Josef Cechnowski, venit aici, în calitate de martor principal al acuzării, spre a face depoziția de care depindea soarta cîtorva comuniști.

Ministrul lovea cu pumnul în masă.

— Pentru ce există poliție? Eu vă întreb: pentru ce există poliție?

— L-au prins pe Botwin.

— L-au prins! Nici n-avea de gînd să fugă. Eu nu vă-ntreb de Botwin, eu vă-ntreb unde-i Cechnowski!

Ministrul adjunct păli.

— Cechnowski... Cechnowski a murit pe loc.

— A murit pe loc! Eu vă-ntreb, pentru ce-i ținem noi pe toți acești trîntori, pentru ce ținem noi toată această armată de imbecili, în frunte cu dumneata, dacă dumneata nu ești în stare să garantezi, să pui în siguranță viața celor mai buni oameni ai noștri. Eu te-ntreb, unde-i poliția? Unde-a fost poliția cînd Botwin, ziua-namiaza mare, s-a apropiat de omul nostru și a tras în el fără ca nimeni să-l deranjeze. Și unde? Chiar în fața clădirii tribunalului! Dumneata îți dai seama ce-nseamnă asta? Dumneata îți dai seama că asta înseamnă o compromitere, o compromitere nu numai a poliției, dar și a guvernului, a autorităților, a țării însăși? Și pe ceilalți trei i-am arestat! Și ce-i dacă noi i-am arestat? Comuniștii pronunță o sentință împotriva unui om și omul moare! Ce reiese de-aici decît că-ntregul aparat de stat e neputincios în fața sentințelor lor de partid. Dumneata pricepi ce urmări va avea aceasta, ce

impresie va produce? Și la urma urmei, ești dumneata în stare să pricepi ceva?

Ministrul adjunct tăcea. Furia îl făcuse pe ministru să-și iasă din fire. Trebuie să ai răbdare, să aștepți, să-l lași să se liniștească. Cazul este într-adevăr foarte neplăcut. Dar cine putea să prevadă ce-ntorsătură va lua? Evenimentele s-au succedat într-adevăr prea repede.

Procurorul Skoczynski primi știrea cu o bucurie răutăcioasă.

— Iată roadele liberalismului. Dacă cazul lui Hibner și al celorlalți doi ar fi fost acum terminat, e prea puțin probabil că la Lwow s-ar mai fi produs așa ceva. Starea rea a sănătății! Considerente umanitare! Iată unde au dus considerentele umanitare. Vom ajunge pînă acolo încît nu vom mai putea umbla liniștiți pe stradă. De fapt, cine conduce Polonia: noi sau comuniștii?

Era preocupat de felul cum cazul de la Lwow se va răsfrînge asupra soartei celor trei acuzați „ai săi". Iată ceea ce-l interesa pe procuror mai mult decît viața tuturor Cechnowskilor din lume.

Judecînd sănătos, acest caz trebuia fără îndoială să întărească și mai mult hotărîrea guvernului. Atentatele împotriva provocatorilor au început să ia o extindere de adevărată epidemie: s-au transformat în acțiuni plănuite și calculate cu precizie, prin care comuniștii răspund la măsurile luate împotriva lor de către autorități.

Pe de altă parte, el își dădea seama că după atentatul de la Lwow, tot felul de apărători ai elementelor subversive își vor ridica glasurile. Fără să mai vorbim de semănătorii de răzmeriță, cărora acest caz le va stimula eroismul, îi vor împinge spre noi acțiuni. Va avea oare destulă fermitate ministrul ca

să nu cedeze? Va înțelege el oare că acum nu-i mai rămîne de luat decît o singură hotărîre? Ori va lua măsuri represive cu efect educativ și care să insufle teamă, ori se va da peste cap, în haosul anarhiei.

45

Felcerul schimba cu o ciudată încetineală pansamentul. Hibner urmărea cum se desfășura fașa de pe mîna sa dreaptă, nemișcată. Se străduiau, aplicau tratamentul medical, deși știau dinainte cu ce trebuia să se sfîrșească totul. Sentința fusese hotărîtă dinainte. Cu această sentință nu va crește cifra totală de douăzeci și cinci de mii de ani de închisoare la care au fost condamnați pentru crime politice cei ce umpleau celulele „Poloniei libere și independente". Curtea Marțială nu obișnuia să pronunțe condamnări de detenție, ea exista pentru a lichida rapid și fără multe ceremonii pe dușmanii ordinei existente.

Aceasta o știa bine și felcerul, totuși el desfăcea fașa încet, cu băgare de seamă, cu grijă, și la fel o înfășura din nou, de parcă ar fi fost într-adevăr vorba de salvarea sănătății, vieții unui om. Dar poate că era mai bine așa. El va ajunge cu mai multe forțe la proces, în acest ultim ceas cînd va avea încă o dată posibilitatea să demonstreze justețea cauzei, cu voce tare, să declare în auzul tuturor pentru ce și împotriva cui luptă el.

— Ieri la Lwow l-au împușcat pe Cechnowski, spuse deodată, încetișor și repede felcerul, stînd aplecat deasupra feșelor.

Rănitul tresări. Vestea venea atît de neașteptat, era atît de surprinzătoare, încît abia își putu reține un strigăt. Își mușcă buza. Nu cumva avusese o halucinație?

— Botwin, cizmar. În fața tribunalului...

Nu, nu era o halucinație. Sîngele îi năvăli spre inimă, apoi se retrase, prelingîndu-se parcă printr-o sită. Îi înțepeniră degetele de la mîna sănătoasă.

— Nu trebuie să vorbim. Mîine o scrisoare, spuse felcerul, abia mișcîndu-și buzele și legă capetele feșei.

Tăcut, cu o față impasibilă, de nepătruns, el aduna pensetele și tampoanele. Hibner își strînse degetele. O durere surdă continua, pornind din rana răscolită, răspundea undeva sub omoplat, de parcă i s-ar fi smuls un nerv. Începu să adune datele, una cîte una în gînd. Douăzeci și nouă. Cît timp trecuse de atunci, din ziua cînd Cechnowski reușise să se ferească din drumul morții pînă în ziua cînd moartea dăduse peste el? Douăsprezece zile!

De la șaptesprezece pînă la douăzeci și nouă. Atunci, la șaptesprezece, moartea nu-l așteptase pe Cechnowski, ci pe ei trei. Nu întîmplător în ziua de șaptesprezece iulie Cechnowski nu se afla pe strada Bracka. El știa. Știau și alții că tocmai pe ei trebuia să-i caute în ziua aceea pe strada Bracka. Da, ei trei nu mai există. Tot ceea ce era în legătură cu viața lor nu mai putea fi gîndit decît la trecut. Cel puțin în ceea ce-l privește. Pe ceilalți doi i-ar mai putea salva tinerețea. Hibner conta pe tinerețea lor ca pe un fapt de necontestat, care nu necesită nici o argumentație în plus! E suficient să le privești chipurile! Aceasta era probabil singura șansă a băieților și Hibner continua să creadă în ea cu încăpățînare, se agăța de ea ca de unicul sprijin și ajutor. Nu, ei sînt prea tineri pentru ca totul să ia sfîrșit pentru ei. Lor, viitorul le mai rezervă multe. Ei pot, ei trebuie să ajungă să vadă...

Prin urmare, nici Cechnowski n-a reușit să scape. Sentința Partidului fusese așadar dusă la îndeplinire.

De aici încolo acest provocator nu va mai putea să apară în orașe, în tîrguri, pentru a face depoziții cărora, nelipsit, le urma sentința de condamnare la moarte. El nu va mai veni să debiteze tot felul de amănunte la confruntări, să declare numele și pronumele adevărat al unor oameni care se ascundeau la adăpostul unor acte false. El nu va mai avea nici un prilej de aci înainte să descifreze pseudonime străine.

Rănitul simțea cum din pricina febrei își pierde șirul gîndurilor. Aici, în închisoare, era chiar bucuros că are febră. Febra îl ajuta să nu simtă slăbiciunea umilitoare, insuportabila senzație a neputinței fizice, care-l obliga să se folosească de serviciile gardienilor din închisoare. Febra îi dădea o senzație de plutire, de detașare de trup, de existență în afara trupului. Dar acum, temperatura aceasta ridicată îl stînjenea. Acum trebuia totul chibzuit, cîntărit. Trebuia să-și adune gîndurile. Provocatorul nu mai era în viață. Provocatorul a murit. Nu mai există Botwin... Botwin... numele acesta nu-i spunea încă nimic, nu țîșnea încă din adîncurile memoriei. Dar trebuie să mai vie o scrisoare, așa a spus felcerul. Cine era acest felcer ? Tovarăș ? Simpatizant ? Un mituit care pentru bani transmite știri ? Nu. Mult mai probabil simpatizant.

...Un cizmar din Lwow. Faptul că ei trei au fost învinși, n-a putut împiedica nimic. Sentința partidului a rămas în vigoare. Sentința partidului a fost îndeplinită. Pistolul căzut din mîna rănită, a fost ridicat de mîna frățească a unui tovarăș. Numai pentru un scurt timp a putut fi pus la adăpost provocatorul. Ceea ce li s-a întîmplat lor, celor trei, n-a putut însemna o oprelişte pentru cizmarul Botwin. Dar dacă tocmai soarta lor l-a împins pe Botwin să

ia hotărîrea, dacă tocmai aceasta i-a sporit forța și curajul ? Cizmarul Botwin...

Și-au făcut o socoteală greșită cei care au crezut că uzînd de provocări vor reuși să frîngă rezistența clasei muncitoare, vor reuși să paralizeze lupta.

De mîna lui Engl a căzut provocatorul Luczak.

Pe provocatorul Kaminski, care a dat pe mîna poliției patruzeci de membri ai Uniunii Tineretului Comunist, l-au lichidat Hayczyk și Pilarczyk.

A fost lichidat Czubala, din vina căruia, la Dabrow, au fost arestați și condamnați la închisoare peste douăzeci de comuniști. Tot așa și Feldy care are pe conștiință soarta cîtorva zeci de oameni.

Pentru moartea provocatorului au plătit cu viață Engl, Hayczyk și Pilarczyk. Pentru moartea lui Cechnowski, mîna dreaptă a directorului Ohrankăi din Varșovia, plătește cizmarul Botwin. Devreme ce se cunoaște numele lui, înseamnă că ori a fost ucis, ori a fost prins.

Mai sînt și ei trei.

Tovarășii au protestat, n-au fost de acord ca el să participe la această acțiune.

Dar nu se putea altfel, pentru că pericolul cel mai mare, dușmanul cel mai aprig nu era poliția, nici procurorii, nici tribunalele, nici paragrafele legilor ; pericolul cel mai mare, cel mai amenințător îl constituie provocarea ; ea atacă din interior mișcarea muncitorească, ea otrăvește rîul curat chiar de la izvorul său. De aceea, deși mulți dintre tovarășii lui fuseseră împotrivă, el a ținut să ia parte la acțiune. Îi fusese teamă ca nu cumva, în ultima clipă, mîna băieților să tremure ; îi fusese teamă că ei nu-și vor putea păstra pînă la capăt stăpînirea de sine. Dar și-au păstrat-o.

Cechnowski nu mai există. Sentința a fost executată. Chiar dacă... Cîți oameni vor rămîne în libertate, cîte vieți vor fi cruțate numai fiindcă gura lui Cechnowski a fost închisă pentru totdeauna.

46

Ecoul împușcăturilor care au răsunat pe străzile Varșoviei, pe străzile Lwow-ului, a răsunat departe. Scriitori francezi — șaizeci și unu de scriitori — au adresat un apel lumii întregi.

„Noi stăruim ca guvernul polonez să nu aplice măsurile care pot deveni pretexte pentru execuții zilnice. Cerem ca procesul lui Botwin, Hibner, Rutkowski și Kniewski să fie trecut în competința unei instanțe obișnuite. Protestăm cu toată tăria împotriva schingiuirilor și împotriva Curții Marțiale."

Apelul scriitorilor francezi fu citit de către primul ministru și de către ministrul de externe; pentru președinte, care nu cunoștea limba franceză a fost nevoie să fie tradus în poloneză. Nici un ziar din Polonia nu s-a încumetat să publice textul apelului. Cazul era complicat, foarte delicat, chiar și cei mai înalți demnitari ai statului nu se hotărau să închidă ochii la toate acestea.

Lăsînd la o parte pe comuniștii înveterați, sau pe partizanii declarați ai comunismului, era limpede că scriitorii francezi erau induși în eroare. Ei nu cunoșteau cum stau lucrurile în Polonia, nu știau care-i situația acestei țări, condamnată prin voința istoriei la o vecinătate neplăcută cu Moscova. Dar acest apel era o dovadă în plus pentru a ne da seama cît de adînc pătrunde în țările Europei agitația bolșevică, subminînd-o din temelii, otrăvind mințile, cît de departe se întind tentaculele acestei agitații. Otrava acționa nu numai asupra așa-zisului proletariat, ea își făcea efectul și în cercurile largi de intelectuali. Autoritatea Franței, influența tradițională a culturii franceze în Polonia, firele trainice care o legau de această țară, toate acestea nu făceau decît să sporească și mai mult pericolul. Acești scriitori, în majoritatea lor cel puțin, nu erau „agenți plătiți ai Moscovei". Și, deși unii considerau că e destul să se împiedice a ajunge în coloanele presei poloneze glasul scriitorilor francezi, era evident că totul nu e chiar atît de simplu. În primul rînd, circulau din mînă în mînă còpiile apelului, în al doilea rînd, mulți îl citiseră în ziarele franceze. Autoritatea celor mai de seamă nume din literatura franceză era suficientă pentru a exercita o influență nedorită asupra acestor intelectuali descumpăniți. Îi putea ameți chiar și numai numărul impresionant de nume răsunătoare care iscăleau apelul.

Trebuia neapărat să se acționeze, să se acționeze fără o clipă de întîrziere. Scriitorilor trebuia să le răspundă tot scriitorii. Răspunsul unor mîzgălici plini de zel de la ziare ar fi fost nelalocul lui. Ei nu ar fi putut contracara apelul.

În grabă, se dădură cui trebuie indicațiile necesare. Apăru răspunsul: Protestul scriitorilor polonezi.

47

Citind semnăturile, ministrul de externe rămase nedumerit. Ambasadorul polonez din Paris sună la telefon și își exprimă cu voce iritată nemulțumirea, dar nu s-a putut face nimic. Chiar de la început totul mersese anapoda; se știa dinainte că nu trebuia să

se adreseze unor scriitori, se ştia că nu vor semna. Unii, pe care s-ar fi crezut că se poate conta, refuzaseră categoric, fără discuţii inutile. Mai mult decît atît, o bună parte din ei se pronunţaseră împotriva Curţilor Marţiale, împotriva pedepsei cu moartea, împotriva sistemului provocărilor. În ultimă instanţă, pentru contrabalansarea celor şaizeci de nume — majoritatea din ele cunoscute în toată lumea — s-a strîns un neînsemnat mănunchi de semnături ale unor indivizi cunoscuţi mai ales între zidurile cafenelelor lor preferate, în anticamerele miniştrilor, în instituţiile unde îndeplineau diferite posturi.

— Cine sînt aceştia ? Ce prestigiu, ce autoritate pot avea ? În faţa cui se pot ei impune, ţipa în receptorul telefonului ambasadorul polonez din Paris, iar funcţionarul din minister, căruia i se adresa, ridica neputincios din umeri.

Cum, necum, protestul exista. În el se exprima indignarea împotriva calomnierii Poloniei, împotriva defăimării bunului său renume. Autorii protestului afirmau că în Polonia nu există teroare, că în Polonia convingerile politice nu sînt persecutate. Ei încercau să arate colegilor de presă, francezi, cît de nepotrivită este atitudinea lor. Argumentau necesitatea existenţei Curţilor Marţiale şi-şi exprimau revolta legitimă.

Se refereau la tradiţiile de dragoste pentru libertate ale Poloniei, la istoria ei de martiră şi contestau oricui dreptul de a se amesteca în treburile interne. Şi erau mîndri. Mîndri că-şi ajutau Patria. Îl ajutau pe procurorul Skoczynski care pregătea actul de acuzare. Dădeau ajutor judecătorilor de instrucţie care luau interogatorii la închisoare — lui Kniewski, grav rănit, lui Hibner bandajat, lui Rutkowski desfigurat

de cizmele poliţiştilor. Salvau patria de atacurile intelectualilor francezi, care urmăreau să împroaşte cu noroi drapelul alb-roşu. Şi, adînc convinşi de propria lor importanţă, îşi beau zilnic la aceeaşi cafenea, ceşcuţa lor de cafea neagră. Iată-i ieşind din înguştele curţi dosnice ale Poloniei pe arena internaţională, iată-i aşezîndu-se în rînd cu Barbusse, Aragon, Duhamel şi Eluard. Semnătura de protest devenea pentru mulţi dintre ei dovada că sînt scriitori ; îi ridica vertiginos în rang, le dădea o greutate deosebită. Publicul afla că respectivul există şi că e scriitor.

Se întîmpla însă, desigur, ca pe cîte unul să-l apuce groaza. Presa dăduse alarma şi în ea răsunau uneori glasuri cuprinse parcă de panică. Era destul ca la ceaşca lui de cafea de fiecare zi, omul să citească la şir cîteva ziare, ca să părăsească buimăcit cafeneaua. Zi şi noapte, acţiona tainic, Moscova. Francezii îşi exprimau deschis simpatiile lor pentru comunişti. „Minunata Franţă“ nu mai era acum doar arbitrul modei. Nu mai reprezenta modelul de imitat în materie de cabarete şi nici, numai, perspectiva atrăgătoare a unei vacanţe pe coasta de Azur. Acum, acolo în Franţa, începuse să murmure plebea, agitînd flamura roşie a revendicărilor, a grevelor. Şi, de partea acestei plebe, se situau savanţii, scriitorii, artiştii de seamă. Se clătinau bazele solide ale Angliei. Tot mai des se amestecau sindicatele în politică ; lozinca solidarităţii internaţionale a proletariatului flutura peste toate frontierele.

Treburile Europei stăteau prost. Europa prezenta simptomele evidente ale epidemiei roşii. Dar, aceşti stîlpi de cafenea se calmau, văzînd pe străzi posturi dese de poliţie, se linişteau citind ordonanţele ame-

nințătoare, se convingeau că dorința neclintită a guvernului este de a nu ceda în nici un fel, de a duce treburile la bun sfîrșit, așa cum o cereau interesele statului polonez.

48

Totuși... Dis-de-dimineață apăreau la întretăierea străzilor mașinile de pompieri cu scări mobile. Nu era vorba de incendiu — pe cablul liniilor de tramvai, fîlfîia viu steagul roșu. De-a latul străzii atîrna un panou purtînd inscripția „Jos Curțile Marțiale". „Trăiască eroii luptei împotriva provocărilor".

Pompierii smulgeau de pe cabluri steagurile și panourile. Mînați de polițiști, portarii ștergeau în grabă de pe trotuare lozincile scrise cu cretă: „Slavă eroilor proletariatului"; „Jos teroarea albă"; „Moarte provocatorilor". Polițiștii, copoii, portarii, rupeau manifestele lipite pe ziduri, pe garduri, pe stîlpi. Dar steagurile, lozincile și manifestele apăreau din nou. Apăreau pe neașteptate nu numai în Wola sau Powisle, în Ochota sau Praga, în cartierele muncitorești, ci și în centrul orașului, pe Marszalkowska și Nowy-Swiat, chiar și pe onorabilele alei Uiazdowski, în pitoreștile stradele ale suburbiei Cracoviei.

În tramvaie, în trenuri, pe băncile din parcuri, și chiar pe coridoarele școlilor erau răspîndite manifeste. Ca să nu mai vorbim de secțiile și curțile uzinelor, de ateliere și de casele înguste ale scărilor din curțile mari, în care locuia, înghesuită, sărăcimea.

Arestările începură să curgă. Nopți de-a rîndul, mîinile vigilente ale agenților răscoleau prin tot calabalîcul sărăcăcios al locuințelor perchezitionate. Pe mesele Ohrankăi se îngrămădeau vrafuri de pro-

cese verbale ale perchezițiilor, vrafuri de interogatorii. Avidă de senzații, presa înregistra toate lozincile, arestările, perchezițiile. Focurile trase pe străzile Varșoviei, focul de armă din Lwow, umpleau coloane întregi.

Lectura de dimineață a ziarelor otrăvea micului burghez gustul dulce al cafelei și al franzelei; cea de seară îi fura somnul. Părea că peste toată Varșovia, peste întreaga Polonie, fîlfîie o imensă flamură roșie ca sîngele, cu inscripția „Jos teroarea albă", „Jos curțile marțiale", „Trăiască eroii proletariatului".

Imbus îndruga într-un articol lung:

„Omul care nu cunoaște realitățile noastre, ar putea crede că toată Polonia este minată de comunism, că este condusă de comunismul din ilegalitate, la indicațiile Moscovei... Toate aceste voci isterice, lipsite de judecată, alarmate și totodată agresive, demonstrau că la primul foc de armă al comuniștilor burghezia e cuprinsă de groază..."

„Socialismul [1] este unica și cea mai sigură barieră atît împotriva comunismului cît și împotriva fratelui său de cruce, fascismul. Lupta permanentă, neobosită, de zi de zi, pentru menținerea unei ordine democratice, pentru menținerea cuceririlor politice și sociale ale maselor celor ce muncesc, grija neobosită pentru forța lor organizatorică, pentru capacitatea lor de luptă, pentru dezvoltarea lor culturală, într-un cuvînt tot ceea ce formează obiectul activității migăloase a socialismului zilelor noastre a îmbrăcat

[1] Este vorba despre așa-zisul socialism propovăduit de Partidul Socialist din Polonia (P.S.P.), partid împăciuitorist, reformist și naționalist, care a existat la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX. P.S.P. a încercat să abată clasa muncitoare din Polonia de la lupta revoluționară (n. ed.).

în zale Austria, Polonia și alte țări, în zale care vor constitui pentru ele o apărare de nădejde atît împotriva comunismului cît și a fascismului."

„Comunismul este unicul produs cu care Rusia inundă piața mondială, însă lupta împotriva influenței nefaste a comunismului trebuie dusă exclusiv pe căile democrației și ale socialismului. Numai astfel comunismul va putea fi eliminat de pe arena mondială ca apoi să poată fi stins și în patria sa."

Dar micul burghez nu citea „Rabotnik" și vocea liniștitoare a lui Imbus nu ajungea pînă la el. De fapt, el se temea și de socialism, neputînd face prea bine distincția între socialism și comunism. Și unii și alții aveau un steag roșu. Nici unii nici alții nu credeau în dumnezeu. În plus, comunismul, nu numai că nu se stingea deocamdată la el acasă, dar, după cum arătau ziarele, se răspîndea tot mai mult, minînd Europa. Tocmai aceasta era ceea ce-l înspăimînta pe micul burghez. Tremurînd de frică, el se pronunța în favoarea Curții Marțiale, în favoarea închisorilor, în favoarea unor pedepse exemplare... Știți, atît de aspre, încît să-i cuprindă groaza pe toți cei care seamănă răzmeriță, care nu cred în dumnezeu și vor să obțină sporirea salariilor.

Cît privește pe muncitori, membri ai P.S.P. Imbus s-a putut convinge, nu o dată în cursul acestor zile, că în atelierele de tramvaie, în uzinele metalurgice și în fabricile textile, aceștia preferau să citească textele manifestelor comuniste decît articolele lui.

49

În ziua de șase august, la Curtea Marțială din Lwow, se dezbătea cazul Botwin. În numele Rzeczei Pospolite, acuzatul a fost condamnat la moarte prin

spînzurătoare. Condamnarea trebuia executată la două ore după pronunțarea sentinței.

Chiar așa, o moarte rușinoasă, prin ștreang.

La Lwow nu s-a putut găsi un călău. Dar hotărîrea Curții era clară: moartea la două ore după sentință. Și Botwin a fost executat prin împușcare, în curtea închisorii Brygidki.

Acesta era răspunsul pentru toți cei din țară și din străinătate care protestau împotriva Curților Marțiale și împotriva tratamentului aplicat deținuților politici, ca unor tîlhari de rînd.

Guvernul și-a arătat forța.

Guvernul și-a dezvăluit spaima.

Mai rămîneau acum cei trei care-și așteptau rîndul în celulele închisorii din Dzielna.

50

Kniewski privea cu încăpățînare în pămînt.

— Nu trebuie. În general nu trebuie să vorbim despre asta.

— Totuși... Pe voi vor să vă declare dușmani ai Poloniei. Voi doi însă ați plecat ca voluntari în armată, ca să vă apărați patria atunci cînd ați văzut că este în pericol. Ați fost de trei ori răniți. Și unde mai pui că dumneata ai căpătat o rană în lupta de lîngă Ostroleka [1].

— Nu trebuie. Nu am de ce mă mîndri cu această rană. Împotriva cui am luptat eu? Am o singură justificare: atunci nu aveam decît optsprezece ani. Heniek avea șaptesprezece. Eram naivi, copii, ne-am lăsat amăgiți.

[1] Ostroleka — localitate în apropierea Varșoviei unde s-au dat lupte între armata lui Pilsudski și Armata Roșie (n. ed. ruse).

— N-ați luptat numai voi.
— Și ce-i cu asta ? Noi am crezut că într-adevăr ei ne-au atacat. Cum de-am putut crede una ca asta ?
Își mușcă buza. Îl durea. Îl chinuia vechea cicatrice de la Ostroleka. Și mai rău chiar, decît toate rănile astea noi care supurau sub bandaje.
— I-am văzut atunci... Și acolo, lîngă Ostroleka... Aproape de tot... Stele roșii pe șepci...
Avocatul începu să se neliniștească.
— Mai încet, mai încet... nu trebuie. Ce-a fost, a trecut.
— Nu, nu-i adevărat, n-a trecut. De cîte ori m-am gîndit la asta ! Țin minte totul. Îmi amintesc tot timpul.
— Dar voi ați crezut că luptați pentru Polonia... că o apărați.
— Ei și ? Care Polonie ? Împotriva cui o apăram ? Poate că dacă n-aș fi fost eu, dacă n-ar fi fost și alții ca mine, poate că azi... toate ar fi fost altfel... Poate că azi...
— Tu ești un naiv, dragul meu. Raportul de forțe în Europa, situația Uniunii Sovietice în acea perioadă...
— Tocmai asta... Situația Uniunii Sovietice de atunci. Ne-am năpustit ca niște bandiți tocmai în acele zile grele, groaznice, și eu... De ce, de ce am fost orb. Erau și atunci oameni, oameni care înțelegeau, care vedeau... Acolo, în rîndurile lor, erau detașamente poloneze care luptau împotriva acelei Polonii, erau tovarăși polonezi. Nu uitați, ei știau. Ei luptau împreună și construiau împreună, sub același steag. Cum de s-a putut întîmpla ca acest steag să nu fi fost și atunci steagul meu ? Al meu, al unui fiu de muncitor din Wola. De ce, ca să înțeleg unde

și de partea cui e locul meu, a trebuit să merg cu arma în mînă spre Ostroleka ?
Avocatul tăcea.
— Iar dumneavoastră ați încercat... ați vrut să dați în vileag toată această istorie ?
— N-am încercat deloc. Mă socoteam dator să-ți spun că pentru apărare toate acestea ar putea servi drept argument...
— N-am nevoie de o astfel de apărare și de astfel de argumente. Nu pot accepta cu un astfel de preț... chiar dacă... Pe cine să convingem ? Patrioții ! Vînd Polonia de pe o zi pe alta cui dă mai mult. În această Polonie ești călcat în picioare de cizma poliției, ești sugrumat, ești condamnat să crăpi de foame ! În ce-au transformat-o ? Într-o închisoare. Într-o baracă de șomeri. Și eu să mă iau la întrecere cu ei la campionatul „patriotism" ?! Nu, nu, întîmplă-se ce trebuie să se întîmple... Dacă trebuie să mor, vreau să mor așa cum se cuvine... Cum se cuvine să moară un comunist.
— De ce, așa deodată, să mori ? Să vedem ce se mai poate face. Ai, oricum, șanse mai multe decît ceilalți. Șanse mai multe în ce privește unele elemente șubrede din actul de acuzare... În ce privește faptele și paragrafele. Dar pentru noi nu asta este esențialul ! Cazul a stîrnit indignarea lumii întregi. De partea voastră nu e numai clasa muncitoare, de partea voastră sînt toate forțele progresiste. Campania internațională ia proporții tot mai mari. Se fac presiuni uriașe asupra guvernului.
Kniewski zîmbi.
— Dar știți... ce bine ar fi să mai trăiesc... Să ajung să văd. Că dacă te gîndești bine, revoluția poate să înceapă foarte curînd.

Avocatul privea pe geam. Îl durea zîmbetul acela atît de neașteptat, de senin, de detașat... ca și cînd n-ar fi existat celula de închisoare, gratiile de la fereastră... ca și cînd pe pat n-ar fi zăcut un om chinuit și grav rănit.

— Deci ne-am înțeles... Nu mă voi folosi de acest argument... Dar cînd voi cere biografia...

— Atunci voi vorbi... voi spune. De negat nu pot nega! Dar voi vorbi numai despre faptul în sine, fără nici un fel de explicații... Fiindcă faptul nu pot să-l scot din viață și să-l arunc... Din păcate n-am cum să-l arunc...

51

Locțiitorul ministrului afacerilor interne invitase la el reprezentanți ai presei. Trebuia să le dea unele indicații, să le explice cam ce așteptau autoritățile de la organele presei, chemate să contracareze agitația deșănțată, dezlănțuită împotriva Curților Marțiale, să contracareze atacurile împotriva guvernului și justiției din Polonia. Cazul fusese recunoscut ca fiind destul de grav, avînd în vedere zarva stîrnită peste hotare, de care trebuia oricum să se țină într-o oarecare măsură seama.

Cu cei invitați se putea discuta deschis. Aceștia erau oameni de la ziarele și revistele subvenționate de guvern și care sprijineau deci guvernul fără nici o rezervă. Nici ceilalți nu trebuiau tratați prea cu mănuși: în caz de ceva — confiscarea numerelor respective — și cu asta basta! În împrejurarea de față era vorba de un sprijin concret, de alegerea căilor de atac și de apărare; de aceea locțiitorul ministrului acceptă binevoitor această mică conferință

de presă și tot cu atîta bunăvoință dădea lămuriri, firește, în limitele admisibile.

— În legătură cu uciderea lui Cechnowski, comuniștii au pus din nou pe tapet cazul Baginski și Wieczorkiewicz, mai exact, cazul Muraszek. Și acum nu era deloc momentul potrivit, remarcă unul din ziariști.

— Pan redactor, oricum ne-am comporta noi, comuniștii se vor strădui să folosească fiecare pas al nostru, împotriva noastră. Presa este aceea care are menirea să prezinte cazul în adevărata lui lumină în fața opiniei publice. Demascîndu-i pe Wieczorkiewicz și pe Baginski, Cechnowski a adus servicii patriei sale. Dar Muraszek? Fapta lui reprezintă manifestarea revoltei patriotice, impulsul unui protest nobil. Doi ofițeri polonezi — subliniez *ofițeri* din armata poloneză — s-au dovedit a fi trădători, spioni ai unei puteri străine.

— Oare într-adevăr s-a dovedit că au fost spioni?

Locțiitorul ministrului ridică din umeri.

— A fost dovedită apartenența lor la partidul comunist. Și asta e destul. Cum veți aprecia dumneavoastră, pan redactor, mișcarea comunistă ca atare din Polonia și nu numai din Polonia? Veți putea face în această privință o delimitare precisă între spionajul pur și acela care poartă denumirea de acțiuni în dauna propriului tău stat și în folosul unui stat străin? Așadar, tribunalul pronunță sentința. În conformitate cu schimbul, guvernul polonez este silit — subliniez, este silit — să expedieze pe criminali în Rusia. Sergentul Muraszek se simte adînc lezat în sentimentele sale patriotice. El se decide să facă cu mîna lui un act de dreptate și-l face. Pe trădători n-o să-i mai întîmpine cu onoruri în Rusia, ei nu vor mai putea întreprinde de acolo nici o acțiune

dăunătoare nouă, nici să se reîntoarcă clandestin aici, după un timp oarecare, ca acest Hibner care, şi el la timpul său, a plecat în baza unui astfel de schimb.

— Da... se declară de acord cel care pusese întrebarea.

— Şi a fost oare neapărat necesar să-l trimitem pe Muraszek, pe acest patriot în faţa Curţii Marţiale? S-adoptăm faţă de el aceeaşi atitudine ca şi faţă de cei ce seamănă răzmeriţă, faţă de duşmanii regimului, agenţi ai unui stat străin? Din fericire Polonia mai e deocamdată Polonia. Chiar dacă nu tuturor le place acest lucru, noi nu avem totuşi intenţia să jucăm aşa cum ne cîntă Moscova.

Creioanele alergau repede pe filele carnetelor de note.

Locţiitorul ministrului aşteptă puţin.

— Domnilor, mai are cineva...

— Toate acestea sînt clare, domnule ministru; numai că unele aspecte nu tocmai limpezi... în cazul Muraszek... dau naştere la şuşoteli inutile...

— Despre ce aspecte nu tocmai limpezi mai poate fi vorba, întrebă încet demnitarul, ţintind cu privirea lui sfredelitoare un domn elegant, cu pince-nez, care şedea în faţa lui.

— Rog să fiu bine înţeles, domnule ministru. Eu nu mă refer la mine personal, la noi... Noi nu avem nici un fel de nedumeriri în cazul de faţă. Apar însă unele, aş spune... probleme dificile tocmai în ceea ce priveşte opinia publică.

Locţiitorul ministrului îşi examina manşetele albe ca zăpada.

— De exemplu?

— De exemplu... De ce sergentul Muraszek se afla chiar în acel timp, la Zdolbunow? De ce escorta l-a

lăsat să se apropie de vagonul în care se găseau cei doi? Fapte mărunte, dar...

Locţiitorul ministrului se strîmbă nemulţumit.

— Domnule redactor, dumneavoastră aţi exprimat o rezervă foarte justă spunînd că acestea sînt fapte mărunte. Presa nu este obligată să intre în astfel de amănunte. Este necesară o atmosferă corespunzătoare. Trebuie creată o anumită stare de spirit... Şi în genere mă miră faptul că noi discutăm atîta despre Muraszek... Este o afacere întîmplată în urmă cu patru luni şi pentru cititori apare ca de mult răsuflată.

— Da, dar dezbaterile încă nu au avut loc.

— In cazul lui Muraszek mai continuă instrucţia...

— Care s-a cam prelungit...

— Şi se va prelungi atît cît va fi nevoie în interesul cauzei. Glasul locţiitorului de ministru avu un timbru metalic.

— Şi eu vă pot încredinţa, domnilor: indiferent de ce ar vocifera străinătatea şi de ce ar urla comuniştii noştri de aici, legea îl va trata pe Muraszek cu toată răspunderea, dar va ţine cont şi de impulsul nobil de care s-a condus un om care şi el poartă uniforma militară şi iată de ce are o deosebită sensibilitate faţă de onoarea uniformei, în general. Bineînţeles, că tot ceea ce se spune aici e numai pentru informarea dumneavoastră, pentru a nu lăsa loc nici unei nedumeriri, şi nicidecum pentru a fi folosit în presă.

— De asemenea şi persoana lui Muraszek provoacă unele obiecţii... In speţă, aspectul lui moral.

— Nu înţeleg.

— Se spune că e alcoolic sau chiar morfinoman... Apoi... nişte afaceri familiare murdare...

Locţiitorul ministrului ridică din umeri.

— Domnilor, domnilor, să vorbim serios. Tocmai de presă depinde felul cum trebuie să ne apropiem de un om și din ce unghi trebuie să-l privim. În cazul lui Cechnowski, de pildă, trebuie să remarc cu satisfacție că presa a găsit tonul just. Fără a intra în amănunte inutile, a găsit argumentele cu care s-a putut contracara cu mult succes țipetele demagogice din jurul așa-zisei provocări, din jurul mult-trîmbițaților denunțători... și așa mai departe... În marea lor majoritate, într-o majoritate covîrșitoare, organele presei au reușit să pună în lumina necesară meritele lui Cechnowski față de stat, să sublinieze curajul unui om care a luptat împotriva molimei comuniste, să pună în valoare patriotismul său, devotamentul său, crunta hăituire organizată împotriva lui de către comuniști... Într-o lumină corespunzătoare a fost prezentată opiniei publice și moartea lui de martir. El a căzut, îndeplinindu-și pînă la capăt datoria... Majoritatea organelor de presă au știut, în ciuda demagogilor, din păcate printre aceștia se află unii oameni cunoscuți și respectați, să-l considere așa cum trebuia pe Cechnowski și să trezească față de el nu disprețul, așa cum ar fi dorit-o unii, ci simpatia opiniei publice. În asemenea cazuri, domnilor, trebuie să se deschidă pentru dumneavoastră un cîmp larg...

Locțiitorul ministrului răscoli maldărul de gazete de pe masă și scoase un număr al ziarului „Rabotnik" în care se găsea un articol, înroșit aproape în întregime din cauza sublinierilor făcute cu creionul.

— Iată, de pildă „Rabotnik". Deși are un caracter de opoziție, în problema comuniștilor gazeta adoptă totuși o poziție pe deplin loaială față de guvern. În schimb, față de răposatul Cechnowski găsim aici declarații de acest gen...

El îndepărtă ziarul la distanța convenabilă ochilor săi presbiți și începu să citească cu glas tare:

— „N-ai ce face, întotdeauna un provocator trezește sentimente de repulsie la oameni cinstiți". Și, mai departe: „Printre vocile presei burgheze" — el se opri: presa burgheză sînteți dumneavoastră domnilor — „printre vocile presei burgheze, nici una nu s-a ridicat ca să condamne sistemul de provocare folosit de poliția secretă. Dimpotrivă: au răsunat numai imnuri de admirație în cinstea lui Cechnowski."

Locțiitorul ministrului puse ziarul pe masă și începu să bată cu degetul în el.

— E de la sine înțeles că domnii de la „Rabotnik" nu s-au putut încă nici pînă acum debarasa de concepțiile lor învechite. Domniile lor uită că poliția poloneză este într-adevăr poliția poloneză și nu țaristă. Dacă am adopta poziția lor — unele perle ale elocinței, specifice lor, vi le-am citat adineauri — în acest caz am fi nevoiți s-o spunem pe șleau: declarațiile privind necesitatea luptei împotriva comunismului conținute în acest articol, își pierd orice valabilitate, de vreme ce față de lupta concretă ni se pun astfel de bețe în roate, chiar dacă am încerca să ne explicăm o asemenea poziție drept o concesie făcută unei anumite pături de cititori din anumite cercuri. Iată ce fel de neplăceri ne cauzează chiar cei care, în mod principial, se declară împotriva comunismului. Cu atît mai mare e răspunderea dumneavoastră, domnilor, și a presei — sprijin al guvernului și al tendințelor sănătoase ale societății. După cum v-am mai spus, în cazul Cechnowski dumneavoastră v-ați situat la înălțimea sarcinei. Și cu toate acestea, în ciuda bunelor intenții ale ziariștilor noștri, au scăpat la început unele gafe...

— Gafe?

— Exact. De pildă, cu totul inutil s-a strecurat în presă știrea că Kniewski și Rutkowski s-au angajat voluntari în armată în anul nouă sute douăzeci... Apoi... acei o sută cincizeci sau două sute de zloți pe care-i primea Hibner din partea partidului...

— Oare într-adevăr numai două sute de zloți? își exprimă cineva curiozitatea.

Locțiitorul ministrului tuși.

— Așa afirmă ei. Iar noi nu dispunem de alte dovezi. Există doar la ei acest maximum fixat de partid, care, însă, oricît ar părea de straniu, nu e prea ridicat față de condițiile noastre de trai... Nu era deloc nimerit să fie indicată suma ce nu depășește salariul obișnuit al unui contabil, sau poate nici măcar nu-l atinge. Și, după cum vă e cunoscut, Hibner a declarat că e de profesiune contabil. Cînd se vorbește de ruble moscovite e liber fiecare să-și închipuie ce-i place; e însă cu totul altceva cînd e vorba de zloți. O concretizare excesivă nu este întotdeauna utilă cauzei...

Se lăsă tăcere. Locțiitorul ministrului trecu cu privirea peste interlocutorii săi.

— Domnilor, mai sînt întrebări?

— Da, se pronunță un blond uscățiv.

— Vă rog.

— De fapt nu e o întrebare, e doar o rugăminte. N-ar putea autoritățile să comunice presei unele informații care ar pune în lumină aspectul moral al acuzaților... Unele fapte mărunte, amănunte...

Locțiitorul ministrului schiță un gest de neputință.

— Aceasta e treaba care revine presei. Pentru ce oare există la dumneavoastră reporteri, sau cum le mai zice? Dumneavoastră, domnilor, sper că înțelegeți: totul depinde de felul cum abordezi un fapt, un fleac, un amănunt, în ce lumină îl prezinți... Cît privește pe oamenii așa-ziși „devotați unei idei", întotdeauna se poate găsi ceva care, prezentat într-un anumit fel, va provoca o anumită reacție a cititorului, în funcție, firește, de cercul în care pătrunde ziarul. Unele concepții ale comuniștilor — să luăm de pildă, atitudinea lor față de biserică, față de căsătoria religioasă — nu vor găsi niciodată un ecou favorabil în societatea noastră catolică. Sau, de pildă, adeseori se-ntîmplă ca părinții să nu fie de acord cu convingerile de stînga ale copiilor lor. Ceea ce duce la o încordare a relațiilor familiale... Și aceasta poate constitui un material... La urma urmei, domnilor, în asemenea probleme, dumneavoastră trebuie să vă descurcați mai bine decît noi. În concluzie, trebuie să se creeze în primul rînd atmosfera corespunzătoare, în stare să contracareze orice fel de tentativă atît aici cît și în străinătate de a-i înfățișa pe criminali drept eroi. Cu acest prilej, vreau să vă atrag atenția și asupra faptului că ei vor fi judecați în conformitate cu prevederile codului penal.

— Dar apartenența lor la partidul comunist?

— Între noi fie spus, aceasta e o chestiune secundară. Sarcina dumneavoastră este de a demasca și iarăși de a demasca. Dumneavoastră trebuie să explicați opiniei publice că a manifesta simpatie față de criminali este o atitudine condamnabilă, iar Curtea Marțială nu este decît un mijloc de legitimă apărare a statului în lupta sa împotriva dușmanilor legalității și ai ordinei.

— Vom face tot posibilul domnule ministru, îl asigură în numele celorlalți colegi de breaslă, redactorul cu pince-nez.

La optsprezece august, de îndată ce programul zilei de muncă din clădirea tribunalului se apropie de sfîrșit, începură, contrar ordinei obișnuite, preparativele pentru ziua următoare.

Oameni, trimiși în mod special, cercetau cu multă grijă întreaga clădire de la subsol pînă în pod, trecerile, ușile, coridoarele. Ciocăneau în pereți, cercetau cu suspiciune toate fisurile și chiar tencuiala roasă pe alocuri.

Bătrînul om de servici era nedumerit. Era chemat tot timpul ba ici, ba colo; trebuia să dea mereu lămuriri, să arate tot ce i se cerea. Puțin cîte puțin, se molipsi și el de sentimentul de teamă care plutea pretutindeni în jurul său.

Era evident că ziua următoare, cînd urma să se judece procesul, alarma pe toți. De îndată ce se lăsă seara, sosi un grup de polițiști. Fură repartizați sergenți de stradă pentru paza diferitelor etaje, coridoare, săli. Un comisar de poliție își repeta de mai multe ori dispozițiile, vrînd parcă să și le vîre bine în cap. Pe străzile învecinate, fură instalate posturi întărite. Subunități de polițiști se pitiseră prin curți, stăteau în grupuri prin ganguri, în casele scărilor din clădirile învecinate. Patrule militare treceau, călcînd apăsat cu cizmele pe caldarîm, făcînd să le scîrțîie echipamentul. Doi cîte doi, treceau călări polițiștii, copitele cailor tropăiau răsunător. Prin întunericul nopții mișunau agenți ai Ohrankăi, se strecurau de-a lungul zidurilor caselor, străduindu-se să-i cerceteze cît mai atent pe trecători. Dar trecătorii erau rari. Oamenii stăteau pe la casele lor; observaseră încă de cu seară o agitație neobișnuită în tot cartierul. Nu era nimeni dispus să i se verifice

actele, să fie întrebat unde se duce, de unde vine, și de ce. Peste case se lăsă liniștea. Polițiștii discutau cu portarii, dîndu-le indicații. Cartierul semăna cu un oraș asediat în așteptarea inamicului.

Poliția, agenții, patrulele militare păzeau porțiunea de drum pe care acuzații urmau să fie aduși de la închisoare la tribunal. Pentru orice eventualitate, fuseseră percheziționate cîteva locuințe și cu toate că nu se găsise nimic suspect, șeful poliției și însuși ministrul de interne erau extrem de nervoși; nu putuseră închide ochii toată noaptea. N-aveau în fond nici un temei real să le fie frică de dezordini: se asiguraseră cu toată grija împotriva eventualelor surprize. Și, totuși, li se părea că în respirația nopții de august pluteau amenințări.

Închiși îndărătul unor lacăte de nădejde, puși sub o pază întărită în aceste zile, cei trei deținuți ce zăceau răniți, bandajați pe paturile de lemn din celulele lor, furau somnul autorităților atotputernice.

A-i trimite în judecata Curții Marțiale, ca răspuns la toate protestele, presiunile, și în ciuda murmurului surd de nemulțumire, de amărăciune și mînie, era într-adevăr o sfidare. Dar sfidarea se comisese, acum nu rămînea decît ca lupta să fie dusă pînă la capăt. Trebuia făcută o demonstrație de forță, de o forță care nu va da înapoi în fața nimănui; trebuia arătat că totul va rămîne neschimbat, deși aceasta nu e pe placul unora, al acelora de care în nici un caz nu vor ține seama, fie ei muncitori din uzinele patriei, sau fie ei chiar miniștri ai unei puteri străine. Guvernul e neclintit în hotărîrea luată, considerînd-o unica hotărîre justă în lupta împotriva pericolului comunist. Și, pe viitor, el va continua să nimicească pericolul comunist prin toate mijloacele de care va dispune.

În Capitală au fost aduse detașamente de polițiști din alte orașe, fără a se mai ține seama de faptul că, nici acolo, de unde au fost luate, nu era exclusă posibilitatea unor dezordini. Au fost aduși copoi și agenți din toate colțurile țării; pretutindeni, aceștia stăteau la pîndă, erau numai ochi și urechi: în secțiile din uzine, în curțile caselor în care trăia înghesuită sărăcimea, în barăci, în gări — toate acestea pentru a nu fi surprinși pe nepregătite.

Dar dacă ar fi fost întrebați la ce anume se așteptau, le-ar fi venit greu să dea un răspuns precis. Frica își întindea tentaculele ei peste tot și peste toate. Atmosfera era grea, încărcată, plină de neliniște.

53

Intîmpinară cu toții dimineața de nouăsprezece august gata de luptă. Se aflau toți la posturile lor, își cunoșteau toți îndatoririle.

De pe la nouă, începură să apară cei cu invitații. Pe tot parcursul drumului îi scrutau zeci de ochi atenți. La intrarea în clădire, invitațiile și actele de identitate erau controlate cu toată atenția.

Contrar obiceiului, reprezentanții presei au apărut foarte devreme și, deși permisele s-au împărțit în număr foarte restrîns și cu multă băgare de seamă, era destul public în sala de ședințe. Un public însă selecționat cu deosebită grijă, căci nu trebuia uitat că acuzații, recurgînd la cunoscutele procedee comuniste, vor încerca să folosească sala de ședințe drept tribună de agitație, ceea ce ar putea da naștere la o reacție absolut nedorită. Or, publicului adunat în acea zi în sală, puteau să-i fie adresate oricîte apeluri, ele nu aveau șanse de a găsi simpatizanți.

La zece și cincisprezece fură introduși acuzații. Toți trei mergeau greu, sprijinindu-se în bastoane. Pe Kniewski îl susținea un polițist.

La zece și treizeci au apărut judecătorii: Președinte: judecătorul Gumînski, membri: Miron Chiczewski și Jan Rykaczewski.

Dezbaterile procesului au început în ordinea obișnuită, întîi cu partea de procedură — verificarea datelor de anchetă ale acuzaților.

54

Hibner nu se ridică în picioare; răspundea stînd jos. Procurorul începu să se agite pe scaunul său care scîrțîia, atrăgînd atenția președintelui.

Acesta întrebă:

— De ce acuzatul nu se ridică în picioare cînd i se adresează Curtea?

Hibner îl privea pe judecător drept în față — o față închisă, lipsită de orice expresie. „E ca o mască“, își spuse el. Ce se ascunde îndărătul acestor trăsături încremenite? Cine este acest judecător? Cum se va dezvălui el în ceasurile care vor urma? Pe fața lui imobilă nu se putea citi nimic.

— Nu mă pot ridica. Sînt rănit, spuse el încet, dar destul de clar pentru ca ceea ce rostise să fie auzit pînă în ultimul ungher din sală.

De fapt, această explicație nu era decît o formalitate. Judecătorul și procurorul știau foarte bine că inculpatul este rănit. Judecătorul înclină capul în semn de încuviințare, gîndindu-se că Skoczynski e uneori lipsit de tact. Nu era nevoie să ridice chiar

de la bun început această chestiune, fiindcă ea, oricum, în mod inevitabil, ar fi ajuns să fie pusă în timpul dezbaterilor.

Și, într-adevăr, nici nu apucă să-și termine bine gîndul, că avocatul apărării se și ridică:

— Ținînd seama de starea precară a sănătății acuzaților, rog amînarea judecării procesului. În caz contrar, cer să fie adus un medic specialist, care să constate și să hotărască dacă ei sînt în situația de a putea suporta dezbaterile și tensiunea psihică și fizică legate de acest proces, precum și dacă starea lor le permite să dea răspunsuri raționale.

Skoczynski era nervos, abia se stăpînea să nu-l întrerupă pe avocat. Știa dinainte că va avea loc, inevitabil, o astfel de propunere, era deci pregătit pentru aceasta. Bunăoară, Kniewski nu ședea nici măcar în capul oaselor, stătea pe jumătate culcat pe banca acuzaților. Patru săptămîni n-au fost suficiente pentru a-i aduce pe toți trei într-o stare mai mult sau mai puțin acceptabilă. Nici vînătăile întunecate și urmele lăsate de cizmele polițiștilor nu apucară să dispară în întregime, ele își păstraseră contururile puternice, ca niște dungi întunecate pe obrazul palid al lui Rutkowski.

Judecătorul Guminski era calm și părea că ascultă cu multă atenție propunerea apărării. Aruncîndu-i o singură privire, procurorul înțelese că nu avea nici un motiv de îngrijorare. Răspunzînd avocatului, el nu se limită totuși la cele cîteva fraze de rigoare. Vroia să-i avertizeze din capul locului pe domnii apărători că nu va da cu un singur pas înapoi și că la fiecare lovitură va răspunde la rîndul lui printr-o lovitură.

— Protestez categoric împotriva amînării dezbaterilor. Doresc să atrag atenția Curții asupra faptului

că încă din primele zile s-a recurs la tot felul de procedee pentru a prelungi la infinit instrucția preliminară și pentru a se împiedica judecarea cazului în fața Curții Marțiale. Autoritățile de la închisoare precum și procuratura dispun de dovezi din care rezultă că deținuții primeau din afară instrucțiuni și refuzau alimentarea, pentru ca astfel să întîrzie procesul de vindecare. Era deci vorba, nu de o grevă a foamei, ci de menținerea stării de boală, fapt care trebuia să ducă la pierderea forțelor acuzaților, pentru a face imposibilă aducerea dezbaterilor în termen în fața Curții Marțiale. Este, în sfîrșit, bine cunoscut că s-au făcut nenumărate încercări pentru a se obține trimiterea dosarului în competența unui tribunal civil. Propunerea apărării nu este deci decît o revenire la aceste încercări și ea nu urmărește decît același scop cunoscut. Nu numai acuzații au fost răniți în ziua de șaptesprezece iulie, ci și victimele acestora! Victimele sînt aici, au venit la proces pentru a depune în calitate de martori și vor depune în depline facultăți mintale. Starea sănătății acuzaților este pe deplin satisfăcătoare și totul pledează pentru a se trece la judecarea procesului fără nici o amînare.

Cu o voce egală, impasibilă, președintele dădu citire rînd pe rînd buletinelor, privind evoluția bolii fiecăruia dintre acuzați. Fără a părăsi sala de ședințe, completul de judecată începu să se consulte. Trei capete stăteau înclinate deasupra actelor, în timp ce judecătorii își comunicau în șoaptă observațiile.

Procurorul simți că i-a revenit ticul său nervos care îl supăra uneori: pleoapa stîngă începea să-i zvîcnească neplăcut, erau tresăriri scurte și bruște care se succedau destul de des, dar imperceptibile pentru cei din jur. Ce mai aveau de deliberat? Trebuiau să citească buletinele și să ia, în consecință,

hotărîrea dinainte stabilită. Oare să se fi înșelat el în privința lui Guminski? Vrea oare acum Guminski să facă pe liberalul?

Deliberarea fu scurtă. Prea scurtă pentru a constitui o dovadă de bună credință; prea lungă pentru nervii încordați ai procurorului. El era grăbit. Orice întîrziere, orice piedică, oricît de neînsemnate, ce amînau atingerea punctului culminant către care tindea, îl făceau să-și piardă echilibrul.

Pentru prima dată în viața sa i se părură prea meticuloase și inutile toate formele de procedură judiciară: citirea materialelor anchetei — cunoscute dinainte și scoase de sub semnul oricărei îndoieli — purtarea cu mănuși față de apărători și chiar prezența apărătorilor.

El știa că acuzații nu vor scăpa de judecată și de pedeapsă, dar el voia să aibe cît mai curînd certitudinea definitivă, vroia să audă odată rostită sentința.

— Ținînd seama de starea satisfăcătoare a sănătății acuzaților, confirmată de respectivele certificate medicale, dezbaterile procesului nu se amînă.

Printre ziariști se auzi un murmur abia perceptibil. Filele carnetelor de note începură să foșnească. În rîndurile celor ce alcătuiau asistența, trecu în zbor, ocolind de jur împrejur sala, un stol de șoapte care pieri apoi îndată. Procurorul nu vroi să privească în acea clipă spre avocații apărării. El se uita numai la acuzați. Sentința rostită de președinte făcu să apară pe fețele celor trei răniți, atît de deosebite una de cealaltă, același zîmbet fugitiv ca o licărire, totuși perceptibil. Kniewski, care zăcea pe jumătate culcat pe banca acuzaților, Hibner, cu mîna lui bandajată care-i spînzura fără viață, Rutkowski, cu vînătăi negre întinse pe tot obrazul pînă sub părul lui

blond — toți trei au surîs cu unul și același surîs. „Batjocoritor", își notă unul dintre gazetari, „cinic", îl etichetă procurorul, înregistrînd totodată în memorie prima înfrîngere a avocatului apărării.

55

Dar în aceeași clipă își încordă din nou atenția, în așteptare. Avocatul Duracz ceruse cuvîntul. În întreaga asistență trecu un murmur. Gazetarii începură să se miște neliniștiți pe scaunele lor.

— Constat că instrucția preliminară a comis abateri de la procedură. Acuzații au fost interogați la început, în conformitate cu prevederile unei instanțe civile obișnuite și abia apoi, în conformitate cu cele ale unei Curți Marțiale, ceea ce nu apare cu nimic justificat.

Procurorul făcea efortul să zîmbească, dar buzele lui nu putură schița decît un rînjet. Avocatul cita articolele și paragrafele menite să fundamenteze viciile de formă și de fond semnalate. Președintele și ambii membri ai completului de judecată ascultau indiferenți argumentele ce li se serveau. Făceau impresia că pur și simplu se plictisesc. Dar procurorul nu se plictisea, simțea cum începe să clocotească de mînie. Dezbaterile de față nu mai erau niște simple și obișnuite dezbateri, cînd judecătorii, procurorul, apărătorii își îndeplinesc pur și simplu îndatorirea, iar robele îmbrăcate pentru timpul cît durează ședința vor parcă să sublinieze că activitatea acestor oameni în instanță nu are nimic comun cu toate celelalte aspecte ale vieții lor.

Procurorul Skoczynski știa perfect că mobilul pentru care avocatul își susținea pledoaria nu erau banii,

ci sentimentele lui de simpatie, în întregime de partea acuzaţilor. Dar procurorul visa că va veni odată şi ziua cînd va izbuti să-l aducă pe banca acuzaţilor şi pe acest apărător permanent, neobosit al comuniştilor, un om nu prea înalt, impunător, respectat pentru inteligenţa şi erudiţia sa, un orator înflăcărat, bun cunoscător al legilor, dar în fond un criminal, un criminal la fel ca cei de pe banca acuzaţilor. Nu putea fi acuzat nici măcar de apartenenţă la partidul comunist, probabil, formal, nu făcea parte din acest partid : nici nu avea nevoie. Tot timpul, însă, el aducea imense servicii comuniştilor. Şi toate acestea se petreceau în faţa judecătorilor, a procurorilor, toate acestea erau considerate foarte fireşti şi la locul lor. Procurorul nu putea decît să spere că va veni cu siguranţă momentul cînd acest om deştept — da, nu se putea tăgădui : foarte deştept — va intra la apă. Se va lăsa tîrît prea departe de temperamentul său, va luneca dincolo de linia îngustă a hotarului dintre cele îngăduite şi cele neîngăduite. Iar atunci va fi posibil să se scotocească puţin printre hîrtiile din biroul său, să se găsească apoi nişte martori, şi să se facă trimiterea în judecată. Pînă atunci, însă, el nu se putea lăsa furat de aceste iluzii, căci deocamdată toate acestea nu erau decît nişte iluzii. Deocamdată, avocatul Duracz analiza punct cu punct mersul instrucţiei preliminare şi, folosind argumente irecuzabile, scotea în evidenţă toate incompatibilităţile, toate inadvertenţele, toate exemplele de abuz din timpul instrucţiei care l-a costat pe procurorul Skoczynski atîta consum de energie, de trudă şi ură pătimaşă.

El scria grăbit. Se pregătea să răspundă. Dar aceasta se dovedi inutil. Preşedintele îl întrerupse pe avocat de două ori în timpul pledoariei. Era limpede că-şi pierdea din ce în ce calmul.

— Îmi permit să atrag atenţia Curţii că nu sînt nici nebun, nici imbecil, spuse avocatul.

În sală se produse rumoare.

Publicul nu se prea descurca nici în ceea ce priveşte importanţa şi conţinutul fiecărui paragraf în parte. Cînd vorbea Duracz totul suna foarte convingător, dar de îndată ce lua cuvîntul preşedintele, dreptatea începea să se încline parcă spre el. De fapt, nu se ştia cine are dreptate. Un lucru însă apărea cît se poate de limpede pentru toată lumea : avocatul şi judecătorul îşi încrucişau săbiile într-un duel. Pe faţa, pînă atunci impasibilă şi nemişcată, ca o mască, a preşedintelui, apărură pete roşii. Avocatul ridică tonul. El nu mai semăna acuma cu domnul acela plin, jovial şi binevoitor de la început. Vocea lui suna aspru.

— Rog a nu se folosi asemenea expresii într-o instituţie de stat, îi făcu observaţie preşedintele.

— Aceasta nu constituie nici un argument, nici o explicaţie. În baza tuturor celor expuse şi demonstrate de mine, folosind materialele instrucţiei şi în conformitate cu legea, cer încă o dată ca procesul să fie trimis în competenţa unei instanţe civile obişnuite, stărui avocatul.

Procurorul ridică puţin mîna, în semn că vrea să ceară cuvîntul, dar preşedintele nu-l luă în seamă şi începu să vorbească.

— Constat că în conformitate cu prevederile legale corespunzătoare nu s-a înregistrat nici un fel de încălcări de procedură de care a vorbit aici domnul apărător. În dosar nu există menţionată nici o rezoluţie, nici a judecătorului de instrucţie şi nici a procurorului, pentru trimiterea procesului la o instanţă obişnuită.

Pe acest temei putem considera că instrucția s-a făcut de la început în conformitate cu prevederile Curții Marțiale.

— Dar cînd a apărut decizia de trimitere în fața Curții Marțiale ?

Președintele lăsa să-i treacă replica pe lîngă ureche. Cîțiva juriști tineri, care stăteau într-un colț lîngă ușă, își șopteau ceva cu febrilitate.

— Ca urmare a celor expuse mai sus, Curtea respinge propunerea apărării și trece la citirea actului de acuzare.

— Ar putea să salveze barem aparențele unei minime decențe, i se adresă un jurist stagiar colegului său. Acesta din urmă îi răspunse cu un ghiont în coaste.

— Mai încet. Învață și tu și ține minte pentru viitor : se întîmplă ca sentința să fie pronunțată înainte de a se stabili în a cui competență intră cazul respectiv.

Duracz se așeză. Strînse pumnii. Ceea ce se petrecea era un asasinat nerușinat, ordinar.

Din locul în care stătea, Skoczynski se uita la celebrul avocat, îi examina fața acoperită de paloare, transfigurată de mînie.

„A doua înfrîngere", își notă el în gînd și se uită aproape cu duioșie la președinte, care, între timp, își recăpătase aerul său calm, impasibil.

56

Ei cunoșteau conținutul actului de acuzare. Îl primiseră de mult, încă din iulie, o săptămînă după ce fuseseră prinși. Repede și-a mai fabricat procurorul Skoczynski actul de acuzare ! Au avut timp destul să-l studieze.

Acum, cînd se dădea citire acestui act de acuzare, cei trei îl ascultau din nou, cu atenție. Cuvintele cunoscute, răsunau aici, în sala de judecată, într-un fel nou, altul decît atunci cînd le citiseră scrise pe hîrtie. Ele prindeau viață, căpătau o culoare întunecată, amenințătoare.

„La șaptesprezece iulie, anul o mie nouă sute douăzeci și cinci, la orele unsprezece dimineața, agenții Kazimier Lesinski și Antony Klimasinski, din Direcția de cercetări, care au luat parte la razia organizată, din ordinul Direcției districtului întîi de poliție din Varșovia..."

Din nou reveneau aceste cuvinte care le furaseră somnul atîtor nopți în celulele închisorii.

Hibner privea cu ochi absenți, desenul șters, asimetric, de pe banca de lemn, care prinsese luciu din contactul cu atîtea și atîtea mîini ale acuzaților...

...Care au luat parte la razia...

Ca un vînat urmărit din toate părțile au picat ei atunci chiar în centrul raziei. Încă o dată acum, în prezența unei săli întregi, în prezența a zeci de urechi, ei aflau din sursa cea mai autorizată, din însuși actul de acuzare redactat de procuror, aflau confirmarea groaznicului adevăr : atunci, în ziua aceea, ei merseseră drept în sectorul încercuit de razie.

Cine a știut, cine a mai știut de atentatul organizat împotriva lui Cechnowski ?

Din partea cui au venit aceste informații „perfect exacte", anume că Cechnowski va fi la orele unsprezece pe Bracka ?

Poate că „acolo" au aflat imediat. Poate că pînă în ceasul acesta vinovatul și-a primit pedeapsa așa cum a meritat-o, sau poate că, dimpotrivă, trădătorul mai stă și acum ca un ghimpe printre tovarăși și continuă

să furnizeze informații perfect exacte și să trimită oameni la moarte și după gratiile închisorilor.

Dar dacă totul n-a fost decît rezultatul unei simple întîmplări ? Oare puține razii se fac zi și noapte în Varșovia, în capitală ? Dar dacă totul nu s-a datorat decît unui concurs fatal de împrejurări ?

Răspunsul la aceste întrebări nu-l vor mai afla niciodată.

El continua să asculte. Un șir lung de nume. Șaptesprezece nume de sergenți de stradă și subcomisari pe care „criminalii" au încercat să-i extermine, dar nu și-au realizat intențiile, întrucît o parte din gloanțe nu și-au atins ținta, iar altele au provocat răniri, dar nu mortale.

Hibner asculta cum el „a încercat" să omoare un agent din serviciul Direcției de cercetări, dar nu și-a realizat intențiile, provocînd numai răniri grave. Hibner și Rutkowski ascultau cum ei doi au omorît cu focuri de pistol, un agent de stradă care încercase să-i rețină la intersecția dintre Zlota și Twarda. Cum focurile trase de ei au ucis pe strada Zlota un trecător, iar alți doi, care au dat ajutor poliției în timpul urmăririi, au fost răniți.

Articolul patruzeci și nouă din cod, unde se vorbește despre tentativă de omor, articolul cincizeci și unu despre complicitate, articolul patru sute cincizeci și trei despre omor.

Procurorul Skoczynski citase trei articole din codul penal, în sprijinul celor susținute de el.

Cei trei cunoșteau bine toate astea, discutaseră doar de atîtea ori cu apărătorii, știau că în articolul patru sute cincizeci și trei se încadrează cazurile pentru care este prevăzută pedeapsa cu închisoarea de la opt pînă la cincisprezece ani. Articolul însă mai avea o completare :

„Pentru crimele prevăzute în acest articol, se admite în virtutea articolului cincisprezece din codul penal, aplicarea pedepsei cu moartea, dacă aceasta o reclamă împrejurările excepționale ale cazului dat".

„Se admite" ! Păi tocmai de aceea erau judecați de o Curte Marțială și nu de un tribunal civil obișnuit, tocmai de aceea, ca să se poată „admite" aplicarea sancțiunii dinainte hotărîte, încă de pe atunci cînd nici unul din ei trei nu-și putea sălta bine capul de pe perna de spital.

Ei ascultau. Din nou răsunau salvele împușcăturilor din strada Widok, Zgoda, Bracka, Marszalkowska, Chmielna, Zlota, Zelazna. Din nou cădeau răniții. Dar cine trăsese în cei care cădeau ? În ziua de șaptesprezece iulie, polițiștii au tras în ei trei, șase gloanțe. Dar celelalte gloanțe ale polițiștilor unde sînt ? Că doar ei au tras tot timpul, fără încetare, ecoul pistoalelor lor s-a întins peste tot orașul, armele lor n-au tăcut o clipă, ei trăgeau orbește, la întîmplare — atunci unde sînt gloanțele lor ? Cum vine asta ?

Acolo, dincolo de ușă, în camera martorilor, așteptau toți polițiștii care participaseră la urmărire. Erau toți teferi și uite că se țineau toți bine, chiar foarte bine pe picioarele lor ; ei n-au avut nevoie de însoțitori pentru a se prezenta la proces, veniseră singuri. Rănile lor „grave" erau de mult cicatrizate. Witman — ucis ; trecători răniți... Nici unul din gloanțele polițiștilor, din nenumăratele gloanțe trase de polițiști, nu se abătuseră de la țintă, nici unul nu lovise pe nimeni. Toate fuseseră trase fie în aer, fie în caldarîm. Și numai ei trei țintiseră precis, fără greș !

Lui Rutkowski i se păru deodată că tot ceea ce trăia nu era adevărat, că nu se petrecea în realitate, ci doar într-un vis urît, într-un coșmar. I se părea că dintr-o

clipă într-alta, va veni mama, îl va trage de mînecă și-i va spune: „Hai, scoală-te Heniek, e tîrziu".

Și el se va scula și va începe o zi obișnuită, o zi ca toate celelalte. Se va întîlni cu Wladek...

Acum, doar Hibner mai asculta citirea actului de acuzare.

Rutkowski se uita în sală. Vedea fețele străine ale unor oameni liberi, ale unor oameni care se aflau acolo din propria lor dorință, care apoi vor pleca pe străzile Varșoviei, în această seară caldă de august. Ei au preferat să asiste la un proces, în loc să se ducă în Lazienki sau în Ogrod Saski [1]. Au avut chef să vadă niște bandiți comuniști.

Kniewski nu privea spre public. El nu-și lua ochii de la locurile rezervate presei. Plimbîndu-și privirea de la un chip la altul, se străduia să ghicească, să afle care din toți de acolo erau cei doi tovarăși, cei doi ziariști sovietici. Dar era destul să se fixeze, să fie sigur că l-a identificat pe unul din cei doi, ca acesta să se întoarcă și să schimbe cîteva vorbe cu cineva din spatele lui, cu un cunoscut din Varsovia, fără îndoială, sau să schițeze un surîs ce era în deplin acord cu tot ceea ce se spunea în actul de acuzare. Totuși, privirea lui se întorcea mereu la doi dintre ei care stăteau alături, pe un capăt de bancă și care, tot timpul, fără întrerupere, luau note. Așa însă, cum stăteau aplecați, în umbră, era greu să le descifrezi bine fețele. În sfîrșit, unul din ei, simțind parcă privirea cuiva ațintită asupra lui, ridică ochii. Căutătura lui o întîlni pe a lui Kniewski. Poate că a citit o întrebare, o rugăminte mută, dar fierbinte, în privirea celui care zăcea pe jumătate culcat pe banca acuzaților. El se uită lung, drept, în ochii albaștri învăpăiați și arzînd de febră ai acestuia, apoi îi făcu un semn cu capul, un semn abia perceptibil.

[1] Lazienki și Ogrod Saski — parcuri în Varșovia (n. ed.).

Kniewski tresări. Deci nu se înșelase. Ei erau. Pentru o secundă, pentru o frîntură de secundă, uită că se află în sala tribunalului, uită de actul de acuzare, de moartea care îl pîndea dincolo de pragul acestei clădiri. Simți privirea care i-o trimitea ziaristul necunoscut, ca o frățească și puternică strîngere de mînă.

57

— Acuzații recunosc că sînt vinovați de omor și de tentativă de omor împotriva unor funcționari ai poliției?

— Nu.

— Nu.

— Nu.

Skoczynski ridică înciudat din umeri. Apărarea mergea perseverent pe una și aceeași linie.

Ce rost mai are pentru cei trei acuzați să mai tăgăduiască, de vreme ce, numai peste cîteva minute, vor apare în fața judecății, în calitate de martori, înseși „victimele" în persoană? Faptele erau pe deplin elocvente. Skoczynski nici nu mai socotea necesar să atragă atenția Curții asupra faptului că, la primul interogatoriu, Kniewski își recunoscuse vinovăția. Socotea că, în orice caz, era mai bine să nu mai amintească de aceasta. În procesul verbal lipsea semnătura; în locul ei, exista mențiunea stupidă a lui Pawlowski cu privire la faptul că acuzatul își pierduse cunoștința. Deci Kniewski ar fi putut foarte ușor să pretindă acum că procesul-verbal fusese de fapt falsificat. Și va fi dificil de combătut, se gîndea Skoczynski, pentru că dacă acum, după o lună de la încheierea procesului-

verbal, acuzatul are înfățișarea unui om grav bolnav, nu e greu pentru nimeni să-și închipuie în ce hal fusese atunci. Avocații apărării nu vor pierde, desigur, ocazia să se agațe de acest fapt. Kniewski era singurul dintre cei trei care inspira neliniște procurorului. Dacă președintelui îi vine așa, dintr-o dată, ideea, să facă pe omul legii nepărtinitor? Dacă se-ntîmplă una ca asta, întregul act de acuzare va plesni din toate încheieturile.

În privința celorlalți doi, procurorul era liniștit. Cu Kniewski însă erau posibile orice fel de surprize. Or, el hotărîse în sinea lui, definitiv și irevocabil: toți trei. Dacă Kniewski va reuși să scape, el va considera aceasta drept o înfrîngere personală.

— Sînt nevoit să dau unele lămuriri.

— Care dintre ei trei este ăsta, se-ntrebau în șoaptă ziariștii?

— Hibner.

Hibner încercă să se ridice, dar se lovi la piciorul rănit. Spasmele durerii îi crispară pentru o clipă fața și el rămase așezat.

— Eu nu doresc ca Tribunalul să considere că, respingînd acuzația de tentativă de omor, am încercat să scap de răspundere. Nu am avut intenția de a-l omorî pe agentul Lesinski. Eu trag bine, țintesc precis, nimeresc de obicei de la distanța de cincizeci de pași. Nu l-am ochit în cap, ci numai în mînă, ceea ce dovedește că nu am intenționat decît să-l dezarmez. În timpul cît alergam, am tras în aer, sperînd să-i pot opri astfel pe cei care mă urmăreau. În ceea ce privește omorîrea lui Witman, refuz să-mi asum răspunderea. Glontele l-a lovit din spate, deci nu e de loc imposibil ca acest glonte să fi pornit chiar din mașina în care se aflau polițiștii. De asemenea, la depozitul de cărbuni, eu aș fi putut să trag în oricare din polițiști, dar nu am vrut să o fac. După ce am fost răniți, noi trei, am fost sfîșiați, am fost crunt loviți cu cizmele, deși nu sîntem bandiți, ci comuniști. Atentatul împotriva lui Cechnowski, care a dat pe mîna autorităților zeci de tovarăși de ai noștri, a fost pus la cale de mult. Dar noi am vrut să organizăm totul în așa fel încît să nu curgă sînge nevinovat. Noi l-am fi putut împușca pe provocator încă din șaisprezece iulie, în piața Hoover, dar am considerat că acolo este un loc cu o circulație prea mare și că ar putea să aibe de suferit trecătorii. Iată de ce am amînat atentatul.

— Ca să trageți în locuri cu o circulație nu atît de mare, cum ar fi de pildă Marszalkowska, spuse caustic procurorul.

Judecătorul Guminski îi aruncă o privire plină de reproș.

— Puteam noi oare prevedea că vom fi reținuți de agentul Lesinski? Am fost puși în situația de a trebui să ne apărăm. Schimbul de focuri s-a angajat întîmplător, nimeni din noi nu l-a premeditat și, de tras, n-am tras numai noi, au tras zeci de polițiști.

O clipă el tăcu.

— Asta e totul?

— Nu, încă nu e totul. Eu protestez împotriva celor spuse aici de către procurorul Skoczynski. Dînsul pretinde că noi am fi simulat boala, că am fi refuzat hrana pentru a ne provoca în mod artificial pierderea forțelor. Dar mi se pare că e destul să se uite cineva la noi ca să-și dea seama că nu am avut nici o nevoie să recurgem la simulare. Cît despre Rutkowski, se știe că a fost fără cunoștință o bună bucată de vreme.

— Domnule președinte! protestă procurorul.

— Rog respectați liniștea! Dacă acuzatul dorește să dea explicații, poftim, dar să vorbească despre pro-

pria lui persoană. De altfel, s-a dat aici citire buletinelor de boală.

— Buletinele de boală sînt referitoare la starea noastră actuală, eu afirm că procurorul vrea să ne înjosească moralicește, acuzîndu-ne mereu de minciună. Repet, noi nu am simulat. Aș dori să explic, de ce, la început, mi-am ascuns adevăratul meu nume. Am declarat, de altfel, din capul locului, că-l voi spune la proces, dar am făcut-o mai devreme, am făcut-o cînd am văzut că sînt acuzat de banditism. Îmi ascundeam numele pentru ca nu cumva faptul că am fost plecat în Rusia, precum și revenirea mea ilegală de acolo, să servească drept pretext presei pentru anumite insinuări.

Gazetarii notau. O doamnă în catifea neagră, care sosise după începerea procesului, dar i se permisese totuși accesul în sală și chiar mai mult, i se oferise un loc în primele rînduri, dădea vădite semne de plictiseală. Îl cercetă îndelung, cu binoclul, pe avocatul apărării.

— Ăsta e faimosul Duracz?! i se adresă ea vecinului ei.

— Da, ăla scund din margine.

Doamna făcu o mutră ostentativ nemulțumită.

— Credeam că e mai interesant. Tăcu îndată, observînd ațintită asupra ei privirea președintelui. Acum îi părea rău că a venit. Nimic senzațional. Atît doar, că va avea ce povesti prietenelor: „Cînd am asistat la procesul acela senzațional al comuniștilor..."

În orice caz, ar fi interesat-o mult mai mult, dacă ar fi fost vorba de un atac asupra unei bănci, așa cum s-a spus la început. Aici e vorba de politică și numai de politică, iar vestitul Duracz nu e de loc interesant... Iar acuzații... Morții din sicrie arată mai

bine decît ei! Și cam puțină lume! Dacă nu și-ar fi procurat atît de greu permisul de intrare, ar fi plecat acasă la prima pauză.

58

Procurorul se ridică.

— Propun pentru circumstanțele amintite de acuzat, să fie audiat ca martor, Seidel, vagmistrul de jandarmi din armata poloneză, divizionul unu. Martorul se află în incinta tribunalului.

Hibner tresări. Îi reveni în minte un nume pe care îl reținuse cîndva, de mult.

Își îndreptă privirea spre ușă. Sala întreagă fu străbătută de un val de șoapte: gazetarii își comunicau unii altora impresiile. Președintele nu intervenea pentru a-i chema la ordine: aștepta ca martorul să parcurgă distanța de la ușă pînă la masa completului de judecată.

Vagmistrul, un om îndesat, între două vîrste, călca greoi, energic. Hibner încerca un sentiment ciudat. Nu de dușmănie, mai curînd de simpatie, dar cu nimic justificată. Omul acesta îl arestase în nouă sute nouăsprezece. El era acela care, în douăzeci și unu, îl dusese sub escortă spre frontiera sovietică. Așadar, acum se-ntîlneau pentru a treia oară.

„Și pentru ultima", îi trecu o clipă prin gînd. Peste el, fîlfîi ca o adiere amintirea acelor zile.

Anul nouă sute nouăsprezece... Nu trecuseră de atunci decît șase ani, dar îi păreau o veșnicie... Pe atunci, era ceva mai mare decît Kniewski. Avea impresia că acum șase ani el era uimitor de tînăr. Prin cîte furtuni nu trecuse din ziua cînd l-a arestat jandarmul care, în clipa aceasta, răspundea la întrebările judecătorului!

— Recunoaște martorul Seidel pe acuzat?

Vagmistrul confirmă cu energie. Desigur, îl recunoaște, deși acuzatul s-a schimbat între timp. A îmbătrînit, dar nu încape nici o îndoială că el este acela pe care l-a arestat în anul o mie nouă sute nouăsprezece și tot pe el l-a dus sub escortă pînă la frontiera sovietică.

Involuntar, Hibner aproba dînd din cap. Dintr-o dată, el se transpuse în acele vremuri îndepărtate. Cît de mult și în același timp cît de puțin semăna omul arestat în o mie nouă sute nouăsprezece cu cel aflat pe banca acuzaților, astăzi! Acum, el era mai bogat: un ocean de experiență, încercări amare, muncă grea, timpul petrecut la Moscova, toate acestea, desigur, l-au îmbogățit. Dar, în același timp era și mai sărac: tinerețea se dusese, pierduse încrederea nemărginită în oameni, încrederea aceea oarbă a tinereții, otrăvită astăzi de trădările pe care le-a cunoscut.

Trenul mergea spre răsărit. Tăia cîmpiile mazoviene, pămînturile Polesiei, acoperite cu tufăriș de salcie, prinse în rețeaua rîulețelor care se pierdeau în verdele mlaștinilor fără de sfîrșit. Era primăvară, o primăvară înveșmîntată în iarbă proaspătă, care strălucea de aurul florilor de ciuboțica-cucului și răsuna de cîntecul ciocîrliilor.

Trenul alerga în zgomotul roților. Jandarmul Seidel îl escorta pe deținutul Wladyslaw Hibner, care pleca în baza unui schimb, în Rusia. Au trecut de atunci patru ani sau o veșnicie?

Tot uitîndu-se la vagmistru, căzu pe gînduri: cît de multe pot încăpea în cîțiva ani de viață. Dacă i s-ar îngădui, cu plăcere ar sta de vorbă cu omul acesta. Și-ar aminti cum mergeau ei atunci, el — arestatul — și omul care-l escorta. Spre libertate, spre Țara Sovietelor, spre patria proletariatului mondial îl du-

cea atunci jandarmul Seidel. Ar sta de vorbă cu el cum ar sta de vorbă cu o veche cunoștință.

Îl recunoscuse din prima clipă. Dar l-ar fi recunoscut și în mulțimea de pe stradă. Un simțămînt straniu îl cuprinse: jandarmul acesta reînvia tinerețea lui îndepărtată, bucuria de nedescris simțită atunci la gîndul că pleacă în țara visurilor sale, în țara care-i inspira cea mai adîncă dragoste.

Vagmistrul Seidel nu aduse nimic nou în dezbateri. El nu făcu decît să confirme cele declarate de mult de către Hibner și care erau bine cunoscute atît de către judecător cît și de către procuror. Dar Hibner ar fi dorit să-l tot audă vorbind. El îi recunoștea inflexiunile glasului — surprinzător de bine reținuse el această voce!

Trebuie să recunoască: omul de escortă s-a purtat atunci destul de corect, omenește. Și chiar dacă, în zelul său de a-și îndeplini bine misiunea, ar fi depășit anumite limite, ce importanță mai are aceasta astăzi?!

Simți un oarecare regret cînd vagmistrul, sfîrșindu-și depoziția, făcu militărește stînga-mprejur și porni spre ieșire, pe culoarul strîmt dintre perete și băncile pentru public. Hibner privi lung în urma acestuia. Parcă din nou se-ndepărtau acum zilele acelea: primăvara din Polesia, zgomotul roților unui tren mergînd spre răsărit, gara din Zdolbunow, unde a zărit caschetele verzi ale grănicerilor sovietici, unde inima a început să-i bată cu violență, unde, liber, în văzul tuturor, a trecut frontiera sovietică, dincolo de care, pe clădirea gării, fîlfîia drapelul roșu în soarele primăvăratec.

Păcat că nu putuse acum să-și ia rămas bun de la vagmistru, i-ar fi strîns cu plăcere mîna ca unui prie-

ten întîlnit după o lungă despărțire și de care trebuia din nou să se despartă.

De data asta însă nu doar pentru mai multă vreme ci pentru totdeauna.

În aceeași clipă, el realiză cu acuitate cum nu mai realizase niciodată din ziua de șaptesprezece iulie, sfîrșitul inevitabil, neîndoielnic: moartea. Nu moartea îndepărtată, abstractă, un sunet lipsit de conținut, ci moartea imediată, concretă, pîndindu-l alături, gata să se năpustească asupra lui peste cîteva zile sau peste cîteva zeci de ore.

El se-ndreptă din șale. Își adună puterile. Nu goni această imagine. Dimpotrivă: cu sînge rece începu să se gîndească, preocupat, la ceea ce-l aștepta: ștreangul sau glontele. În esență, ar fi trebuit să-i fie indiferent dacă era unul sau celălalt. Dar constată că nu era chiar așa: prefera — cît de ridicol suna în cazul de față acest „prefera" — să fie împușcat.

Președintele se uită la ceas și anunță o pauză de o oră.

59

Publicul dădu buzna spre ușă. O pauză de numai o oră. Asta înseamnă că ei vor să termine totul astăzi, deși ziarele afirmaseră că, ținînd seama de numărul martorilor, de volumul materialelor adunate de instrucție, dezbaterile vor fi prelungite. Dar se vede că ziarele se-nșelaseră: procesul se judeca într-un ritm mai accelerat; e posibil că vor prelungi ședința pînă noaptea tîrziu ca să nu trebuiască s-o amîne pentru ziua următoare. Nu rămînea, deci, decît această singură oră, în care se putea mînca ceva la repezeală ca să mai rămînă timp și pentru puțină odihnă.

Prin apropiere se găseau niște cafenele nu prea mari, confortabile, plăcute, mici restaurante care, la prima vedere, făceau impresia unor bufete de categoria a doua, dar care erau renumite prin bucătăria lor. Aici era întotdeauna plin: juriști, avocați, funcționarii tribunalului puteau trage o fugă în timpul pauzelor să mănînce ceva la repezeală, puteau să schimbe cîteva vorbe la o cafea neagră, să îmbuce ceva, după închiderea ședinței. În zilele cînd aveau loc procese senzaționale, vedeai luînd loc la mese femei elegante — nelipsitele sălilor de ședințe. Mulți juriști-stagiari, necăsătoriți, luau masa la aceste mici restaurante.

Unii își aveau locurile permanente, pe care chelnerii le rețineau, știind sigur că respectivii clienți trebuiau să sosească negreșit. Și acum, se grăbeau toți, ca să nu întîrzie la reluarea ședinței după pauză.

Gazetarii dădeau rar pe aici și numai în căutare de noutăți, altminteri se-ntîlneau în alte cafenele. Dar acum, aproape întreaga asistență de la dezbateri se instalase la mese, în grupuri mici, purtînd discuții aprinse.

— Dar Skoczek nu s-a ostenit cine știe cît, remarcă un jurist-stagiar, dinaintea căruia fusese adusă o porție de măruntaie peste care el pusese mult maioran și parmezan din farfurioarele de pe tavă.

— Cine știe cît? Asta-i pur și simplu nerușinare să vii cu un astfel de act de acuzare! Păi cînd s-o apuca să-l scuture bine Duracz, o să-i meargă fulgii. Dar materialul — prima calitate! S-ar fi putut face o capodoperă din el.

— Eh, chiar o capodoperă!

— Te asigur că dacă mi s-ar...

Colegul său zîmbi, tăindu-și biftecul. Desigur, actul de acuzare prezenta multe puncte vulnerabile. Dar de aici și pînă a afirma, cum o făcea acest mucos, că el s-ar fi priceput să-l facă mult mai bine, era pur și simplu o neobrăzare de înfumurat.

— La urma urmelor asta nu prezintă mare importanță. Să vezi ce papară o să mănînce el de la avocați!

— Kniewski o să-i scape din mînă, e limpede.

— Așa crezi, collega?

În colțul opus, un domn chel, cu ochelari, spunea cuiva cu jumătate de glas:

— Guminski nu trebuia să manifeste atîta zel.

— Din cauza lui Duracz care l-a scos din sărite.

— Bine, bine... dar dacă ne-am ține totuși de litera legii!

Doamna în catifea neagră mînca cu grije o prăjitură, străduindu-se să-și cruțe rujul de pe buze.

— Lămuriți-mă, vă rog, eu nu-nțeleg nimic din toate astea, vor fi condamnați la moarte, da ori nu?

Celălalt gazetar, chel, tuși.

— Fără îndoială. Împrejurările sînt de așa natură...

— Toți trei?

— Poate că nu... Mă îndoiesc că procurorul va obține condamnarea la moarte și în cazul lui Kniewski.

— Kniewski e cel din mijloc?

— Da.

Doamna își țuguie buzele cu un gest de alintare.

— Ce stupid că sînt toți bandajați! Trebuia, oricum, aranjați puțin într-un fel...

El zîmbi cu înțeles.

— O lună-ntreagă i-au tot „aranjat".

— Așa nici măcar nu poți să-ți dai seama dacă e printre ei vreo figură mai interesantă.

— Are asta vreo importanță?

Doamna întinse mîna să mai ia o prăjitură.

— Pentru dumneata n-o fi avînd nici o importanță, dar află că e cu totul altceva dacă acuzatul are un fizic interesant. Vă amintiți de procesul cu crima din strada Dzielna, iarna trecută? A, sigur că v-amintiți, doar dumneavoastră mi-ați obținut și atunci permisul de intrare. Vai ce superb era ăla!

— Cine?

— Ei, cine, condamnatul...

La o mesuță din apropierea tejghelei, un domn obez strecura șervețelul în tăietura vestei.

— Ați auzit ultima noutate?

— Care noutate?

— Briand a trimis o telegramă.

— Briand? repetă întrebarea celălalt. Și lingura de supă pe care o ducea la gură rămase la jumătatea drumului. Ce fel de telegramă?

— Tot cu rugămintea de a trimite dosarul în fața unei instanțe civile obișnuite. Unde-am ajuns! Ministrul de externe al Franței ia apărarea unor bandiți!

— Dar în nici un caz guvernul nu va ceda.

— Asta ar mai trebui! Totuși, cît de departe s-a ajuns! Dacă și în Franța, Briand e nevoit să cedeze sub presiunea așa zisei opinii publice... Că doar n-o să mă facă nimeni să cred că el, din proprie inițiativă, se amestecă în procesul ăsta care, la drept vorbind, nici nu este un proces important, dar care a fost umflat, dîndu-i-se niște proporții extraordinare. Dar să dea dovadă de atîta lipsă de tact! Este pur și simplu indecent!

Colegul acestuia, un bărbat uscat și zbîrcit ca un măr tomnatic, lovea cu zgomot lingura de farfuria cu supă, pe ale cărei margini se așezau firicele subțiri de mărar tocat mărunt.

— În general, din tot ce se-ntîmplă, nici dracu nu mai poate să priceapă ceva. Cu Franța se va isprăvi rău... O să vedeți : se va sfîrși rău. Eu am spus-o de mult.

O fată slăbuță își bea cu sorbituri mici cafeaua. Un jurist-stagiar, care tocmai intrase, se așeză la măsuța ei.

— După părerea mea nu e de loc înțelept ceea ce faci, spuse el încet, cercetînd lista de bucate.

— Posibil...

— În prima clipă nici nu te-am recunoscut. Ai o coafură ciudată.

— Te cred. Ciudată... E pentru prima oară în viața mea cînd am fost la coafor.

El își exprimă mirarea.

— La coafor ?

Fata nu răspunse. Un rid adînc, transversal, îi brăzdă fruntea : abia acum observă el că nu numai coafura — niște bucle răsucite, umflate — îi schimbau într-un mod atît de straniu înfățișarea : fata își vopsise și buzele.

— Prin ce minune ai obținut permisul ?

— Permisul este... bineînțeles pe alt nume.

— Cum ! ? Dar buletinul de identitate ?

— De asemenea ! Și rochia... și geanta la fel...

Într-adevăr ! Ea nu mai purta obișnuitul ei costum de culoare închisă, din stofă ieftină. Acum, ea nu era cu nimic mai puțin elegantă decît doamnele acelea din sala de ședințe.

— Dar asta este o ușurință de neiertat.

Cu unghia acoperită cu lac roz, fata înlătură de pe fața de masă niște firimituri imaginare.

— Nu puteam... Nu puteam să suport... Aș fi înnebunit pînă aș fi aflat ce se petrece aici... Tovarășii au fost de acord... pentru astăzi sînt soția domnului avocat... începînd cu buletinul de identitate și terminînd cu geanta... Crezi că ar fi cineva în stare să bănuiască ceva ?

— Orice copoi te poate recunoaște.

— Dacă pînă și tu abia m-ai recunoscut !

— Ai fi aflat totul pînă la ultimul amănunt, ți-aș fi povestit eu... Așa, te expui fără nici un rost.

— Mi-ai fi povestit... Dar eu vroiam să-i văd... să-i aud. Nu, nu puteam să aștept... nu puteam...

Ea își ridică spre el ochii plini de suferință. Ochii atît de cunoscuți lui chiar și în această față stranie, schimbată, sulemenită, încadrată de niște bucle, și ele de împrumut parcă, ținînd locul șuvițelor natural ondulate, întotdeauna puțin ciufulite.

— Ce va fi ? Spune ce se va întîmpla ?

— Nu știu.

— Dar la urma urmei nu vor putea să-l condamne la moarte pe Wladek.

— Ei pot face absolut tot ce le trece prin cap. Doar vezi și tu... Totuși, pe Wladek, e posibil, într-adevăr...

Domnul cel gras, cu șervețelul, bătea nervos cu lingurița în pahar. Chelnerul veni în fugă.

— Cafea ? Lichior ?

— Socoteala, dar fulger !

— Într-adevăr, uite cum fuge timpul... Te pomenești că pe urmă nu ne mai dă drumul în sală !

Oamenii își consultau tot mai des ceasul și tot mai des se auzeau clinchetele paharelor lovite nervos cu lingurița. Chelnerii alergau de colo pînă colo ; zornăia pe mese mărunțișul cu care dădeau restul la plată. Micile cafenele și restaurante, cofetăriile din vecinătatea tribunalului se goliră repede. Cu larmă, cu tîrșiit de picioare, cu foșnet de rochii, cu scîrțîit de ghete, sala de ședințe începu să se umple.

— Ce urmează acum ? se întreba publicul.

— Audierea martorilor, explica cineva mai familiarizat cu procedura judiciară.
— Interesant, își mărturisi curiozitatea doamna în rochie de catifea.

60

Audierea se dovedi a fi mai puțin interesantă decît se scontase. Rînd pe rînd apăreau polițiștii în uniformă albastră. În pas egal, ei parcurgeau distanța care separa ușa de masa juriului. Toți ca unul și unul ca toți răspundeau în poziție de drepți la toate întrebările. Uniformitatea ținutei și a atitudinii lor, îi făcea să semene ciudat unul cu celălalt, lăsînd impresia că depozițiile le făcea tot timpul unul și același om. Afară de aceasta ei repetau tot ceea ce se știa dinainte din actul de acuzare și din informațiile apărute în ziare. Numele străzilor, numerele caselor, focurile trase succesiv. Din nou părea că cei trei, care ședeau acum pe banca acuzaților, aleargă urmăriți pînă departe de șuieratul gloanțelor, pe un drum vuind de ecoul împușcăturilor și al strigătelor — străzile Zgoda, Widok, Marszalkowska, Chmielna, Zelazna.

Întrebările apărării provocară, totuși, o oarecare însuflețire. Procurorul era pus în situația de a trebui să protesteze în repetate rînduri.

— Apărarea încearcă să-i încurce pe martori. Domnule președinte, eu protestez împotriva presiunilor ce se exercită asupra martorilor.

— Martorul singur încurcă lucrurile. Eu nu încerc decît să fac lumină în depozițiile sale, răspunse calm avocatul.

Stînd în poziție de drepți și străduindu-se să nu privească la avocați, polițiștii răspundeau astfel, de parcă în sală nu s-ar fi aflat decît procurorul și președintele. Ei se răsuceau pe jumătate cu tot corpul, cînd spre unul cînd spre celălalt. Vorbeau în fraze scurte, sacadate, ca la raport. Atenția publicului slăbi curînd. În asistență, începură să se audă șoapte. Numai acuzații îi priveau atenți pe martori.

...Din nou ei alergau pe străzile Varșoviei. Dar aceștia — martorii — erau cei care goneau pe urmele lor, cei care se interpuseseră între ei și libertate, între ei și viață.

Acum, ei apăreau altfel decît acolo, în stradă ; acum puteau fi cercetați cu privirea. Erau niște oameni obișnuiți, în uniforme de polițiști. Niște oameni care mint cu calm, cu liniște, fără a clipi măcar din ochi. Deși n-ar fi exclus ca ei într-adevăr să creadă că totul s-a petrecut așa cum sună declarațiile lor : pe rînd, fiecare în parte îi acuza pe cei trei că au vrut să-i ucidă. Ori, aceasta era o minciună. Cine oare putea ști mai bine decît ei trei că aceasta nu era decît o minciună sfruntată ? Și, totuși, nu exista nici un mijloc pentru a dovedi contrariul. Poate, dacă s-ar putea vorbi cu fiecare în parte, simplu, de la om la om, poate așa ar putea fi convins vreunul, poate numai așa i s-ar putea demonstra că, dacă cei trei ar fi vrut să-l omoare, ar fi reușit din plin și el ar fi fost de mult, la ora asta, un cadavru. Dar uite, el e viu, teafăr, parcă nimic nu i s-ar fi întîmplat și depune mărturii împotriva lor, confirmînd, prin depozițiile lui, actul de acuzare al procurorului.

Hibner avea sentimentul că ceea ce spun acești oameni nici măcar nu-l mai înfurie, nu-i mai trezește revolta. Nu erau doar decît niște simpli polițiști și nu procurorul Skoczynski...

El îi privea — Hibner își surprinse acest gînd — de undeva, de departe, de pe malul celălalt al unui

fluviu mare, ce-și rostogolea valurile întunecate, de nepătruns.

Kniewski se uita la polițistul care afirma că el este acela care l-a dezarmat definitiv pe „banditul Kniewski". Nu l-ar fi recunoscut niciodată pe acest polițist: tot ce păstra memoria lui în legătură cu el, era o față lată, vînătă de încordare, o gură căscată apărută sus, deasupra capului unui cal. Fața la care se uita acum, era o față obișnuită, palidă, a unui om uscățiv, iar acest om afirma că au vrut să-l omoare. La fel ca și ceilalți.

Șirul lung de martori se sfîrși. Omul de servici ridică bucata de pînză întunecată ce acoperea un colț al mesei, astfel încît acum puteau fi văzute corpurile delicte.

„Un întreg arsenal", își notă repede unul dintre gazetari, privind pistoalele ridicate de la acuzați. Ele erau așezate la rînd, unul lîngă altul, iar alături de ele — cartușele, parte în cutii, parte adunate într-o grămăjoară. Președintele citea seriile armelor; membrii Curții se aplecară deasupra mesei cercetînd pistoalele. Procurorul își punea în ordine notele, știind că după cercetarea probelor îi va veni rîndul să ia cuvîntul.

61

— Acuzarea are cuvîntul.

Aranjîndu-și nervos hîrtiile, Skoczynski se ridică. Mînecile largi ale robei îl stînjeneau, agățîndu-se de colțurile filelor boțite de repetatele răsfoiri.

El înconjură cu o privire sala. Toți ochii erau ațintiți asupra lui.

— După părerea mea, actul de acuzare prezintă un tablou suficient de clar al fărădelegilor săvîrșite de acuzați, începu el. Dumneavoastră ați auzit depozițiile martorilor; fiecare din ele constituie o dovadă a vinovăției criminalilor. Iar depozițiile le-au făcut oameni cu un trecut nepătat, oameni din serviciul aparatului de stat, printre care sînt și victimele acuzaților; se știe doar că mulți dintre martori au fost răniți de gloanțele celor trei inculpați.

N-a putut face depoziții sergentul de stradă Witman, a trecut o lună de cînd rămășițele sale odihnesc în pămînt. Dar în numele lui Witman, în numele familiei sale care și-a pierdut susținătorul, au depus aici mărturii, tovarășii săi.

Aș vrea acum să revin la momentul cînd mi s-au raportat cele întîmplate în ziua de șaptesprezece iulie. Am stat atunci să reflectez, să mă-ntreb de ce se aflau acuzații în strada Zgoda numărul unu. Versiunea atacului asupra unei bănci era perfect verosimilă. Cu toate acestea, acuzații au declarat chiar din primul moment că sînt comuniști. Este un fapt care m-a surprins destul de mult, întrucît se știe că nici un comunist n-o să se apuce să-și recunoască activitatea sa antistatală.

— Au vrut să facă din noi niște bandiți! spuse Hibner.

— Rog a nu întrerupe, interveni președintele.

Acuzatul își strînse buzele.

— Prin urmare, problema atacului asupra unei bănci a rămas nerezolvată! Dar aceasta nu schimbă fondul procesului. Importante sînt faptele, fapte strigătoare la cer, morții și răniții de pe străzile Varșoviei.

Skoczynski nu mai avea nevoie să-și arunce ochii pe notițe. Numele oamenilor, denumirile străzilor,

numerele caselor și le fixase de mult în memorie. Nu mai putea să greșească. Repetă din nou cele arătate în actul de acuzare, străduindu-se să evite formularea seacă, să pună o nuanță mai emoțională în aprecierea faptelor. Știa că se va găsi în situația de a trebui să răspundă după pledoariile apărării și că abia atunci va începe adevărata luptă. De aceea, trecu destul de repede la formularea concluziilor.

— Acuzații se justifică, afirmînd că ei chipurile, nu aveau intenția de a săvîrși omoruri, vroiau doar să-i intimideze pe polițiști și pe trecătorii care alergau pe urmele lor.

Domnilor judecători! Aici, în această sală, au răsunat adineauri glasurile oamenilor din serviciul poliției de stat, pe trupurile cărora se mai văd încă urmele gloanțelor, oameni, ale căror răni nu au reușit încă să se cicatrizeze tot așa cum nici mormîntul sergentului de stradă Witman, tot așa cum nici mormîntul studentului Kempner, nu au reușit încă să se acopere cu iarbă. Faptele vorbesc singure împotriva acuzaților, acțiunile lor au antrenat după ele mai mult de zece victime — răniți și morți.

Suferințele răniților, umbrele morților cheamă la dreptate, cer sancțiuni. În numele liniștii, al ordinei publice și al dreptății, cer pedeapsa capitală, pedeapsa cu moartea pentru acuzați!

Urmărind un efect cît mai mare, procurorul intenționase să pronunțe această frază cît se poate de calm, dar în ciuda dorinței lui, ea răsună foarte teatral.

În sală se lăsase o liniște adîncă. Se știa dinainte ce țintește actul de acuzare. Se știa dinainte că indiferent de felul cum se vor desfășura dezbaterile, procurorul va cere pedeapsa cu moartea. Dar, cu toate că între aceste patru ziduri s-au mai pronunțat nu o

dată asemenea cuvinte, și majoritatea celor prezenți erau deprinși să le-audă, ele n-au răsunat, poate, niciodată mai amenințător, mai sinistru ca acum.

Poate și din pricină că erau ultimele cuvinte pronunțate în ziua aceea, în acea sală de ședințe.

Se-nserase, era ora nouă. Președintele amînă continuarea dezbaterilor pentru ziua următoare.

Oamenii ieșeau încet în stradă, fără zgomot și fără a-și vorbi. Mai erau încă sub puterea, ca a unei vrăji rele, a cuvintelor „condamnare la moarte"...

62

Cerul era rece și spălăcit. Un cer palid de zori de zi. Teii înalți din parc stăteau în neclintire. Nici cea mai ușoară adiere nu înfiora frunzișul des. Prin fereastra deschisă se vedea o nemărginită mare de verdeață, înfoiată ca o spumă.

Oftînd, prezidentul își despărți degetele împreunate pentru rugăciune. Se ridică cu grijă din strană. Genunchiul stîng îi trosni sec; deși timpul continua să se mențină frumos, guta se făcea simțită. După o lungă rugăciune în genunchi, începuse să-l doară piciorul și îi era greu să se ridice. În fond ar putea să se roage și stînd în jilț, dar aceasta ar fi prea comod. În timpul zilei e altceva, dar rugăciunile de dimineață și de seară trebuie să fie rostite numai așa... în genunchi. Cel mai de seamă om al Poloniei, prezidentul Rzeczei Pospolite, nu era decît un biet fir de praf în fața lui dumnezeu. El a înălțat rugăciuni chiar și pentru odihna sufletului criminalei aceleia, recent condamnată la moarte. Ziarele iar au făcut zarvă mare... N-au decît să țipe. Nu este admisibil ca orice slujnică să-și poată ucide, nepedepsită, copilul

din flori. El, prezidentul, are de dat socoteala numai în fața lui dumnezeu și a istoriei, numai față de dumnezeu va răspunde el pentru sufletul acelei mame nelegiuite. El și-a pus rugăciunea în cumpăna balanței și dreptatea a învins! Iar toate celelalte sînt în mîinile domnului. Își simte cugetul curat: „să nu ucizi", a spus domnul. N-au decît să se revolte gazetarii că el nu a semnat cererea de grațiere. Acesta este un fals umanitarism, domnilor, nu este cazul să se invoce mizeria, condițiile sociale. Aici se pune problema unei duble crime: aducerea pe lume a unui copil nelegitim și pruncuciderea. Dacă vor fi iertate asemenea fărădelegi, nu se mai poate ști unde va ajunge Polonia în zilele astea grele prin care trece, cînd moralitatea decade, cînd temeliile morale se surpă, iar cancerul bolșevismului roade state întregi.

El își aminti de ultimul dosar. Acolo totul era limpede și simplu. Mult mai simplu decît cazul acelei servitoare analfabete.

Porni încet pe coridorul care ducea spre seră. Cît s-a chinuit cu tratamentul, și tot degeaba. La fiecare pas îi trosnea genunchiul. Trosnetul era însoțit de o durere sîcîitoare și chinuitoare. Și, pe lîngă toate celelalte, mai suferă și de reumatism. Desigur, își spuneau cuvîntul și anii... Măcar de-ar putea trăi ca lumea restul de viață care i-a mai rămas. Multe a pierdut el în viață. O tinerețe stupidă, fără minte, urmată de o perioadă destul de lungă în care a luat drumul greșit al abaterii de la credință și al unor teorii sociale nefaste. S-a dezmeticit tîrziu. Acum, din fericire, drumul e clar, mai trebuie doar să-l ducă spre cer, ca, atunci cînd îi va sosi ceasul, să poată închide ochii liniștit, cu sentimentul răspunderii față de dumnezeu și față de istorie — da, da, numai față de dumnezeu și de istorie.

Trase pe nări mirosul parfumat și aerul cald din seră. Toate celelalte trecură, chiar din clipa aceea, pe planul al doilea. Sera emana o căldură jilavă ca un animal cu blană pufoasă, îmblînzit. Cu un gest aproape automat, pipăi pămîntul din ghivece: e așa cum trebuie, nici prea umed, nici prea uscat.

Ghivecele stăteau aliniate în șiruri lungi pe stelaje. Tufe mici, tunse scurt, cu florile complet scuturate. Nu e mult de cînd sera strălucea în toate culorile curcubeului, cînd te-mbăta cu parfumul puternic al florilor; acum, aici, mirosea numai a pămînt reavăn. După ce traversă o cameră goală cu ușă dublă, pătrunse într-o încăpere specială. Îl apucă tusea. Aci, aerul era uscat și răcoros. Grădinarul venea în urma lui, călcînd în vîrful picioarelor. Cînd ajunse în dreptul unui raft, întinse grăbit mîna și luă o carte cu coperte negre de mușama, de un format prelung. Dar președintele îl opri cu un gest al mîinii: n-avea nevoie de carte. El scoase din buzunar un carnet de note — tabelul de bulbi. Era în dublu exemplar: unul se afla în cartea grădinarului, celălalt — în carnet. Așa era mai sigur.

Bulbii erau așezați în rînduri drepte. Albi, liliachii, aproape roșii — bulbii de zambile acoperiți parcă cu solzi mari de pește. Cafenii și aurii — bulbii netezi de lalele. Alții — rotunzi, turtiți, alungiți. În lăzi cu nisip uscat, se păstrau sute de exemplare mai puțin prețioase. Dar speciile rare care se vindeau în Olanda nu cu duzina, ci cu bucata, trebuiau verificate. Peste o lună, ele vor fi sădite în pămînt și, atunci, nu va mai fi nevoie să li se poarte de grijă. Deocamdată însă puteau fi furate oricînd. E drept, grădinarul era vechi în serviciu, dar niciodată nu poți fi pe deplin sigur de nimeni.

În fond, n-avea de ce să-și consulte carnetul. El cunoaște, știe pe de rost tot ce are acolo, poate să găsească cu ochii închiși orice specie, orice fel de bulbi.

Se apucă să numere: treizeci, patruzeci și doi, doisprezece, douăzeci și trei. Zambilele erau toate la locul lor. Lalelele negre — mai exact nu negre, ci cafenii cu nuanțe liliachii în interiorul corolei, deschise numai pe jumătate — erau o raritate. Pe la mijlocul lui octombrie, vor putea fi răsădite în ghivece. El continua să numere mecanic. Toate erau la locul lor. Dar controlul zilnic devenise un obicei, ca dușul de dimineață, ca rugăciunea de dimineață și de seară. Fără acest control executat zi de zi, i s-ar fura precis din flori. Hoțului nu i-ar păsa de sumele cheltuite pentru toate acestea din banii statului.

Uneori îl încerca un fel de mustrare de conștiință; totuși, era o slăbiciune pasiunea asta a lui pentru flori, pentru acești bulbi aduși din depărtata Olandă la un preț fabulos. La începutul verii, după ce florile se ofilesc și se usucă tulpinele, bulbii aceștia sînt dezgropați cu grijă, puși la uscat și așezați într-o încăpere cu o anumită temperatură și umiditate a aerului. Lăsați acolo pînă-n toamnă, ei se vor întoarce apoi din nou în pămînt, ca pînă dă gerul să poată prinde rădăcini, iar primăvara, foarte de timpuriu să răsară mlădițele verzi care se vor înălța deasupra straturilor, cu tulpinele drepte ale zambilelor de toate culorile, de la azurul faianței pînă la indigoul nopților, de la rozul pal pînă la roșul aprins, de la albul imaculat pînă la auriul șofranului. Vor înflori pestrițe, ca penele de papagal, lalelele cu petalele lor de toate culorile, de toate nuanțele. Destinate pentru culturi de iarnă, ele vor sosi aici mai tîrziu, înspre toamnă. Vor aștepta să le vină timpul, în lăzile pline cu nisip,

în întunericul din beciul adînc de sub seră. Și, de crăciun, ele vor invada cu mireazma lor toate încăperile. Probabil, vor mai sosi și specii noi, necunoscute încă.

Da, asta e desigur o slăbiciune. Dar poate ea e plăcută lui dumnezeu și, la urma urmei, făcînd economii severe în toate celelalte, i se poate ierta acest mic și unic capriciu.

E drept, trebuie să acorde atenție faptului că, în ultimul timp, nu se știe de ce, au crescut cheltuielile casei. Ultima toaletă a soției, lucrată în atelierele Herse, pentru recepția de la ambasadă, este o cheltuială inevitabilă, legată de reprezentanță, dar de pe urma căreia a avut numai neplăceri; a oferit subiecte scribilor de la gazetele umoristice: este de neînchipuit, scriau ei, cît de jalnic arată soția președintelui în toaletele lucrate la Herse; purtate de ea, n-au nici un fason, dar absolut nici unul.

Nemernicii ăștia în loc să se mîndrească cu faptul că președintele și soția sa au rămas la fel de modești cum au fost o viață întreagă, găsesc prilej să facă haz. N-au decît să rîdă. Din fericire, poate realiza economii cînd e vorba de garderoba lui personală, purtîndu-și și păstrîndu-și cu foarte multă grijă costumele. Să nu uite să-i spună lui Stanislaw, că, aseară, în dormitor, a zburat o molie. Poate n-o fi fost chiar o molie, poate a fost doar un fluture mic de noapte. Dar nu strică să-i atragă atenția lui Stanislaw.

Degetele descărnate atinseră ușor un bulb de zambilă pus de o parte. Era mare cît un nap, cu sclipiri argintii ca niște solzi uscați.

Ușa scîrțîi. Trebuie să le amintească iar să ungă balamalele. Nu le vine în minte niciodată să facă singuri treaba asta.

— Ce s-a întîmplat?

— Telefon, pan prezident.
— La ora asta ?
— Ministrul justiției.
— Ministrul justiției ?

Oftînd, își șterse încet, cu grijă, degetele curate de batistă. Se pregătea oricum să plece; controlase bulbii, erau în ordine, dar rugase de atîtea ori să nu fie deranjat dimineața. Tocmai de aceea se scoală devreme, la șase, ca să poată dispune cum vrea de orele de dimineață. Dar uite că, acum, nici măcar aici n-avea o secundă de răgaz.

Pe discul telefonului praful stătea neșters. Curățenia se face aici de mîntuială. Așa e cînd nu supraveghezi totul singur. Începu să clocotească de iritare surdă. Dar se și auzi vibrînd vocea din receptor.

— Se-nțelege. Nici nu mai încape discuție. E absolut limpede.

Ministrul se grăbea. După cît se pare, era agitat. Curios, de ce oare se mai agita ? Nu, nu, totul va fi în ordine. Nu s-au înțeles oare definitiv ? Pe avocații apărării — niște oameni care sînt în stare să se preteze la asemenea lucruri — nu-i va primi personal. Un polonez cinstit nu s-ar angaja de bună voie ca apărător al unor criminali împotriva statului. Apărătorii ar fi trebuit să se mulțumească cu comunicarea primită prin șeful cancelariei și anume că cererea de grațiere a fost respinsă.

Străinătatea ? Ce drept are străinătatea să se amestece ? Există anumite obligații de ordin moral și material, dar ele nu se extind asupra problemelor de această natură. Fiindcă la urma urmei, nici Anglia și nici Franța nu fac zid, nu stau de strajă la frontiera sovietică. Pavăza creștinătății e mereu Polonia, numai Polonia, așa cum a fost cu multe veacuri în urmă, așa cum a fost întotdeauna. Ei i-a revenit misiunea istorică de a apăra Europa de invazia bolșevică, așa cum altădată a apărat-o de hoardele mongole, de năvălirile turcilor.

În ceea ce-l privește pe Briand, se găsea, probabil, într-o situație desperată, telegrama lui nu trebuia luată în considerare chiar ad-literam. Da, da, el a citit-o. Un argument în plus în sprijinul hotărîrii noastre. Bineînțeles că el va refuza categoric și fără discuții inutile. În cazul de față nici presa nu va mai îndrăzni să sufle un cuvînt, părerea opiniei publice fiind unanimă. Pentru cînd se prevede sfîrșitul dezbaterilor și sentința ? Pentru a doua jumătate a zilei ?

El puse receptorul în furcă și apăsă supărat pe butonul soneriei. Pășind fără zgomot, apăru Stanislaw, cel adus din spate.

— Telefonul e iarăși plin de praf, spuse prezidentul sever, ridicîndu-se de la masă.

Nu, nu este îngăduit să se mînie, nu este îngăduit în fața lui dumnezeu să ia în seamă aceste mici neplăceri. Din nou i-a fost stricată toată dimineața și era atîta liniște și atîta tihnă în seră.

Oftînd, trecu în dormitor. Prin frunzișul des, se revărsa în cameră aurul soarelui. Luă de pe o etajeră o carte cu coperți de piele de culoare închisă. După micul dejun, va merge în parc să citească. Cugetările sfîntului Augustin îl ajutau să uite micile necazuri cotidiene, îl transportau în sfera ideilor abstracte, îl umpleau de nădejde în dumnezeu.

63

Douăzeci august, a doua zi a dezbaterilor. Începu cu pledoariile apărării. Rînd pe rînd, ei contestau actul de acuzare. Și actul de acuzare plesnea la toate

încheieturile, ca o haină prost cusută. Plesneau cusăturile, ieșea la iveală ața albă, însăilată neglijent, vatelina apărea, rușinoasă, de sub căptușeală. Din întreaga construcție, logică la prima vedere, a lui Skoczynski, din tot eșafodajul lui construit cu atîta zel și cu atîta pasiune, nu mai rămînea piatră pe piatră. Actul de acuzare se configura ca un desen confuz, în care nici o linie nu era trasă corect și toate la un loc conduceau grosolan spre un singur punct, sfidînd legile și cerințele situației reale. Datele erau trase de păr, iar evenimentele inexact prezentate. Apărea în toată evidența că întîi se născuse în minte, sau pe hîrtie, impunerea pedepsei cu moartea și numai după aceea se construise restul.

Procurorul făcea tot ce-i stătea în putință să-și înfrîneze ticul. El îi ura acum de moarte nu numai pe cei trei inculpați care ședeau pe banca acuzării, dar începu să simtă că-i urăște și pe cei trei avocați care dărîmau, una cîte una, toate concluziile actului de acuzare. Dezbaterile de azi nu se puteau compara cu celelalte de pînă atunci, cînd, după ședință, se putea bea o ceașcă de cafea cu avocatul apărării. De data aceasta, procurorul era mult prea interesat de succesul procesului, era cu totul prins, captivat de acest proces, el îl susținea cu îndîrjire, cu pasiune, ca și cînd ar fi fost propriul său copil. Și toți cei care luau cuvîntul împotrivă-i, deveneau proprii lui dușmani.

— Procurorul n-a amintit aici, și nu fără motiv, moartea întîmplătoare a unui trecător, anume studentul Kempner. În schimb, ulterior, din toate întrebările dumisale adresate martorilor, a rezultat că domnia sa vrea să convingă Curtea cum că vinovați de moartea lui Kempner ar fi acuzații. Și, ceea ce este și mai straniu, că nu numai unul dintre acuzați, ci chiar doi. Ori, Kempner, a fost rănit mortal de un singur glonte. Acest fapt este destul de concludent pentru a nu mai putea fi acuzați de omor simultan și Rutkowski și Hibner. Există un argument care face ca această acuzație să fie cu desăvîrșire exclusă: expertiza n-a putut dovedi că glontele care l-a omorît pe Kempner a fost tras din pistoalele inculpaților. Avînd în vedere numărul de focuri trase de polițiști pe strada Zlota, sîntem nevoiți să presupunem că Kempner a fost victima unuia dintre aceștia. Nici unul dintre martori n-a depus mărturii convingătoare în această chestiune. Afirmațiile lor au fost vorbe goale, lipsite de orice temei. Și, în general, în ceea ce privește o serie întreagă de mărturii...

Procurorul sări de la locul lui.

— Apărarea a avut posibilitatea de a adresa martorilor oricîte întrebări ar fi dorit. Dar a pune acum la îndoială sinceritatea depozițiilor lor...

— Nimeni nu se îndoiește de sinceritatea depozițiilor lor, cu toată abundența de contradicții și confuzii. Acest lucru însă poate avea o explicație în condițiile înseși ale urmăririi, care exclud, firește, o percepție normală, în tensiunea creiată, care denaturează adevăratul profil al lucrurilor și, tocmai de aceea, s-ar cădea ca față de toate aceste foarte multe mărturii să se adopte o atitudine de rezervă.

— De pildă? se răsti furios procurorul.

— De pildă, declarațiile care se referă la birjarul Tomczak. Tomczak declară cu totul altceva decît martorii polițiști.

— Asta n-are importanță, remarcă sec președintele.

— Scuzați domnule președinte, dar eu sînt de altă părere. După părerea mea, acest lucru este, dimpotrivă chiar, foarte important pentru dezbateri, pentru că el vine să denunțe cu elocvență contradicțiile dintre depozițiile martorilor.

Rutkowski trăgea mașinal ațe din feșele de tifon în care era înfășurată mîna lui stîngă. Degetele îi amorțiseră sub bandaj, pesemne sanitarul îi făcuse un pansament prea strîns. El era mai puțin grav rănit decît tovarășii săi, dar simțea cum, din pricina oboselii, îl doboară tot mai mult somnul. Se străduia să stea drept și să țină capul sus ca să nu observe nimeni cum îi cade capul, cum îi vine să se-ntindă pe bancă și să ațipească măcar pentru o clipă. Ca să-nfrîngă somnolența care-l chinuia, se străduia să asculte cu atenție tot ce spunea avocatul. Toate acestea îi erau cunoscute, dar i se părea că nu despre ei trei este vorba... Parcă ar fi ascultat o poveste pe care o știa de mult, despre cu totul altcineva.

— Vreau să mă refer la chestiuni mai importante. În actul de acuzare, de data asta chiar în actul de acuzare, inculpații sînt învinuiți de moartea sergentului de stradă Witman. Și în acest caz, sînt învinuiți doi dintre ei, deși Witman a fost lovit de un singur glonte. Urma să se facă cercetările de rigoare pentru a se putea stabili adevăratul vinovat. Din păcate, și în această chestiune, instrucția preliminară n-a fost dusă pînă la capăt.

Punct cu punct, avocații puneau în discuție actul de acuzare, punct cu punct el se destrăma în văzul tuturor. Asistența începu să șușotească. Doamna în catifea neagră, care continua să ocupe un loc în primele rînduri, își întoarse ochii nedumeriți către vecinul său. Acum, chiar că nu mai înțelegea nimic. Se constata că procurorul nu avea de loc dreptate. Ea ascultase citirea actului de acuzare ca pe sfînta evanghelie și iată că, acum, acest act era făcut praf. Și cei trei nu vor putea fi, în nici un caz, condamnați la moarte, deși persoana care a întovărășit-o și azi aici,

i-a dat încă din ajun toate asigurările că sancțiunea capitală este o problemă definitiv rezolvată.

Ea scoase din poșetă un carnețel minuscul de care era atașat de un lănțișor de aur un creionaș de aur și făcu un semn mare de întrebare. Îl puse sub ochii vecinului. Acesta zîmbi și cu același creionaș desenă pe aceeași pagină trei cruciulițe. Doamna strînse din umeri, totul era foarte straniu și încîlcit.

— Acuzații susțin că nu intenționau să omoare pe nimeni. În actul de acuzare precum și în discursul său, domnul procuror se străduiește să demonstreze că mărturiile acuzaților nu corespund adevărului. De la șaptesprezece iulie, de la această tragică zi, a trecut o lună. Ieri, în fața Curții, s-au prezentat aproape douăzeci de martori, dintre care majoritatea au avut personal de suferit în ziua de șaptesprezece iulie. Și iată că ne lovim de un fenomen ciudat; cei care au fost răniți cel mai grav, cei care au avut de suferit cel mai mult, sînt tocmai acuzații. Rănile lor, în număr de șase există și pot fi constatate. Rănile grave ale polițiștilor, de care vorbea domnul procuror, s-au putut totuși vindeca în cursul unei singure luni. În schimb, acuzații nu și-au putut scoate nici pînă azi bandajele.

— Expertiza medicală... izbucni procurorul.

Judecătorul Guminski îl privi cu reproș.

— Domnule procuror!

Skoczynski tăcu. Era furios pe sine însuși. N-avea rost să-și trădeze neliniștea, să întrerupă apărarea. Trebuia să se stăpînească. Totul nu e decît o pălăvrăgeală care, oricum, va fi zadarnică. N-au decît să pălăvrăgească.

Își scoase creionul și începu să se joace, trăgînd linii în zig-zag și desenînd cerculețe pe marginea în-

semnărilor pe care și le făcuse. Între aceste mîzgăli-turi, scrise literele H.K.R.-inițialele acuzaților. Fără să se gîndească la nimic procurorul le înconjura cu o linie sinuoasă. El luă hotărîrea de a nu-și întrerupe această ocupație pînă ce avocatul nu-și va încheia pledoaria. Dar nu-și putu păstra calmul pe care și l-ar fi dorit. Acum venise rîndul nenorocitelor expertize medicale și al armelor de foc. Și el știa mai bine decît oricine cîtă valoare au aceste expertize. Știa sigur că nu au nici o valoare, deși formulările fuseseră făcute cu toată prudența, la unele concluzii era evidentă tendința de a face jocul acuzării. Acestea erau fără îndoială punctele cele mai nevralgice ale actului de acuzare. Iar apărarea scotea în evidență fără cruțare, inconsistența expertizei, o întorcea pe toate fețele, făcea toate eforturile pentru a-i da amploare. Iar cei trei ședeau așteptîndu-și parcă rîndul în sala de pansamente, toți acoperiți de bandaje, anume parcă pentru a fi văzuți.

— Dacă faptele s-ar analiza fără părtinire și fără idei preconcepute, n-ar mai rămîne în picioare decît două din ele: ușoara rănire a lui Trembacz (în concluziile actului de acuzare nu se amintește de loc despre aceasta) și rănirea agentului Lesinski. In ceea ce-l privește pe acesta din urmă, acuzatul Hibner susține cu tărie că nu intenționa să-l omoare, ci numai să-l dezarmeze. Tocmai aici își pierde în întregime valabilitatea teza procurorului în legătură cu cauzele care au determinat insuficienta precizie a focurilor trase de acuzați. Hibner era la un pas de Lesinski. Chiar dacă ar fi fost un țintaș mediocru, el l-ar fi putut ucide pe loc. Totuși Lesinski trăiește. Mai mult decît atît, e teafăr și sănătos. În acest caz, care poate fi explicația ? Numai aceea că Hibner a spus adevărul.

64

Publicul începu să dea semne de oboseală. Unii se uitau la ceas nedumeriți.

De ce nu se acorda o pauză ? Cei deprinși să ia masa la anumite ore, simțeau că nu mai pot îndura foamea care-i chinuia. Și nici să stai atîtea ore în șir într-o sală neaerisită nu era ușor. Omul de serviciu se duse în vîrful picioarelor la fereastră și o deschise. Ghetele lui scîrțîiră ușor pe dușumea. Larma îndepărtată a tramvaielor năvăli în sală și președintele, enervat, îi făcu semn servitorului să închidă fereastra la loc. Între geamuri rămase prizonieră o muscă mare neagră ; de cîte ori vocea avocatului amuțea, se auzea neplăcut, sîcîitor, zumzetul plin de furie al insectei care se izbea de sticlă.

Pentru inițiații în practica judiciară, era clar că pauza așteptată nu va veni, că președintele nu dorea numai să termine dezbaterile în ziua aceea, dar dorea să le termine cît mai repede fără să fixeze ședința de seară.

Polițistul, care se găsea cel mai aproape de acuzați, turnă apă într-un pahar și i-l dădu lui Kniewski. Gîlgîitul lichidului atrase toate privirile spre banca acuzaților. Chipurile acestora deveniseră mai întunecate parcă, după atîtea ore, ochii li se-nfundaseră mai adînc în cap. Se vedea că erau la capătul puterilor.

65

— Duracz... e rîndul lui Duracz acum... începură să șoptească ziariștii și sala, înviorîndu-se parcă, își încordă atenția. Skoczynski își ridică privirea de pe zig-zagurile și cerculețele ce acopereau în întregime

marginile filelor pe care își făcuse însemnările. El se uită la omul acesta îndesat, dușmanul său, căutînd să-și păstreze o expresie impasibilă.

— ...O singură tentativă de omor este trecută sub tăcere în actul de acuzare și, anume, tocmai tentativa pe care într-adevăr acuzații recunosc că au intenționat-o și anume suprimarea provocatorului Cechnowski.

— Acum începe, șopti judecătorul Rykaczewski, acoperindu-și gura cu mîna, și aplecîndu-se spre urechea președintelui, care coborî abia perceptibil privirea.

— Această omisiune nu este întîmplătoare. Domnul procuror a căutat să evite în actul de acuzare și în întregul lui discurs, tot ceea ce ar fi putut dezvălui temeiurile ideologice ale acțiunilor acuzaților.

Chiar acum, în timpul dezbaterilor, noi am auzit din gura procurorului aluzii vagi la atacul asupra unei bănci, versiune clevetitoare, absurdă, care, totuși, în ziua de șaptesprezece iulie, prin urmare în ziua evenimentelor, și-a găsit răsunet în unele organe de presă. S-a încercat din primele momente a-i declara pe acuzați drept bandiți de rînd, făcîndu-se toate eforturile de a încadra faptele lor în articole de lege ce se aplică delicvenților de drept comun. Nețiind seama de faptul că ei și-au declarat de la început apartenența la partidul comunist, procurorul s-a făcut că nu aude cuvintele acuzaților, a refuzat să tragă o concluzie, același procuror care, în alte cazuri, s-a străduit cu foarte mult zel să dovedească apartenența altor inculpați la partidul comunist.

Totuși, studiind și cîntărind faptele, nu este îngăduit să fie uitate condițiile psihice, cauzele și atmosfera care au provocat aceste fapte.

Mă voi referi aici la informațiile culese de mine dintr-o sursă care, în nici un caz, nu poate fi bănuită de simpatie pentru acuzați sau pentru comunism în general. Mă voi referi la articolul din „Rabotnik", organul central al partidului socialist polonez, articol care condamnă cu asprime metodele de provocare folosite pentru slăbirea mișcării muncitorești, dezvăluind totodată motivele reale care au provocat evenimentele din șaptesprezece iulie de la Varșovia.

66

Skoczynski se apucă din nou să tragă linii și zigzaguri pe hîrtie. Se străduia să nu asculte. Dar vocea avocatului, sonoră, surprinzător de puternică pentru un om scund și atît de puțin prezentabil, răzbea prin zidul pe care procurorul încerca să-l așeze între ei doi. Numai din cînd în cînd, izbutea să scape de această voce; în clipele acelea i se părea că între cuvinte se produc mici hiatusuri.

— Nu se pot lua în discuție acțiunile acuzaților fără o prealabilă explicare a cauzelor lor. De asemenea, nu se poate merge pe calea concluziilor domnului procuror, care vrea să vadă în acuzați niște criminali și numai niște criminali și care încearcă să zugrăvească în culorile cele mai defavorabile aspectul lor moral.

Trei oameni care luptă pentru o idee, trei oameni în al căror trecut — dacă se poate folosi acest termen cel puțin în legătură cu doi dintre ei care abia au intrat în viață — nu numai că nu se găsește nimic infamant din punctul de vedere al eticei omenești, dar, dimpotrivă, acest trecut este al unor oameni exigenți față de ei înșiși, conștienți, pătrunși de senti-

mente nobile în raporturile cu cei din jur, plini de abnegație, devotați cu pasiune cauzei pentru care au fost gata să meargă la moarte. Eu nu pretind ca această Curte să nutrească simpatii față de ideile acuzaților, eu rog numai să fie tratați fără părtinire acești trei comuniști care, încercînd să facă ceea ce datoria lor le-a dictat, au fost puși în situația — printr-un concurs nefericit de împrejurări — să-și apere viața și libertatea.

Vreau să amintesc că, în curînd, se vor împlini douăzeci de ani de cînd tribunalul țarist îl judeca aici, la Varșovia, pe tînărul muncitor Ștefan Okrzeja.

În sală se produse o ușoară rumoare.

— Tribunalul țarist l-a judecat pe tînărul polonez pentru atentat împotriva unui înalt demnitar, reprezentant al autorității țariste. Și, tribunalul țarist, după pronunțarea sentinței, în conformitate cu legile, paragrafele și procedurile care-l obligau în acest sens, s-a adresat pe loc țarului cu cererea de grațiere pentru condamnat. Oare un tribunal polonez nu este în stare să se ridice la aceeași înălțime de nepărtinire și de respect față de năzuințele și idealurile unor oameni, la care s-a ridicat un tribunal străin, un tribunal dușman într-o țară înrobită ?

Președintele se sculă de pe locul său.

— Domnule apărător ! Dumneavoastră depășiți limitele permise. Această ieșire este pur și simplu un act de necuviință. Rog să nu insultați Curtea.

Avocatul se propti în ambele mîini așezate pe tribună.

— Nu am avut intenția de a insulta pe cineva. Dimpotrivă. Am făcut apel la cele mai nobile sentimente omenești și sînt adînc convins că înalta Curte va dori să pătrundă în esența evenimentelor și va

pronunța sentința în conformitate cu conștiința umană, cu rațiunea, cu considerentele politice, că în sfîrșit, va pronunța o sentință care să nu fie o răzbunare, ci un act de justiție.

67

Avocatul se așeză. Procurorul sări imediat. Nu-și mai percepea ticul nervos. Uitase de el. Încerca acum o sinceră mînie. Ca să nu se trădeze începu să vorbească încet, cu o voce șuierătoare. Fără să se oprească asupra lipsurilor și contradicțiilor din actul de acuzare care i se reproșau, trecu îndată după primele fraze, la ceea ce socotea că era mai important.

— La interogatoriu, acuzații au susținut că ei ar fi avut intenția de a-l suprima pe Cechnowski. Dar, din orice punct de vedere am privi acest fapt, el nu le poate servi în nici un caz drept o justificare. Eforturile domnilor apărători, ițuicile comuniste, diferiții protectori nepoftiți ai acuzaților, din țară și, din păcate, și din străinătate, vor să dea dosarului lor și crimelor lor, un aspect ideologic. Dar care este în fond realitatea ?

El se opri și privi în sală. Publicul asculta atent, parte din gazetari luau note. Procurorul își aranjă mînecile robei.

— S-a încercat aici să se facă o analogie între luptătorii din timpul țarismului și între oamenii care se află acum în fața dumneavoastră, pe banca acuzaților. Acești oameni au atentat acum împotriva ordinei sociale ; și se încearcă o identificare a poliției noastre cu călăii țariști. Există însă o deosebire principială : jandarmeria rusă, dispunînd de o putere nelimitată, acumula averi imense, pe cîtă vreme poliția noastră

nu alcătuiește un strat social deosebit în societate, iar reprezentanții ei, ținînd seama de nivelul material al vieții lor, sînt ei înșiși deopotrivă cu proletarii. Comuniștii se bucură la noi de libertăți mari și de numeroase privilegii.

Din colțul în care se strînseseră cîțiva juriști stagiari, se auzi un rîs ușor, reținut, caustic. Skoczynski tresări ca atins.

— Repet, se bucură de numeroase privilegii. Cît privește autoritatea poliției poloneze ea este foarte limitată, iar spiritul ei de abnegație, simțul datoriei și devotamentul ei sînt cunoscute tuturor. Nu pot fi apreciați cu aceeași unitate de măsură acuzații aici de față și cei care, cu arma în mînă, au luptat împotriva călăilor țariști. Domnul avocat al apărării s-a referit la articolul din „Rabotnik", organul partidului socialist polonez. Este foarte firesc, întrucît în această problemă ziarul numit este cel mai competent. Dar de ce avocatul Duracz a trecut sub tăcere ceea ce era mai important în acest articol, fiindcă tocmai în acest articol este subliniată prăpastia ideologică care desparte vechiul detașament de luptă al P.S.P. de teroriștii comuniști de astăzi. Nu întîmplător, cea mai mare parte a presei poloneze, dîndu-și seama de această deosebire și, îndemnată de o indignare sănătoasă, patriotică, nu-i denumește pe acuzați nici participanți la atentat, nici membrii ai unui detașament de luptă, ci dimpotrivă, bandiți sau criminali comuniști.

Duracz se ridică enervat, vrînd probabil să ceară cuvîntul în replică.

— Eu nu l-am întrerupt pe domnul avocat, deși m-au revoltat profund multe din cele ce am fost nevoiți să ascultăm aici. Eu nu fac decît să citez presa, referindu-mă la fapte pe care sînt liber să le comentez

așa cum socot că e necesar. Poziția organelor de presă, subliniez, a acestui exponent al opiniei publice poloneze, este unanimă, începînd de la cei mai de dreapta pînă la cei mai de stînga. Eu nu discut, bineînțeles, despre foile ilegale comuniste, ci vorbesc despre presa poloneză, subliniez, poloneză.

De aceea, susțin categoric că orice încercări de a atribui un aspect ideologic faptelor săvîrșite de acuzați nu pot avea nici o importanță pentru un om cu judecata sănătoasă. Avem de-a face cu o crimă și crima trebuie pedepsită, altfel statul nostru se poate cufunda în haosul anarhiei și orice criminal va încerca să găsească motive „ideologice" pentru justificarea faptelor sale.

El se așeză.

— Ultimul cuvînt al acuzaților. Președintele privi întrebător în direcția băncii pe care se aflau cei trei.

68

Hibner se ridică cu mare greutate. Îl chinuia durerea sfredelitoare din piciorul rănit, mîna îi atîrna ca de plumb. Avea însă de rostit ultimul său cuvînt, într-adevăr ultimul, care trebuia să ajungă nu numai la procuror și judecători, nu numai la acest public ales pe sprînceană. I se dădea prilejul, pentru ultima oară, să-și expună crezul, să-și dovedească dreptatea, să-și transmită viața, steagul, pe care moartea i-l va smulge din mîini, tuturor celor care luptă și care vor continua să lupte.

Vedea în fața sa chipurile nepăsătoare ale judecătorilor, lipsite parcă cu totul de orice expresie, fața furioasă a procurorului, contractată de ticul nervos, vizibil acum pentru toți; vedea chipurile încremenite

ale poliţiştilor, încadrate în curele de lac. Mozaicul pestriţ — feţele bărbaţilor şi ale femeilor din sala de şedinţe. În primul rînd — cele ale femeilor. Erau aceleaşi doamne care-şi petreceau timpul îndărătul vitrinelor de cafenele şi restaurante luxoase, privind la viaţa de pe stradă prin geamul oglinzilor... Erau aceleaşi doamne care îşi expuneau la expoziţii cîinii răsfăţaţi, ţinuţi în zgărzi de mătase... Aceleaşi, care-şi petreceau jumătate din zi la coafor şi în vizite mondene, care, prin cunoştinţele lor, îşi făceau rost de bilete la procesele senzaţionale. Depoziţiile criminalilor înveteraţi le gîdilau plăcut nervii, îşi ştergeau emoţionate ochii atunci cînd avocatul lua cu înflăcărare apărarea unui criminal care a ucis din gelozie, urmăreau cu nesaţ amănuntele dramelor conjugale din „înalta societate", misterele scabroase ale alcovului, de obicei zăvorîte sub şapte lacăte.

Pentru o clipă, el încercă o mişcare interioară de protest. Era ceva jignitor în faptul că-l vor asculta toate aceste femei însoţite de toţi aceşti bărbaţi sclifosiţi şi cu chelii trandafirii. Dar, în afară de ei, se mai aflau aici doi tineri, cei doi tovarăşi de pe banca acuzaţilor. Apoi mai erau apărătorii lor. Şi, acolo, printre ziarişti, se găseau corespondentul de la „Izvestia" şi reprezentantul de la „Rosta" [1]. Respectînd principiile democraţiei în jurul căreia s-a făcut atîta zarvă, ei au obţinut permisiunea de a asista la dezbaterile procesului. Cu siguranţă că trebuie să mai fie cineva şi din partea presei franceze. Nu, ceea ce va spune el nu va rămîne îngropat între cei patru pereţi ai sălii de şedinţe. Cum şi de ce s-a expus el

[1] Rosta — Rossiiskoe Telegrafnoe Agentstvo — prima agenţie de presă sovietică. A fiinţat din 1918 pînă în 1935, cînd funcţiile ei au fost transmise agenţiei TASS (n. ed.).

la moarte o vor afla-o tovarăşii de afară, o va afla oraşul său drag, Lodz. Îşi vor aminti de el cei din Dabrow. Se va afla pînă în depărtata Moscova, îl vor pomeni cu un cuvînt bun tovarăşii. Va afla sora lui, Bronka.

Rănit, dezarmat, el nu a putut fi răpus. Poate fi ucis şi-l vor ucide, dar acum e rîndul lui. El nu vorbeşte pentru feţele încremenite, lipsite de viaţă, de la masa judecăţii, nici pentru urechile trandafirii, sclipind de diamante, ale doamnelor. El vorbeşte străzilor Varşoviei, străzilor Lodz-ului, minelor din Dabrow, tuturor celor care luptă azi, tuturor celor ce vor lupta mîine. El vorbeşte în numele a mii de oameni aidoma cu el : luptători, deţinuţi, purtători ai flamurii roşii.

Neaşteptat de limpede şi de puternic răsună vocea lui. Sala amuţi. Chiar şi capetele coafate ale doamnelor încetară să se aplece unul spre altul. Şoaptele se stinseră.

— Încă din anul nouă sute cinci, cînd aveam vîrsta de doisprezece ani, am început să lupt pentru libertatea Poloniei. Aveam credinţa că dacă se va naşte o Polonie independentă, ea va fi Polonia muncitorilor şi a ţăranilor.

Tatăl meu, tîmplar în Lodz, a participat la răscoala din şaizeci şi trei. El a luptat pentru o astfel de Polonie, pentru Polonia poporului muncitor.

În nouă sute cinci, toată familia noastră — tatăl meu, sora mea şi cu mine — am participat la mişcarea revoluţionară.

Procurorul Skoczynski se uita cercetător la ziarişti. Aproape nici unul din ei nu lua însemnări, bineînţeles afară de cei doi reprezentanţi ai presei sovietice şi de gazetarii străini. Pînă şi corespondentul de la „Rabotnik" îşi învîrtea jenat stiloul între degete.

Nu, toată această poveste sentimentală despre un tătic răsculat, mai mult ca sigur că nu va ajunge în coloanele presei. Deși procurorul era pornit împotriva gazetarilor, își spuse că, totuși, dăduseră dovadă de judecată sănătoasă, de sezisare înțeleaptă a intereselor de stat. Ei au făcut tot ce le-a stat în putință ca să nu trezească false compătimiri sau simpatii la adresa celor trei. Referitor însă la anul nouă sute cinci, independent de ceea ce el socotise necesar să spună în rechizitoriul său, procurorul Skoczynski avea o anumită opinie, a lui personală. În genere, el nu era adept al revoluției, cu atît mai puțin al unei revoluții care a ațîțat flacăra revoltei la Lodz, Varșovia, Moscova și Petersburg în același timp. Ea mirosea a Răsărit, a catran moscovit.

69

Vocea acuzatului răsuna calmă, măsurată.

— Și acum pun întrebarea: de ce eu, care am luptat toată viața ca revoluționar polonez pentru libertatea Poloniei, mă găsesc acum, cînd ea se consideră independentă, pe banca acuzaților? Pentru că sînt un adversar al statului burghez.

Președintele care stătuse nemișcat în tot acest timp, păstrînd pe fața sa aceeași expresie impasibilă, se alarmă dintr-o dată. El își ridică privirea de pe însemnări și îl privi pe cel care vorbea.

— Statul polonez...

Guminski lovi cu creionul în masă.

— Rog să nu vă abateți de la fondul chestiunii. Aici nu sînteți la miting, aici vă aflați la tribunal.

— Nu mă abat deloc. Vreau doar să clarific de ce eu, un om care din fragedă copilărie am luptat pentru libertatea, pentru independența și fericirea țării mele, mă găsesc astăzi într-o Polonie liberă și independentă pe banca acuzaților.

— Pentru ce te afli aici se explică amănunțit în actul de acuzare.

În sală se auzi un rîs nervos, sacadat. Președintele agită clopoțelul.

— Rog păstrați liniștea.

Hibner se propti de bancă cu mîna sănătoasă.

— Actul de acuzare eu aș spune că este fără îndoială unilateral. În el nu se amintește nimic despre ceea ce constituie esențialul în cazul de față. Situația clasei muncitoare din Polonia, sistemul de provocări, teroarea.

Creionul lui Guminski ciocăni cu putere în masă.

— Dacă acuzatul nu va lua în considerare observațiile mele îi voi lua cuvîntul! Reveniți la fondul chestiunii. Ce cere acuzatul în ultimul său cuvînt?

— Nu cer nimic. Dacă aș mai avea de trăit, aș trăi numai ca să slujesc și mai departe cauza clasei muncitoare. Dacă, însă, voi fi condamnat la moarte, voi muri demn, ca un adevărat revoluționar.

El se așeză. În sală se porni iar un val de șoapte.

— Acuzatul Rutkowski?

— Nu, n-am nimic de spus.

— Acuzatul renunță la ultimul cuvînt?

— Renunț, tot nu voi fi lăsat să vorbesc.

Președintele se roși.

— Observația este, puțin spus, nelalocul ei.

Buzele lui Rutkowski schițară o ironie răutăcioasă, dar se stăpîni de la orice comentariu.

— Acuzatul Kniewski?

Kniewski se lupta de multă vreme cu slăbiciunea care-l copleșea. Se temea să n-alunece jos de pe bancă, cu toate că Heniek se străduia să-l susțină.

Simţea că bandajul de pe burtă s-a umezit, că rana a început din nou să sîngereze. Uneori îi vedea pe judecători şi pe procuror ca printr-o ceaţă. La un moment dat, totul îi deveni indiferent, nu mai dorea decît să vină mai repede sfîrşitul.

— Renunţă, răspunse Rutkowski în locul lui, dar preşedintele nici nu remarcă această încălcare a formalităţilor.

— Curtea se retrage pentru deliberare, anunţă el cu voce puternică.

70

Sala se umplu deodată de zgomot. Ziariştii alergau la telefon, parte din ei se strînseră în jurul avocaţilor apărării.

— Ce credeţi dumneavoastră domnule avocat ?

Duracz îşi ridică ochii obosiţi.

— Vedeţi doar singuri...

— Surprizele pot surveni oricînd.

— Mi-e teamă că aici nu sînt de aşteptat surprize.

Într-un colţ al sălii, stagiarii, juriştii, comentau cu însufleţire evenimentele zilei.

— În privinţa lui Kniewski nu încape nici o îndoială, cu el e cu totul altceva.

— Mai rămîne dreptul la graţiere.

— O să vedeţi, o să-i condamne la moarte, numai pe ăştia doi, aşa cum a cerut Skoczynski. Pe Kniewski o să-l condamne doar la închisoare.

Gazetarii comunicau la redacţiile lor.

— Sînt în deliberare. Reţineţi-i pe zeţari. De-ndată ce sentinţa va fi pronunţată, telefonez din nou. Cum ? Aproape sigur, două condamnări la moarte. Da, două sigur.

Minutele treceau încet.

Skoczynski simţi din nou cum ticul nervos îi contractă tîmpla.

Şedinţa care se prelungise, în ciuda bunului simţ, îl făcea să fie nervos, să se neliniştească. Ar fi dorit ca totul să se fi sfîrşit deja. Ieşi să fumeze şi se opri în nişa de la fereastră, cu spatele spre coridor. Nu avea chef să discute cu nimeni. Nici n-ar fi dorit să remarce cineva cît era de neliniştit. Acum îi veneau în minte tot felul de argumente şi de formulări pe care le-ar fi putut folosi în actul de acuzare, punîndu-se astfel la adăpost de atacurile şi replicile veninoase ale apărării. Acum, cînd era prea tîrziu, îşi vedea greşelile, gafele cu o deosebită claritate, le vedea şi pe ale martorilor şi mai ales tot ce era atît de şubred în nefericitele expertize. Noroc că Guminski fusese la înălţime tot timpul ; trebuia s-o recunoască, deşi nu-i convenea să-i rămînă îndatorat cu ceva. Skoczynski înţelegea, fără să fie nevoie să i-o mai spună cineva, că juriştii n-au fost încîntaţi de actul său de acuzare şi că discursul pe care-l ţinuse nu captivase publicul, deşi acesta era în întregime de partea sa. Dacă ar fi nevoie să mai ţină o dată pledoaria de acuzare, e sigur că ar face-o să sune altfel. Sentimentul acesta de nemulţumire de sine, îi era cunoscut, nu-l încerca pentru prima oară. Acum, însă, se frămînta degeaba. Un singur lucru se impunea cu necesitate : cei trei acuzaţi să ajungă la stîlp. Şi vor ajunge.

— Domnule procuror.

El aruncă grăbit una din ţigările fără număr fumate doar pe jumătate. Abia acum observă că coridoarele se goliseră, ultimii întîrziaţi se-ndreptau nerăbdători spre sală.

— Toată lumea în picioare, intră Curtea, anunță ceremonios omul de serviciu.

Recomandarea fusese inutilă. Nici n-apucase bine să se miște clanța ușii de la camera de deliberare a judecătorilor, că toată asistența se și ridicase de pe locuri.

În liniștea deplină, căzură măsurat, răspicat, cuvintele :

— Prin hotărîrea Curții Marțiale, Wladyslaw Hibner, de treizeci și doi de ani, Henryk Rutkowski, de douăzeci și doi de ani, ambii vinovați de uciderea lui Kępner și a lui Witman, de asemeni pentru încercarea de a omorî paisprezece funcționari ai poliției de stat...

Părea că întreaga asistență își oprise respirația.

— ...Și Wladyslaw Kniewski, de douăzeci și trei de ani, pentru tentativa de omor a patru polițiști...

Președintele se opri pentru o clipă, apoi vocea lui sună și mai puternic :

— ...toți trei, condamnați la moarte prin împușcare.

— Înseamnă că și Kniewski, șopti unul dintre ziariști, care nu-și dăduse seama de liniștea din sală, astfel că șoapta lui răsună foarte tare.

Skoczynski aruncă o privire în direcția aceea, dar nu reuși să-l identifice pe cel care vorbise.

„Da, și Kniewski. Exact, și Kniewski“, răspunse el în gînd ziaristului și tuturor celorlalți.

Începu să-și scoată încet roba. Audierea procesului se terminase.

— Avocații apărării pleacă de-aici direct la Spala, la prezident, spuse cineva, trecînd pe lîngă el.

În apartamentul din Smolna era liniște. Aici nu pătrundea nici scrîșnetul tramvaielor, nici zgomotul bulevardului foarte animat din apropiere. Covorul pufos înăbușea zgomotul pașilor. Abajurul verde al lămpii proiecta toată lumina pe suprafața lucioasă a biroului, lăsînd în semiîntuneric colțurile camerei. Fata se făcuse ghem pe divan, cu picioarele strînse sub ea. Nu-și putuse lua ochii de la strălucirea lămpii, reflectată pe suprafața de sticlă a mesei. Era din nou îmbrăcată cu taiorul ei ros, rujul și-l ștersese de pe buze.

— Doriți un ceai ?

Tresări. Își îndreptă o privire absentă spre stăpînul casei.

— Nu, mulțumesc, n-am nevoie de nimic, răspunse ea cu o voce puțin răgușită.

Tînărul avocat își trecu mîna prin părul roșcat, zbîrlit, aspru.

— Poate să mai dureze, spuse el.

Ea dădu din cap. Bineînțeles că poate să mai dureze mult. Aștepta aici știri din două surse : de la avocații apărării, plecați la prezident, în Spala, și de la omul din Citadelă. Nu se poate ști de unde vor veni mai întîi.

Acolo, la Spala, ei discută cu prezidentul. Se căznesc să-l convingă pe bigotul acela uscat ca o smochină, să semneze cererea de grațiere. Cine știe, poate se-ntîmplă o minune... poate o va semna. Și, atunci, se va sfîrși cu acest coșmar.

Avocatul se apucă să citească ziarul, dar literele îi dansau în fața ochilor și nu putea să înțeleagă deloc ce vrea să spună autorul articolului. Relua mereu lectura de la-nceput, dar fără nici un succes.

Acolo, pe divan, fata se ghemui și mai mult. În semiîntuneric, aproape că nu i se mai distingea fața, numai lumina reflectată pe suprafața lucioasă a mesei punea în relief ochii ei mari, nemișcați. Ea spera într-o minune, credea în ea, în schimb el nu avea nici o îndoială că soarta celor doi fusese dinainte hotărîtă. Se putea nădăjdui numai într-o grațiere a lui Kniewski. Chiar și din actul de acuzare se vedea disproporția dintre adevăratele lor culpe și cele ce li se puneau în sarcină. Dacă prezidentul va vrea să facă o cît de mică demonstrație de imparțialitate și obiectivitate, va trebui să-l grațieze pe Kniewski, barem pe Kniewski. Aceasta era cu putință, dar la mai mult nu se putea spera.

Avocatul nu era membru de partid, era un simpatizant. Din cînd în cînd, își punea la dispoziție apartamentul pentru întîlnirile dintre comuniști. Fără să se abuzeze de ospitalitatea lui, se aprecia, totuși, faptul că se putea dispune, pentru orice eventualitate, de un astfel de apartament. Un apartament confortabil, elegant, în cartierul aristocrat, aparținînd unui jurist tînăr, capabil, fiul unor oameni bogați. O casă cu scările acoperite cu un covor moale, cu mînere strălucitoare la uși și, la intrare, cu un tabel de locatari al căror nume impunea respect. Pentru toate aceste pricini, venise fără nici o teamă, aici, această fată care va duce apoi știrile primite, mai departe, în locuințele nu chiar atît de respectabile, ale tovarășilor ei, care așteptau cu încordare să afle ce soartă îi aștepta pe cei trei, cum se va sfîrși bătălia începută într-o zi de iulie.

Avocatul privea fără să citească ziarul din fața lui. Luna asta totul trecuse pe ultimul plan : și munca și preocupările literare și relațiile cu cunoscuții. Peste tot și peste toate se-ntinsese umbra morții care-i amenința pe cei trei, umbra morții tînărului de la Lwow. Încercă deodată o senzație de jenă, gîndindu-se la discrepanța dintre activitatea acestor oameni și serviciile pe care el li le oferea ; chiar și în ce privește această fată, o văzuse de cîteva ori pînă acum, dar nu-i cunoștea nici măcar adevăratul nume. Se gîndea la deosebirea dintre viața pe care o ducea el în acest apartament mare, liniștit, confortabil și existența lor, existența unor oameni fără adăpost, hăituiți ca niște fiare.

Dar poate că el se înșela, poate că se va întîmpla ca toți trei să fie grațiați.

Jaluzelele grele de la geamuri nu lăsau să pătrundă nici lumina felinarelor și nici cel mai mic zgomot de pe stradă. Ai fi putut crede că această încăpere se află undeva pe o insulă pustie. Fata stătea atît de liniștită încît nu i se mai auzea nici răsuflarea. Doar bătrînul ceas de perete ticăia regulat, măsurînd monoton secundele.

Deodată, liniștea deplină fu sfîșiată de sunetul scurt, sacadat, al soneriei.

Un-doi, o pauză scurtă și din nou un-doi. Conform înțelegerii.

Dintr-un salt, fata sări de pe divan. El o opri cu un gest al mîinii și ieși în antreu. Acolo ardea o lampă cu abajur colorat, împrăștiind pe pereți o lumină roz-albăstrie. Cinci pași pe preșul moale pînă la ușa de la intrare. O cheie se răsuci în broască. O clipă mîna avocatului se încurcă, tremurînd, în lănțișorul de metal.

În fața ușii deschise stătea un băiețaș de vreo doisprezece ani, cîrn, cu fața pistruiată. Un smoc de păr i se lăsase pe frunte.

— Intră, spuse avocatul cu o voce nefirească. Apoi închise ușa. Fata stătea în spatele lui. Încordată

toată, ea se ridică în vîrful picioarelor, strîngîndu-și puternic pumnii. Era palidă ca o moartă, cu gura deschisă, gata să strige.

— M-a trimis tata să vă spun: au dat ordin să fie pregătit cel de-al treilea stîlp.

Cînd ușa se închise în urma băiatului, fata își luă de pe toaletă bascul. Mult timp și-l tot potrivi pe cap.

— Trebuie să plec. Vocea-i răsună seacă și fără viață. Trase singură zăvorul, răsucind în broasca mică cheița strălucitoare.

Avocatul rămase nemișcat, privind în gol tapetul de culoare închisă al ușii, împestrițat de florile cuielor metalice. Era liniște, nu se auzea nici un zgomot. Numai ceasul din cameră își bătea egal și monoton tic-tacul.

73

Căpitanul Buchowski era obosit. El trebuia să răspundă pentru toate: pentru ordinea din citadelă, pentru însăși citadela, pentru execuție. În ultimele zile, înainte încă de pronunțarea sentinței de condamnare la moarte, telefonul zbîrnîise fără întrerupere, o ploaie de instrucțiuni scrise și verbale căzuseră pe capul lui. Căpitanul Buchowski a trebuit să stea de vorbă cu oameni care, pînă atunci, nici nu știuseră de existența lui, oameni care stăteau atît de sus pe scara socială încît părea cu neputință de imaginat un punct de interferență pe drumul intereselor lor, un prilej de întîlnire. În cel mai fericit caz i-ar fi putut vedea pe acești oameni numai atunci cînd ar fi defilat cu regimentul său la parada de trei mai [1]. Ei, sus, pe tribună,

[1] Sărbătoare națională a Poloniei burgheze, pentru aniversarea Constituției din 1791 (n. red. ruse).

iar el, bătînd pasul de paradă, cu capul spre aceste înalte personalități, cu fața împietrită, concentrată, gîndind numai la un singur lucru, să țină bine cadența pasului, să urmărească cu auzul încordat, dacă soldații merg în pas reglementar, dacă detașamentul defilează bine prin fața conducătorilor statului. Iar acum, acești oameni îl chemau la telefon, îi făceau comunicări, îl preveneau.

Sarcina pe care o primise nu-l bucura, deși era o dovadă a încrederii ce i se acorda. Avea totuși ceva neplăcut în ea, ceva care-l deranja. Cinstit vorbind, ar fi preferat să nu se facă apel la el, cu toate că această chestiune intra în atribuțiile unui militar, numai că era mai puțin obișnuită prin caracterul ei. Nu pentru că ar fi nutrit vreo simpatie pentru acuzați, dimpotrivă chiar! După cum nu avea nici o afecțiune pentru toți acești procurori, judecători, funcționari care, indiferent de titlul și funcțiunea ce o îndeplineau, nu erau la urma urmei, decît tot niște civili. Ori, el era ofițer, militar pînă în măduva oaselor.

Căpitanul Buchowski simțea că dedesubtul obișnuitelor pregătiri pentru execuția criminalilor, se ascundea o teamă rău mascată. Circulau zvonuri confuze despre turburările din uzine. Se vorbea despre protestele unor persoane oficiale din Franța. Primul ministru, Grabski, se văzuse nevoit să dea instrucțiuni ambasadorilor acreditați pe lîngă guvernele unor țări, pentru ca aceștia să protesteze de îndată împotriva telegramelor nerușinate, expediate pe numele lui. Era cazul să se interzică pur și simplu direcției poștelor recepționarea unor astfel de telegrame. Căpitanul Buchowski știa, așa cum știa toată lumea, din presă, unde se relata în amănunt procesul, că totul pornea de la Moscova. Mîna Moscovei se întindea pînă departe, chiar pînă și guvernele statelor prietene

s-au pomenit într-o situație dificilă. Și cînd stai să te gîndești, din pricina cui s-a stîrnit toată povestea asta ! De o parte un strungar, un lăcătuș — doi tineri care mai aveau caș la gură — și un contabil. De cealaltă parte ? Morți, răniți, schimburi de focuri, timp de o oră centrul Varșoviei transformat într-o preerie sălbatică în care a avut loc o aventură de cow-boy. Iar acești domni din Europa, care nu găseau nimic altceva mai bun de făcut decît să protesteze împotriva unei pedepse bine meritate și să hotărască ei instanța la care să fie judecați criminalii. Dacă ar avea și „dumnealor" un astfel de vecin la răsărit și astfel de lăcătuși și de strungari, atunci să-i vedem !

Cei de la conducere erau neliniștiți, iar neliniștea lor cobora ca o umbră asupra dreptunghiului crenelat al Citadelei, de obicei somnoroasă, izolată de oraș prin ziduri înalte și groase, prin largi spații virane.

El răspundea acum pentru Citadelă. Probabil că se așteptau la dezordini, poate chiar la vreun atentat sau la o încercare de răpire a condamnaților. Căpitanul Buchowski respingea cu desăvîrșire o asemenea posibilitate ; executa însă ordinele și luase toate măsurile de precauție.

La patru și jumătate primise comunicarea că sentința s-a pronunțat și condamnații vor fi transferați în Citadelă. La ora șase, ei se și aflau în clădire. Căpitanul rămase surprins văzîndu-i : doi tineri chinuiți, bandajați, abia ținîndu-se pe picioare, iar al treilea, ceva mai vîrstnic, era și el mai mult mort decît viu. Se gîndi că execuția va avea un aspect destul de bizar, lăsînd impresia că s-ar pregăti să lichideze niște răniți. Se liniști la gîndul că, la urma urmei, asta nu-i treaba lui : el nu avea decît datoria de a asigura totul din punct de vedere militar. De condamnați n-au decît să se îngrijească autoritățile

închisorii, aceasta e datoria lor. În ceea ce-l privește, totul va fi gata peste cîteva ore. După aceea, n-au decît să protesteze sănătoși, toți domnii Briand, tot soiul de ligi, n-au decît să protesteze toate partidele comuniste care acționează legal și libere în țările conduse de niște orbi, care nu înțeleg pericolul de care e amenințată Europa. Atunci, n-au decît să se „agite" cei din uzine cît vor, va fi prea tîrziu. Deși i se părea destul de ciudat, căpitanul Buchowski admise că, dacă judecătorii au stabilit că slăbănogii ăștia trei amenință securitatea guvernului polonez, cu siguranță, așa trebuie să fie. Peste cîteva ore el își va conduce soldații înapoi la cazarmă și cu aceasta, misiunea lui va lua sfîrșit.

74

Seara caldă de august cobora încet. Pe cer reflexele trandafirii se stinseră, culorile vii ale apusului de soare oglindite în valurile Vistulei păliseră. Tot mai dese apăreau, licărind, pe boltă stele reci. Orașul era înecat în vîlvătaia aurie a luminilor care puneau în umbră stelele ; doar aici, deasupra Citadelei, ele se vedeau mai bine. În întunericul tot mai dens ce se lăsa, Vistula păstra un luciu metalic ca și cînd din adîncul apelor s-ar fi revărsat o lumină rece, opacă. Acolo unde cerul era mai puțin întunecat, se desenau siluetele negre ale copacilor. Zidurile întunecate, îngrămădite unele lîngă altele, păreau o uriașă stîncă pe malul apei.

De obicei, la ceasul acesta, cetatea se scufunda în somn. Și acum, privită de departe părea că doarme. Citadela însă nu dormea. Ea își ducea în continuare viața liniștită, dar stătea parcă la pîndă. Tăcuți — se

auzea doar scîrțîitul curelelor lor — pășeau prin curte soldații. In arsenal se auzea zăngănit de arme. Pe metereze erau așezate mitraliere lîngă care moțăiau soldați. Rotmistrul Gallas își repartizase jandarmii înăuntrul și în afara clădirii.

Pe mal, pe terenurile virane, dinspre oraș și din partea Marymontului, se vedeau mișunînd umbre de oameni. Sub plopii de pe malurile Vistulei, în bezna din jurul tulpinelor bătrîne și puternice, se aprindea din cînd în cînd cîte un chibrit; țigările licăreau în întuneric, ca niște puncte luminoase...

75

Preotul militar Wojtczak sosise încă de la ora zece seara. Fusese prevenit: sarcina sa nu era dintre cele mai ușoare. El își dădu seama de aceasta, dar mai spera încă în atotputernicia graiului celui de sus. Dar, mai ales din experiența sa de ani îndelungați, știa că omul se pierde în fața morții și, negăsindu-și salvarea pe pămînt, o caută în ceea ce refuzase să accepte o viață întreagă. Afară de asta ei erau trei; măcar unul trebuia să se căiască, măcar unul trebuie să-și aducă aminte de domnul — ceea ce ar fi o mare izbîndă! Ar afla astfel lumea că în vremurile de față, vremuri de erezie, vremuri în care oamenii își pierd credința în dumnezeu, un comunist înveterat, privind moartea în față, s-a întors către domnul, s-a împăcat cu el, în ultima clipă s-a căit.

Șeful escortei, sublocotenentul Prosniewski, ridica doar din umeri. Era sătul pînă în gît de toate astea. Cinstit vorbind, cei trei trebuiau duși din sala de ședințe la spital și nu aici. El nu-și prea putea imagina în ce chip se va desfășura execuția. Deși nu

discutase cu căpitanul Buchowski, gîndea la fel cu acesta. Ceea ce avea să urmeze semăna mai curînd cu suprimarea unor răniți, decît cu pedepsirea unor criminali. La locul de execuție nu poate ajunge nici un vehicul și trebuie mers pe jos o bună bucată de drum — te pomenești că va fi nevoie să fie duși pe targă. Stupidă situație! Desigur, asta nu-l privește pe preot, el se-ngrijește de suflet și nu de trup.

Sublocotenentul Prosniewski se ducea din cînd în cînd la biserică, dar dacă era sau nu credincios, nici el singur n-o știa prea bine. Nu stătea să se gîndească la o asemenea problemă, nici nu avea timp și considera că nici n-ar fi avut vreun rost. Avea oare vreo importanță dacă condamnații se vor spovedi sau nu, înainte de moarte? In război mureau mii de oameni fără spovedanie și fără ultima împărtășanie, fără ca acest fapt să întristeze prea mult pe cineva. Mai bine i-ar lăsa în pace — abia mai suflă. Și apoi, le-a mai rămas de trăit doar o singură noapte.

Sublocotenentul primi „de-afară“ cina pentru deținuți. El accepta acest obicei, cu toate că de regulă, ultima masă, cea dinaintea morții, deși fără nici un fel de restricții în ceea ce privește cantitatea și calitatea bucatelor, nu se bucura totuși de prea mult entuziasm din partea condamnaților. De obicei, rămînea paznicilor toată mîncarea. Poate că la criminalii de drept comun era altfel, dar aici, în Citadelă, unde erau executați numai condamnații politici, se pare că încă nu se întîmplase să se fi făcut cineva remarcat prin pofta lui de mîncare în ultimele ceasuri de viață.

Oricum ar fi, totul trebuia să-și urmeze cursul stabilit după program. Ultima cină, preotul, ultima întrevedere cu familia — dacă aceasta exista și nu-l renega pe condamnat, așa cum se-ntîmplă uneori...

Urma apoi procurorul, plutonul de execuție și salva care încheia totul, ca un gigantic semn de exclamare.

Preotul, de obicei, n-avea succes. Dar el își îndeplinea cu încăpățînare îndatoririle, încremenea lîngă condamnat pînă în ultima clipă, cu sau fără voia acestuia, ținînd în mînă nelipsita lui cruce neagră. De cele mai multe ori însă, îi era sortit s-o sărute singur, ca și cum stătea scris undeva că cineva, indiferent cine, trebuie neapărat să sărute crucea.

Sublocotenentul deschise prima celulă și sutana neagră pătrunse înăuntru. Deținutul nu coborî din pat. El ridică doar capul.

— Să mă ierte pan, dar mi-e greu să-l salut altfel. El arătă cu mîna piciorul bandajat.

Vorbise cuviincios, însă ksiondz-ul[1] oftă. Cînd nu i se spunea părinte, știa de la început la ce trebuia să se mai aștepte.

— Fiul meu, eu ți-am adus alinarea duhovnicească.

— Eu nu sînt credincios. Nu-mi trebuie nici un fel de alinare, zîmbi ușor rănitul.

Preotul oftă din nou și se așeză pe marginea scaunului adus de sublocotenent.

— In acest ceas greu pentru oricine, cînd existența noastră pămîntească se apropie de sfîrșitul ei, această existență a cărei durată este hărăzită de către domnul...

— Dumneavoastră, pan ksiondz, credeți, într-adevăr, că-i așa ? Eu cred că sorocul existenței mele, ultimul ei ceas, a fost hărăzit și dinainte stabilit, nu atît de dumnezeu, cît de altcineva mai real, care are o existență materială — procurorul, membrii Curții...

— Omul este doar o unealtă în mîinile domnului.

[1] Ksiondz — preot catolic polonez (n. ed.).

— Da ? Rezultă deci că și eu, făcînd ceea ce așa-zisa lege numește o crimă — crima pentru care am fost condamnat la moarte — n-am fost decît o unealtă în mîinile domnului ?

— N-ar fi mai bine fiul meu ca în clipa aceasta atît de grea, cînd te mai despart doar puține ore de cealaltă clipă, cînd vei apare în fața domnului, n-ar fi mai bine, te-ntreb, să te gîndești la suflet, la izbăvirea lui, la ceea ce te așteaptă dincolo și nu la ceea ce lași aici, în urma ta ?

— V-am spus de la început că sînt necredincios. Intr-adevăr, cu totul necredincios, credeți-mă pan ksiondz !

— Chiar în fața morții ?

— Cu atît mai mult în fața morții. Nu vreau să vă jignesc dar, zău, vă obosiți în zadar. Eu înțeleg ce doriți de la mine, dar în cazul meu nu se poate nădăjdui în nici o „convertire miraculoasă".

— Și totuși... cu cît îți este mai ușor, după ce ți-ai descărcat conștiința...

— Conștiința mea e curată. Acest lucru depășește noțiunile ce vă sînt accesibile, dar eu sînt împăcat cu ceea ce dumneavoastră denumiți conștiința mea, căreia eu i-aș zice simț al datoriei, aș numi-o convingerile mele, concepția mea despre lume.

Ksiondz-ul începu să se miște agitat pe scaunul său. Tonul cuviincios al deținutului îl stînjenea mai mult decît dacă un noian de blesteme ar fi căzut pe capul lui.

— Totuși se cunosc cazuri de convertiri înainte de moarte.

— Se prea poate, dar nu vi se pare că în asemenea convertiri un rol îl joacă faptul că starea psihică, nervii și deseori chiar facultățile cerebrale ale omului sînt puternic zdruncinate în astfel de clipe ? Că în

momentul convertirii nu-i funcționează întotdeauna deplin facultățile minții și ale memoriei ?

— Mila domnului se arată în chipuri felurite, spuse preotul cu severitate.

Deținutul zîmbi.

— Da, mila domnului... E foarte greu de discutat cînd se operează cu noțiuni atît de insezisabile cum e „mila domnului"...

— Eu n-am crezut că voi veni aici ca să discutăm în contradictoriu, spuse preotul încet, dîndu-și seama, în același timp, că tonul discuției se schimbase pe nesimțite, că deținutul nu i se mai adresează cu pan ca la început ci simplu „Ksiondz", deși acest termen nu exprimă mai multă stimă, dimpotrivă, aducea o notă nedorită de familiaritate. În același timp, și el, fără să-și dea seama, încetase să i se mai adreseze deținutului cu formula „fiul meu". E drept, aceasta ar fi fost acum cu totul nepotrivit, ar fi sunat prea solemn față de tonul calm, laic, al cuvintelor schimbate între ei doi.

— Eu v-am prevenit doar de la bun început că nu poate fi vorba despre nici un fel de „alinări duhovnicești". Cu mine nu e nimic de făcut în privința asta, ksiondz, eu sînt un vechi și neclintit ateu, comunist, bolșevic...

— Niciodată nu-i prea tîrziu pentru pocăință...

— În ce trebuie să stea pocăința mea ? În regrete pentru păcatele mele ? Și dacă eu consider că nu am făcut nici un fel de păcate ? Că nu am făcut decît să-mi îndeplinesc datoria ?

— Datoria față de cine ?

— Față de mine, față de clasa muncitoare, față de popor, de istorie, de viitorul omenirii !

— Datoria față de popor, față de viitor, nu se traduce prin crime.

Făcînd o sforțare, rănitul se sprijini într-un cot.

— Crime ? Dumneavoastră știți că eu ochesc cu precizie, de la cincizeci de pași ? Dumneavoastră știți că eu i-aș fi putut omorî pe cei ce ne urmăreau și în cazul acesta aș fi fost azi un om liber ?

— Din cîte știu eu, condamnarea...

— Condamnarea... Hibner nu-și putu stăpîni un rîs răutăcios. Desigur, condamnarea... Dar dumneavoastră știți că sergentul de stradă care a murit a fost ucis cu un foc tras din spate ? Și doar e limpede că el nu fugea în fața noastră, ci în urma noastră. Atunci cum vă explicați acest lucru ?

— Nu e de competența mea să revizuiesc o sentință legală, pronunțată de o Curte, conchise sec ksiondz-ul.

— Bineînțeles... Dar ce rost are să discutăm despre chestiuni atît de neplăcute ? De fapt dumneavoastră sînteți ultimul om din viața mea cu care eu mai stau de vorbă.

Deținutul se liniști deodată, și-și lăsă capul în jos. Cu un ton cu totul schimbat, din care dispăruse mînia ce abia adineauri răsunase în vocea sa, el spuse :

— Familia... nu, nu va veni nimeni la mine. Aici nu am pe nimeni din cei pe care aș fi dorit să-i deranjez.

— Și nici în altă parte ?

— Nu, de ce ? Există un om care mi-e foarte apropiat, sora mea, dar dînsa e departe. Foarte departe. Din fericire !

Preotul se abținu să întrețină discuția în jurul acestui subiect, fusese prevenit doar la cancelaria închisorii că sora lui Hibner se află acolo, la bolșevici, trimisă și ea tot în cadrul unui schimb de condamnați politici.

Hibner căzu pe gînduri. Un zîmbet vag plutea pe buzele lui palide.

Preotul îl privi cu atenție. Deținutul uitase parcă de existența lui. Privea în gol. Preotul, deprins să asculte mărturisiri de pocăință, să analizeze suferințele omenești, se simți de prisos. Într-adevăr nu mai avea ce face acolo în celulă. Deținutul rănit nu mai era prezent, el, cu toate gîndurile lui, plecase în țara aceea înspăimîntătoare, plină de mistere, în orașul acela înfricoșător, tainic... Își lua rămas bun acum, nu de la viața pe care o părăsea, ci de la orașul acela îndepărtat, de la tot ce însemna pentru el orașul acela. Preotul se uită uimit la fața condamnatului, înseninată de o lumină interioară. Pe furiș privi la ceas. Mai trebuia să stea de vorbă și cu ceilalți doi.

Deținutul se trezise parcă dintr-un vis.

— Sînteți grăbit, ksiondz ?

Preotul se fîstîci.

— Nu, nu, de ce... Dacă... Eu mă voi ruga...

— Asta, cum veți crede de cuviință. Eu înțeleg, profesiunea vă obligă. Dar merită oare să vă mai rugați pentru un suflet dinainte condamnat ?

— Nu există suflete dinainte condamnate. Mila domnului e nemărginită. Să pierzi speranța, să te-n-doiești — acestea sînt într-adevăr păcate grele.

— Mi-e teamă că va trebui să luați asupra dumneavoastră acest păcat greu, întrucît nu e nici o speranță pentru convertirea mea.

Preotul se ridică greoi de pe scaun.

— Regret că nu v-am putut ajuta cu nimic...

— Nu, de ce ? Discuția noastră a fost interesantă pentru mine, fie și numai pentru că este, după cum știți, ultima din viața mea. Vă sînt foarte recunoscător. Nu am nimic împotrivă, dacă doriți să discutăm pe teme laice.

— Eu sînt față bisericească.

— Desigur, dar în afară de suflet, după cît știu eu, mai există și trupul care, de pildă, în cazul meu, peste cîteva ore va înceta să mai existe.

— Tocmai de aceea...

— Tocmai de aceea nu văd necesitatea grijii pentru așa zisul suflet.

Ușa se deschise cu un scrîșnet. Ksiondz-ul Woytczak își șterse fruntea transpirată, deși în celulă nu era de loc cald.

76

— Ce vrea burtosul ăsta ? mormăi grosolan Kniewski cînd sublocotenentul, deschizînd celula următoare, îl introduse pe preot.

— Am venit, fiul meu, să-ți aduc alinarea duhovnicească, începu cu prudență omul în sutană, observînd privirea înverșunată și fața slăbită și trasă a celui întins pe pat.

— Nu sînt de loc fiul dumitale. De cînd ksiondzii catolici au început să recunoască în auzul tuturor că au copii ?

Preotul oftă. Era, totuși, de preferat această primire, discuției liniștite, cuviincioase din celula vecină.

— Fiu întru domnul...

— Ce vrei de la mine ? După ce că n-ai o clipă de liniște aici, mai vine și unul ca ăsta să-și bată joc de tine !

— Eu am venit să ajut, să alin suferințele...

— Lasă, am mai auzit așa ceva !... Dumneata ești medic ? Nu mă mai bate la cap. Vrei să mă spovedesc, da ?

— Da, fiul meu, spovedania aduce alinare sufletului, e momentul să te gîndești la izbăvirea sufletului.

— Dă-l dracului de suflet ! Vrei să mă scapi de chinurile iadului ? Îţi mulţumesc, mă voi duce cu plăcere în iad, poate că cel puţin acolo n-o să-mi mai fie dat să văd sutane negre. Ei, e cineva acolo ?

Preotul îşi întoarse neliniştit privirea spre uşă. Sublocotenentul intră imediat, rămăsese probabil, pentru orice eventualitate, dincolo de uşă.

— Luaţi-l de aici, ducă-se la toţi dracii grăsanul ăsta care face pe sfîntul ! E destul să te uiţi la el ca să ţi se-ntoarcă sufletul pe dos. Ce mai vreţi ? Nici să crăpi liniştit nu te lasă ! Hai, cară-te o dată, burtosule ! răcni el cu ultimele puteri. Preotul se dădu înapoi grăbit. Sublocotenentul închise uşa şi tuşi cu compasiune.

— Părinte, mai treceţi şi pe la ultimul ?

— Negreşit... Trebuie să-ţi duci crucea pînă la capăt, răspunse preotul cu smerenie şi, împreunîndu-şi mîinile, începu să se roage încet, mişcîndu-şi buzele pînă se deschise uşa.

77

— Nu mă voi spovedi. Sînt ateu. Sînt comunist.

— Dar totuşi...

— Dacă dumneavoastră, ksiondz, doriţi să discutăm despre vremea de afară, sau despre ultimul meci de fotbal, sau despre cinematograf, poftim. Despre nimic altceva nu sînt dispus să discut.

Era probabil cel mai tînăr dintre cei trei. Dacă n-ar fi slăbiciunea aceasta nefirească şi dacă faţa lui n-ar avea transparenţa coalei de hîrtie, ar părea un tînăr obişnuit, preotul văzuse sute ca el. Îi era greu să creadă că se găseşte în faţa unui bandit înveterat, un duşman al lui dumnezeu şi al oamenilor, un bolşevic.

Dar mai fusese odată la închisoare şi, apoi, după ce-şi recăpătase libertatea, a folosit-o pentru a săvîrşi noi crime.

— E o noapte frumoasă afară ?

— Aşa şi aşa... îngăimă nesigur preotul. La drept vorbind nu prea ştia ce atitudine să adopte. Să întreţină o discuţie despre timp, era o adevărată neghiobie şi, afară de asta, venind încoace, nici nu remarcase cum era cerul. Pe de altă parte, orice altă discuţie putea da naştere la izbucniri ca cele la care asistase adineauri în celula alăturată.

— Păcat, e desigur stupid, dar aş dori ca cerul să fie senin... mîine dimineaţă.

Va să zică îl preocupa vremea de afară. Dacă e aşa, să nu piardă prilejul şi să întreţină discuţia pe această temă. Dar n-apucă preotul să deschidă gura şi auzi o altă întrebare.

— Vă place cinematograful ?

El şovăi, cu toate că nu simţise nici o ironie în întrebarea care îi fusese pusă. Ea sunase foarte natural. Poate că deţinutul dorea pur şi simplu, aşa cum dorise şi cel mai vîrstnic dintre ei, să facă conversaţie !

— Nu ştiu... eu nu frecventez cinematografele. Doar sînt preot...

— Păcat, oftă Rutkowski. Iată, mie îmi place foarte mult cinematograful. Îmi luam întotdeauna abonament, îmi revenea mai ieftin aşa. Aveam la mine chiar nişte bilete cînd m-au arestat. Mi le-au luat. Probabil le-au folosit copoii. Cel puţin să le fi dat surorii mele. Ce să mai...

Preotul tuşi.

— Mă miră...

— Ce vă miră ?

— Că-ntr-un asemenea minut, tinere, te mai poţi gîndi la lucruri atît de neserioase.

Rutkowski privi la fereastra cu gratii.

— Cum asta? Eu mă gîndesc la lucruri foarte serioase. Știți, eu am învățat cîndva la liceu.

El spusese „cîndva“, ca și cum ar fi fost foarte mult de atunci.

— N-am făcut decît patru clase, pe urmă a trebuit să mă duc la muncă, cum se întîmplă de obicei la noi. Tata nu a avut cu ce să mă țină mai departe la școală, dar eu am învățat singur mai departe. Aveam de gînd să învăț extern și să dau apoi examenul de maturitate. Se opri. Preotul aștepta.

— Examenul de maturitate... Uite mă gîndesc că astăzi în zori — și zorile au venit — voi da examenul de maturitate. Și aș vrea să-l iau cu „excepțional“.

Pe coridor se auziră pași. Răsunară voci. Un ciocănit ușor, și în prag apăru sublocotenentul.

— Scuzați-mă, dar...

— Vin, vin, se grăbi preotul. Nu-mi iau rămas bun, fiul meu. Voi rămîne cu voi pînă la capăt, declară el solemn.

La orele două sosi, venind din direcția orașului, poliția cu detașamente pedestre și de bicicliști. Parte din ei se risipiră prin toate ungherele cetății, parte rămaseră dincolo de zid, pe malul Vistulei — pe coline și dealuri, pe ruinele vechilor forturi acoperite cu iarbă. Stăteau nemișcați în întuneric; nasturii tunicilor, cataramele curelelor strînse bine aruncau sclipiri minuscule. Comisarul șef, Fuchs, comandantul acestei mulțimi de tunici albastre, dădea vădite semne de nervozitate. Drept e că după terminarea procesului el se pricepuse să-i expedieze pe deținuți cu atîta abili-

tate de la tribunal la închisoare, încît reușise, spre admirația șefilor, să înlăture orice posibilitate de demonstrație și, cu același succes, îi transportase apoi din oraș în Citadelă. Acum însă era neliniștit. Nu fusese greu să-i păcălească pe cetățenii din Varșovia, scoțîndu-i pe acuzați prin ușa din dos, transportîndu-i apoi prin ulicioare, pe căi ocolite; acum însă toți știau — s-ar fi putut oare să nu știe? — că deținuții se află în Citadelă. Comisarul-șef nu se temea de ceva anume, încerca însă un sentiment stupid de neliniște, pe care îl transmitea fără voie și oamenilor lui. Ei respirară ușurați cînd se convinseră că pustietatea din jurul Citadelei, unde li se ordonase să-și ocupe posturile, era o pustietate doar aparentă, că de jur împrejur mișună agenți secreți, care se aflau acolo probabil încă de cu seară, judecînd după cît erau de zgribuliți de frig. Noaptea nu era prea rece, dar dinspre Vistula venea un aer umed, iarba era udă de rouă. O ceață ușoară — toată parcă numai fîșii — se lăsase peste rîpe și vîlcele. Vîlvătaia aurie ce învăluise orașul pălise și acum orizontul părea acolo ceva mai luminos decît deasupra Citadelei. Păsările migratoare își urmau pe cer calea lor de totdeauna, mereu aceeași.

Comisarul șef, Fuchs, fără să țină seama de roua care-i uda cizmele, verifica posturile, îi repartiza pe polițiști în cotloanele și vîlcelele de lîngă drum. Nisipul luneca de sub cizme cu un foșnet abia perceptibil. Mirosea amar pelinul călcat de zeci de picioare. Cu geamăt prelung și jalnic, pluti pe aripi de puf o pasăre de noapte. Comisarul-șef tresări și mai degrabă simți decît văzu că exact la fel tresărise în aceeași clipă și santinela de lîngă el.

— Prostule, e păpăluda, spuse el, descărcîndu-și furia pe subaltern.

Speriat, polițistul își duse automat mîna la chipiu.

— Să trăiți, domnule comisar șef, păpăluda!

— Idiotule! se mai descărcă o dată Fuchs. Se gîndise între timp că nu putuse fi păpăluda: de unde și pînă unde să apară pe aici. Probabil o bufniță, că multe stau cuibărite prin aceste forturi vechi...

79

Era ora trei dimineața cînd sosi în Citadelă procurorul Skoczynski, reprezentantul poliției speciale și medicul de garnizoană, căpitanul Sommer. Procurorul putea fi mulțumit. Citadela era plină de oameni înarmați. Părea că se pregătește nu pentru executarea a trei condamnați la moarte, ci pentru un asediu de lungă durată, pentru respingerea asaltului unei armate dușmane. Citadela scrîșnea toată în beznă, cu sunet metalic, era plină de scîrțîitul curelelor. Era acum într-adevăr o Citadelă de neînvins, o fortăreață puternică, gata să respingă orice atac. Se înălța în întunericul nopții ca un gigantic bloc de piatră, cu crenelurile de cărămidă înnegrite de vreme, posomorîtă, încordată și amenințătoare. Patrulele circulau fără zgomot; în curtea deținuților sosi, tot fără zgomot, un pluton de execuție și compania de acoperire. Scurt, răspicat, răsunau, rostite cu jumătate de glas, comenzile. Nimeni nu vorbea, zgomotul pașilor răsuna surd și, în lumina slabă a felinarelor acoperite cu discuri metalice, oamenii păreau niște umbre.

Sublocotenentul Prosniewski îl introduse pe procuror în celule. Pe rînd, în ordinea în care fuseseră instalați deținuții: întîi Rutkowski, apoi Hibner, la urmă Kniewski. Pe rînd, fiecăruia în parte, îi făcu cunoscut Skoczynski — sec, lapidar — că prezidentul

respinsese cererea de grațiere și că sentința va fi adusă la îndeplinire în următoarele cîteva ore.

După felul în care ei au primit știrea — cu o liniște deplină — de parcă ceea ce li se anunța nu-i privea de loc pe ei, Skoczynski avu impresia că cineva îi prevenise din timp. Sau, poate că într-adevăr ei nu se lăsaseră ispitiți de speranțe deșarte? Dar aceasta nu îi venea să o creadă. Văzuse nu o dată, condamnați la moarte, care nu pierdeau speranța pînă în ultima clipă, care mureau cu încrederea că în ultimul moment le va veni grațierea, că se va întîmpla un miracol. E adevărat că aceștia erau delicvenți de drept comun, criminali de rînd. Dar imediat își revizui gîndurile. Raționînd în felul ăsta, el aluneca pe pozițiile apărătorului care-l făcuse să turbeze în sala tribunalului, tocmai prin referirile sale la convingerile acuzaților. Nu, nu există nici o îndoială că ei au fost preveniți și au reușit să se pregătească sufletește, iar acum și-au pus o mască a indiferenței, care le ascunde fața.

Se simțea oarecum prost ca un om care s-a năpustit cu toate puterile asupra dușmanului, dar în loc să aibă de înfruntat un corp viu, n-a avut de străpuns decît o umbră. Trăise un moment de triumf, aflînd că prezidentul, conform promisiunii făcute ministrului, nu acceptase să-i primească personal pe avocații apărării.

Dar comunicarea transmisă condamnaților în legătură cu respingerea cererii de grațiere nu-i aduse satisfacția așteptată — dimpotrivă chiar — un fel de deziluzie, o senzație neplăcută, care, știa de pe acum, o să-l mai chinuiască mult timp de aci încolo. Un fapt mărunt, dar care te sîcîie mereu ca un ghimpe intrat în deget, neextras la timp, care începe să co-

lecteze cu încetul puroi și se face simțit ori de cîte ori, din nebăgare de seamă, atingi ceva cu acest deget.

Dădu ordin sublocotenentului Prosniewski să introducă în celule familiile lui Rutkowski și Kniewski, care așteptau ultima întrevedere. El ieși să se plimbe în curte. Pe coridoarele Citadelei era frig și totodată o atmosferă înăbușitoare. În cancelarie era prea cald. Prefera să respire aer proaspăt: în ultima vreme, copleșit de munca legată de proces, a stat atît de puțin în aer liber.

Cu multă atenție, cu grija de a nu se lăsa observat de nimeni, căuta să examineze, la lumina zilei ce-ncepuse să mijească, fețele soldaților din plutonul de execuție. Ei stăteau cu arma la picior, chipurile lor nu exprimau nimic deosebit. Oamenii arătau parcă somnoroși, parcă înghețați — erau doar și ei nedormiți de multe ore, iar vîntul dinspre Vistula sufla mai rece ca cel din timpul nopții. Ziua va fi poate mai cald, dar, acum, frigul pătrunzător îți amintea că vara era pe sfîrșite.

De sub cozorocul chipiurilor, fețele obișnuite ale ostașilor nu-i spuneau nimic. Ele semănau uimitor între ele, ca și cum fuseseră turnate după același tipar. Dar poate că doar i se păreau așa — văzute în lumina incertă a dimineții ce abia își făcea loc, strecurîndu-se prin întunericul nopții.

Umbla de colo colo, frecîndu-și nervos mîinile. Îi era și lui frig, dar nu vroia să se-ntoarcă în clădire. Începu din nou — pentru a cîta oară? — să-i studieze de departe pe soldați: doar ei erau aceia care aveau de dus treaba pînă la capăt. Ei vor executa sentința pe care el o hotărîse dinainte, pe care o argumentase prin actul de acuzare, pe care o trecuse prin tribunal, prin cancelaria prezidentului Rzeczei Pospolite și o

adusese aici în Citadelă. Ei sînt aceia care, printr-o salvă de arme, vor încununa opera lui.

Făcînd încă un ocol, el observă că Citadela își profila acum silueta pe fondul cerului altfel decît cu puțin mai înainte. Se puteau distinge crenelurile zidurilor și oamenii înarmați care se aflau acolo și care pînă atunci nu fuseseră vizibili. Felinarele păliseră parcă. Se apropie de unul din ele și se uită la ceas: mai era puțin pînă la ora patru. Pînă ajung la destinație va fi ziuă bine de tot.

— E timpul să începem, spuse el căpitanului Buchowski, care apăruse între timp în curte. Acesta dădu din cap afirmativ. Se-ntoarseră împreună în clădire. Căpitanul Buchowski dădu un ordin. Un pluton întreg îl urmă în camera de arest.

80

Soldații se repeziră în fugă pe coridoare. Răsună o comandă. Ei se aliniară în lanț, apoi se înșirară în flanc de-a lungul zidurilor. Armele se loviră de dușumea. Skoczynski, Fuchs și Buchowski trecură spre celule printre două șiruri de oameni înarmați, urmați de o droaie de polițiști. Sublocotenentul Prosniewski descuie ușa primei celule. Rutkowski se ridică mașinal și își netezi părul cu mîna.

— E timpul, spuse procurorul. Doi polițiști se postară la stînga și la dreapta deținutului și astfel îl scoaseră în coridor.

— E timpul, repetă procurorul și Hibner ieși șchiopătînd din celula sa.

Kniewski puse la o parte ediția specială a unui ziar adus de maică-sa, în care se afla relatată ultima ședință a procesului, textul sentinței și o informație scurtă referitoare la plecarea avocaților apărării la

Spala. Tocmai atît cît îi fusese necesar pentru a umple timpul care-l despărțea de momentul cînd trebuia să se ridice și să plece. Aproape atît cît trebuia ca să-și liniștească bătăile inimii după despărțirea de maică-sa.

La ora patru și cincisprezece, o procesiune lungă porni de la porțile Balkanskie. În prima mașină se aflau comisarul Fuchs și căpitanul Buchowski. După ei urma o jumătate din compania de acoperire, cu baioneta la armă, plutonul de execuție, apoi mașina sanitară în care erau transportați condamnații la moarte.

— Priviți băieți, ce onoruri ni se fac, spuse încet Hibner, ridicîndu-se cu greu, cu ajutorul polițiștilor, pe scara mașinei.

Pe Kniewski l-au purtat pe brațe pînă la automobil. Cu toate că la întoarcerea de la proces i se schimbase pansamentul, tifonul era din nou ud.

— Ca pe niște generali, făcu remarca Rutkowski, privind cum soldații din cealaltă jumătate a plutonului de execuție și a companiei de acoperire, înconjoară mașina sanitară. Vorbea cu o voce puțin răgușită. Hibner puse o mînă pe umărul lui.

— Nu te-ngrijora, îl liniști Heniek, e din cauza aerului umed.

În urma mașinii sanitare, venea limuzina cu procurorul, medicul și polițiștii. De o parte și de alta, în urmă, mărșăluiau soldații, iar de-a lungul drumului străjuia un cordon de jandarmi și de polițiști.

Noaptea era pe sfîrșite. Cerul devenise complet cenușiu. Peste o oră, o oră și jumătate culoarea aceasta va ceda locul albastrului rece și senin. Dar acum părea că sus, deasupra pămîntului, e întinsă o pînză groasă nealbită. Soarele amintea de existența sa nu prin strălucirea trandafirie a răsăritului apropiat, ci printr-o fîșie îngustă de culoare purpurie închisă, la

marginea orizontului. Pe cerul cenușiu rămăsese o ultimă stea, ca un cui argintiu. Părea că rîul fumegă de ceață. În depărtare, deasupra orașului, atîrna parcă o perdea murdară. Frunzișul plopilor foșnea încet, străbătut de un tremur ușor, deși jos pe pămînt nu se simțea nici cea mai mică adiere. Iarba de pe marginea drumului era acoperită cu o rouă rece ca bruma. De cealaltă parte a Vistulei, ascunse pe mal, dormeau șlepurile pe care se făcea transportul de nisip. În coroanele copacilor stolurile de vrăbii începuseră piuitul lor obișnuit, sfios încă la ceasul acesta — parcă-și încercau vocile.

81

Procurorul Skoczynski tresări. Prin zgomotul motoarelor, se auzi un cîntec. Își încordă auzul.

„Sculați voi oropsiți ai soartei..."

Cîntau, acolo, în mașina sanitară, care se bălăbănea pe drumul accidentat ce se desfășura înaintea lor. Cîntau acest cîntec subversiv, interzis, revoltător, în prezența autorităților, a procurorului, în prezența armatei, a poliției, îl cîntau pe ultimul lor drum, în aceste ultime cinci minute dinaintea morții care îi aștepta. Cîntau cu glas tare, ca și cînd n-ar fi fost nici răniți, nici bolnavi, ca și cînd adineauri n-ar fi trebuit să se sprijine unul pe celălalt ca să poată ajunge pînă la mașina sanitară, ca și cînd ar fi prins, nu se știe de unde, forțe noi. Bietul ksiondz se încăpățînase și insistase să plece în mașina condamnaților.

„Hai la lupta cea mare..."

Buzele lui Skoczynski schițară un zîmbet strîmb. Da, pentru ei într-adevăr va fi lupta cea mare, dacă

se mai poate vorbi despre luptă cînd propriul tău trup devine ținta unui pluton de execuție. Și, uite, pentru asemenea oameni, se ceruse mai întîi o instanță civilă obișnuită, apoi grațierea! Pentru niște criminali nereeducabili, înveterați, care nu se predau nici măcar în ultima clipă, înainte de moarte. Grațierea? Atunci totul s-ar fi desfășurat după programul arhicunoscut. Schimbul cu Bolșevia — desigur, astfel de eroi... Nu întîmplător deputatul Zulawski a spus cu atîta amărăciune de pe tribuna Seimului, că numele lui Botwin și ale acestor trei e cunoscut în întreaga lume, mai bine decît numele oricărui ministru polonez... Deci, schimbul cu Bolșevia, pentru ca după un timp să fi reapărut din nou aici așa cum a revenit unul dintre ei, și, îndopați cu marile învățături de acolo, mai îmbibați de otrava de dincolo și înarmați cu noi forțe, să fi început din nou să sape fundamentul edificiului ridicat cu atîta trudă și cu atîtea eforturi, s-ar fi străduit să-l clatine, să-l distrugă.

Șeful escortei se uită înapoi nehotărît. Procurorul îi făcu un semn liniștitor cu mîna: lasă-i să cînte, cine o să-i audă? Polițiștii? La ăștia nu-i nici o primejdie să prindă propaganda lor. Soldații? Soldații mergeau în pas cadențat, cu fețe impasibile pe care nu se putea citi nimic. Slavă domnului, un soldat încolonat e un soldat încolonat, îmbrăcat în zalele de nepătruns ale disciplinei; el se mișcă în mod automat și nu se gîndește la lupta cea mare, el se gîndește numai ca nu cumva să-și piardă cadența pe un drum accidentat.

— Trăiască Polonia Populară liberă!

— Trăiască Uniunea Sovietică!

Șeful escortei întoarse iar capul înapoi. Procurorul îi zîmbi.

Lasă-i să strige pentru ultima dată. De jur împrejur e pustiu, orașul doarme în depărtare, un somn adînc. Strigătele acestea antistatale nu vor dăuna nimănui.

Mașinile își încetiniră mersul tot înfruntînd hopurile și cotloanele și săltînd din ce în ce mai tare. Cea din față, în care se aflau comisarul șef Fuchs și căpitanul Buchowski, se opri. În urma ei se opriră una după alta celelalte mașini, soldații care mărșăluiau și polițiștii. Mai departe nu se putea merge; o colină abruptă, acoperită cu iarbă alunecoasă era tăiată de o singură potecuță îngustă.

82

Condamnații la moarte ieșeau din mașina sanitară, sprijinindu-se, ca și mai înainte, unul de celălalt. De fapt, acum, cînd se terminaseră dezbaterile procesului, îți venea să te-ntrebi privindu-i, cum de se mai puteau ține pe picioare. Și nu numai că se țineau pe picioare, dar mai și mergeau — deși la drept vorbind mersul lor semăna mai degrabă cu al unor oameni care au băut mult. Se clătinau, se poticneau, erau gata să cadă la fiecare pas și totuși, totuși ei mergeau înainte. Firește, Rutkowski se mișca mai ușor. Kniewski învingea cu mare greutate asperitățile terenului, se vedea că el face toate eforturile să nu cadă. Cu toate acestea, se prăbușise de cîteva ori într-un genunchi și se sprijinise cu o mînă de pămînt. Acum, doi jandarmi îl purtau de subțiori. Curînd, alți doi făcură același lucru și cu Hibner. Procesiunea se mișca încet și, vrînd-nevrînd, escorta și toți ceilalți fură nevoiți să-și potrivească pasul după cei trei grav răniți care se cățărau pe colina abruptă.

„Pămîntul este al celor harnici..."

Ei cîntau. Continuau să cînte. Procurorul Skoczynski urmărea atent cuvintele. Nu, nu vor stăpîni ei pă-

mîntul, nu li se va acorda acest drept. Doar bulgării din acest pămînt vor cădea peste sicriile pregătite acolo, în groapă. Procurorul simți o ușurare la gîndul că pînă la locul de execuție mai aveau puțin. Peste cîteva minute își va putea spune că treaba a fost dusă pînă la capăt.

Era mai ușor de mers la vale. Zidul abrupt al cetății cobora în pantă verticală. Acolo se vedea o pajiște verde, acolo se prelingea un pîrîiaș șerpuitor, ascuns printre frunze și iarbă.

Rutkovski, care mergea înainte, se opri brusc:

— Wladek... privește unde ne aflăm.

Kniewski recunoscu îndată locul. Era aceeași pajiște pe care o priviseră ei cîndva, din vîrful colinei.

Recunoscu și zidul Citadelei și fortul și pajiștea verde. Acolo, în față, era un copac, sub care au stat o dată împreună, el și Heniek.

Cînd s-au petrecut toate acestea? Pe atunci ei erau încă în viață. Pe atunci, așteptau cele ce trebuiau să se-ntîmple. Pe atunci Cechnowski circula încă prin Varșovia, denunțînd mereu alți tovarăși. Da, aceasta este pajiștea...

Numai că acum, aici, se înălțau trei stîlpi mici, unul lîngă altul, îngropați în pămînt.

Trei gropi adînci, pentru mormintele săpate dinainte, se profilau întunecoase în iarba verde, ca niște dreptunghiuri regulate. Lîngă fiecare se ridica o movilită de pămînt aruncat cu lopata.

Era pajiștea lor.

Și stîlpii lor.

Ei se opriră, își scoaseră șepcile și fiecare și-o agăță de un stîlp.

— Să ne luăm rămas bun Heniek, spuse încet Kniewski. Heniek i se aruncă de gît. Se-mbrățișară — o îmbrățișare strînsă, frățească. Se sărutară.

— Wladek, Wladek...

— Adio, băieți, spuse încet Hibner. Și de data aceasta, se simți din nou cu mult mai vîrstnic decît ceilalți doi. Cu grijă multă, să nu-i stîrnească durerea, îl strînse la piept pe Kniewski. Simți cît de mult slăbise trupul istovit al băiatului. I se păru că nu e decît un copil mare, lipsit de apărare, chinuit dincolo de orice limită. Il privi în ochi, erau senini și limpezi pînă în fund.

— Vă mulțumesc, rosti el încet, sărutîndu-i pe rînd. Ar mai fi vrut să adauge: „N-am să uit niciodată"... dar își aduse aminte că acest cuvînt „niciodată" nu mai avea acuma nici un sens. „Niciodată" și „totdeauna" își pierdèau orice semnificație aici, în pajiștea asta verde sub zidurile Citadelei, de unde nu mai era întoarcere.

Procurorul, poliția, soldații stăteau chiar aici, alături, dar parcă, totuși, nu se aflau de față. Ei le oferiseră clipa aceasta scurtă de adio. Procurorul privea cu tact în jos, dar imediat tuși scurt.

— Asta-i tot, spuse Hibner.

— Domnule procuror...

— Ce e? Să nu fie legați de stîlpi, să nu fie legați la ochi?

Skoczynski șovăi cîteva clipe. Cel care vorbise, cel mai tînăr dintre cei trei, luase probabil cuvîntul în numele tuturor, pentru că se ținea relativ bine pe picioare. Vorbea calm, de parcă s-ar fi pregătit să ceară un chibrit sau s-ar fi interesat de o adresă de care avea nevoie, deși fața îi era umedă de lacrimi; procurorul vedea bine aceste lacrimi, care însă nu erau decît lacrimi de despărțire.

Comandantul plutonului de execuție, căpitanul Siekietynski, se alarmă.

— Domnule procuror...

Skoczynski îl întrerupse de la primele vorbe:
— Nu văd motivul pentru care să le fie refuzată acuzaților ultima lor dorință.
— Conform regulamentului... soldații mei pentru prima oară... bîigui căpitanul.
Procurorul îl întrerupse cu o privire severă.
— Eu am spus că nu văd nici un motiv, pentru a le refuza această rugăminte. Rog să nu-i legați la ochi pe condamnați.

83

Desigur, acum își putea permite să facă pe mărinimosul. Acum, ei nu pot să mai fugă, n-au decît să privească nestingheriți moartea în față. E drept, tot n-o să le mai servească de învățătură. Totuși... procurorul Skoczynski nu pierdea nădejdea că, pînă la urmă, măcar unul dintre ei va da dovadă de slăbiciune, se va speria în fața țevilor negre ale armelor.

Ciudată ființă mai e omul! El continuă să nădăjduiască chiar și atunci cînd mintea îi arată clar și neîndoielnic că totul s-a sfîrșit. Poate, tocmai o astfel de speranță disperată, lipsită de orice rațiune, pîlpîie în inimile acestor oameni și le insuflă putere. Nădejdea că se va întîmpla ceva asemănător cu cele ce se petrec în poveștile pentru băiețandrii și în poezioarele romantice unde, în ultimul moment, cînd ofițerul ajunge să ridice sabia, apare un sol cu vestea de grațiere, sau un detașament de prieteni înarmați, care se aruncă de după meterezele verzi și-i ucide pe loc pe toți acei care trebuiau să execute sentința.

De altfel, nu numai în povestioarele pentru băiețandri creduli și nu numai în poezioarele romantice, ci și în realitatea de toate zilele — și într-una nu chiar îndepărtată — se întîmplase un caz asemănător chiar

în locul acesta. Șeful plutonului de execuție ridicase sabia exact cînd pe colina verde apăruse tatăl condamnatului la moarte, fluturînd cu disperare o hîrtie albă — grațierea — semnată în ultima clipă. Era vorba de o fracțiune de secundă, dar sabia se lăsase în jos, iar frîntura de secundă necesară pentru ca cel condamnat să poată rămîne în viață, lipsise. În schimb, reușise să afle — nici el nu fusese legat la ochi — că este grațiat, iar tatăl său, în ciuda tuturor regulamentelor, avusese posibilitatea de a asista fără voie la execuția fiului său. Dar nu, un asemenea caz nu se mai poate repeta astăzi. Cei trei nu se pot aștepta la grațiere. Prezidentul refuzase ferm și categoric, se spune că nici nu fusese nevoie să-l convingă. Iar în ceea ce privește prietenii, așa cum se-ntîmplă în romane, pe intervenția lor, nu se putea conta în cazul de față.

Varșovia dormea scufundată în somnul adînc de dinaintea zorilor. Toate străzile care duceau spre locul de execuție erau încercuite de armată și de poliție. Cine va îndrăzni să înfrunte zidurile Citadelei, toate numai țevi de mitraliere zbîrlite? Muncitorii neînarmați? Partidul comunist din Polonia, urmărit zi de zi, decimat prin condamnări, împrăștiat aproape în întregime prin închisorile Poloniei?

Prietenii — cei din țara în care soarele răsare mai devreme decît aici — erau prea departe ca să fie în stare să-i ajute cu ceva. Deși ei se străduiau și încă cum se mai străduiau!

Dar dacă totuși... Pe procuror îl cuprinse o dorință arzătoare să-i vadă cum pălesc, cum tremură, cum plîng; te pomenești că vor începe să roage, să implore să fie cruțați. De la cel mai în vîrstă nu e nimic de sperat. Ceilalți doi sînt niște băiețandri, poate că ei nici nu-și dau bine seama încă de ceea ce-i așteaptă

numai peste cîteva secunde și, poate că în ultima clipă, nu vor mai rezista? N-ar fi rău să se întîmple astfel, cel puțin de hatîrul ksiondz-ului, care-l enerva din ce în ce mai mult pe procuror. Se pleoștise de tot, mîinile care țineau crucea tremurau grețos. Omul se străduise, se chinuise cu ei, dar totul a fost în zadar! Barem unul din cei trei dacă ar mărturisi că se căiește, i-ar fi mai ușor. Nu e bine nici ca soldații să asiste la o asemenea manifestare de neobrăzare. Dar dacă omul e legat la ochi și mai e legat și de stîlp nici nu-ți poți da seama ce se petrece cu el, dacă îi e teamă sau dacă se căiește.

În afară de asta ar vrea și el să-i vadă căindu-se. Să dispară acel ghimpe sîcîitor — amintirea chipurilor liniștite, ca cioplite în piatră, pe care n-a tresărit nici un mușchi în momentul cînd el le-a comunicat că cererea de grațiere a apărării a fost respinsă.

84

Toți trei se aflau lîngă stîlpi. Se străduiau să stea drepți — și Kniewski chiar, care simțea că sîngele răzbise prin bandaje și se scurge cald, lăsînd o dîră pe picior.

Plutonul de execuție se aliniе la o depărtare de cinci pași de condamnați. În față, pe prim plan stăteau, într-un semicerc larg, comisarii și reprezentanții autorităților, iar mai departe — poliția, jandarmii, soldații. În fața lor — o mulțime densă de oameni, fețe străine, indiferente. În spate, zidul roșu al Citadelei, Vistula. La stînga — orașul cufundat în somnul liniștit al dimineții. Din cenușiu, cerul devenise treptat, albastru ca de sidef. Dinspre răsărit, se înfiripa o zi trandafirie, dar cei trei stăteau cu spatele, ei nu vedeau decît reflexul soarelui pe tăișurile sclipitoare ale baionetelor.

— Arma la ochi!

— Trăiască Polonia muncitorilor și țăranilor! Trăiască Uniunea Sovietică!

Procurorul tuși și înaintă o jumătate de pas. Armele mînuite zăngăniră, clănțăniră. Soldații luară poziția de drepți. Polițiștii și ofițerii duseră mîna la chipiu, civilii se descoperiră.

— În numele Rzeczei Pospolite a Poloniei...

Procurorul Skoczynski dădu din nou citire sentinței prealuminatei Rzeczi Pospolite.

— Trăiască liberă, dreaptă, independentă!

În timpul citirii el ridică vocea ca să nu i-o acopere strigătele condamnaților la moarte. Răsună și ultimul cuvînt. Făcu semn căpitanului. Sabia sclipi în aer. Pe luciul ei poleit se aprinse o licărire trandafirie, vestind răsăritul soarelui. Cu o smucitură precisă, țevile armelor plutonului de execuție se ridicară pînă la înălțimea fețelor condamnaților. Ei priveau de la o distanță de cinci pași în gurile negre ale țevilor.

Hibner își înălță și mai sus capul.

— Soldați! Ochiți bine! Să nu dați greș cînd va veni timpul să trageți în cei ce astăzi v-au dat ordinul să trageți în noi!

— Foc!

Răsună o salvă.

Căpitanul Buchowski simți un nod nervos care-i strîngea beregata. Cum au tras ăștia? Cum au îndrăznit să tragă astfel?

Cei trei condamnați au căzut la pămînt. Mai bine zis nu au căzut, ci au alunecat. Vii. Din nou o comandă — o nouă salvă, apoi o a treia și o a patra. Căpitanului Buchowski începu să-i tresalte omușorul. Ce-i asta, fire-ați ai dracului!

Slavă domnului, împotriva tuturor regulelor, dar îndemnat de rațiune, sergentul a tras cu pistolul în cel care mai dădea semne de viață. După patru salve !

Căpitanul Siekietynski, comandantul plutonului, era alb ca varul cînd medicul constată moartea celor trei executați.

Skoczynski nu se putu stăpîni :

— Vă felicit domnule căpitan, rosti el, trăgîndu-și încet, tacticos mănușa pe mînă. Patru salve, plus un foc de pistol. Excelenți soldați ! Oare și pe front vor trage la fel în bolșevici ?

Comandantul plutonului vru să răspundă, dar nu-și găsi glasul ; își înghiți saliva și salută spatele larg al procurorului care se și întorsese cu fața în altă parte.

85

Tensiunea nervoasă care răscolise în ultimele săptămîni închisoarea de la Pawlak, își atinse punctul său culminant în ziua dezbaterilor.

Administrația închisorii era vădit îngrijorată. Directorul aproape că nici nu mai părăsea incinta închisorii. Pretutindeni mișunau gardieni, pe care nici unul din deținuți nu-i mai văzuse niciodată pînă atunci. Fuseseră probabil concentrați în grabă de prin alte închisori sau poate erau agenți secreți travestiți.

Un ciocănit grăbit în pereți transmitea știrile din celulă în celulă. În zadar alergau încolo și-ncoace gardienii, încercînd să-i surprindă pe cei ce semnalizau, în zadar se uitau mereu prin vizetele celulelor. Zi și noapte, alfabetul închisorii, mărunt, sacadat și des, învingea grosimea zidurilor. Minusculele foițe de țigară, acoperite cu litere microscopice, circulau prin toată închisoarea. Puteau fi găsite la closete, în tocurile ușilor — le vînau toți în frunte cu directorul

în persoană. Fură interzise plimbările, dar nici una din măsurile luate nu ajuta la nimic. Deținuții continuau să comunice între ei și, spre disperarea autorităților, ei știau tot ce se petrece în afară.

În sfîrșit, se produse explozia. O veste trecu ca fulgerul prin toate etajele, prin toate celulele ! Cei trei au fost uciși, cei trei nu mai există !

Totul izbucni ca la o comandă. Deținuții, închiși între zidurile celulelor, înghesuiți, strîns lipiți unul de altul sau izolați în celule individuale, stăteau acum drepți, cu mîinile întinse de-a lungul corpului, cu chipurile încruntate, amenințătoare.

„Sculați voi oropsiți ai soartei..."

Ușile se deschideau cu zgomot, gardienii năvăleau mai mulți deodată, se năpusteau cu pumnii asupra celor ce se găseau mai aproape de ușă. Loveau peste cap, peste față, unde nimereau. Doborau la pămînt, răsuceau mîini la spate, tîrau la carceră pe cei ce li se împotriveau.

Din nou începură să se audă ciocănituri febrile în ziduri. Răsunau lovituri în ușile celulelor încă închise. Un strigăt din coridor :

— Tovarăși, vor să ne-arunce în carceră, răsună ecoul prin toate etajele închisorii.

— Alarmă !

Ușile duduiau, se lovea în ele fără-ncetare. Cîntecul se stingea, apoi iar izbucnea, din nou se-ntrerupea și-și lua iarăși avînt ; acum „Internaționala" nu mai răsuna într-un cor armonios — ceea ce se auzea nu era decît un vuiet. Pumnii loveau cu toată puterea în uși, picioarele tropăiau cu furie.

— Trăiască Revoluția, Trăiască Uniunea Sovietică, Jos burghezia, Jos teroarea albă ! Moarte provocatorilor ! Slavă celor căzuți !

Scările, coridoarele se umplură de tropotul pașilor nenumărați. Ușile se deschideau cu zgomot. Apăru directorul, apărură inspectorii, gardienii închisorii, al căror număr devenise subit extrem de mare. Ei năvăleau în celule cu capul aplecat ca la atac. Izbeau orbește cu pumnii. Îi tîrau de păr pe jos pe cei care cădeau, îi scoteau din celule, tîrau pe scări, tot de păr, trupurile celor leșinați. Celor care strigau le-nfundau gura cu otrepele murdare cu care de obicei erau spălate dușumelele. Izbeau cu cizmele în cei căzuți în nesimțire, îi făceau să se rostogolească pe treptele de fier ca pe niște baloturi, îi azvîrleau în carcere. Nici nu mai aveau loc unde să-i pună. Îi îngrămădeau unii peste alții. Cu o legătură de chei în mînă, un gardian izbea cu furie în capul victimei : sîngele împroșca totul în jur. Asupra unuia care se-mpotrivea, tăbărîse o namilă de om și-ncepuse să-l sugrume, strivindu-i în același timp cu genunchii, pieptul.

Douăzeci de deținuți fură zvîrliți în carcere. Dar închisoarea nu se liniști. Din toate celulele se auzeau strigătele :

— Procurorul ! Cerem să vie procurorul !

Directorul turba, dar era neputincios. Potrivit regulamentului ei aveau dreptul să ceară să vie procurorul, iar el nu putea să le refuze această doleanță.

Trecuse de miezul nopții cînd sosi procurorul. Își blestema slujba, blestema ziua aceasta cumplit de grea. Se știa de la bun început că atunci cînd va ajunge în închisoare vestea sentinței și a execuției, se vor dezlănțui dezordini. La fel se-ntîmplase recent, cînd l-au executat pe Botwin. Cu toate că fuseseră luate toate măsurile de precauție, ele se dovediseră pînă la urmă prea puțin eficiente. Totul devenise imediat cunoscut în întreaga închisoare, ceea ce demonstra că cei de la administrație nu prea prezentau

destulă garanție, că de fapt izolarea deținuților era fictivă. Zidurile închisorii se dovediseră mai puțin un obstacol de nepătruns, decît o sită spartă care lăsa să pătrundă în celule orice fel de știri. Și iată că acum, deși dispuneau de o pază întărită, ei se dovediseră incapabili să țină piept deținuților ; în loc să fi reușit să-i facă repede și pe tăcute inofensivi pe capii lor, au lăsat să degenereze totul într-un scandal răsunător, despre care, mîine, va afla întreg orașul. Și nu numai orașul dar și lumea întreagă.

Făcîndu-și socoteala că nu mai avea cine să-l deranjeze, procurorul se dusese seara să cineze la niște cunoștințe și să facă și o partidă de bridge. Dar, parcă dinadins, au venit să-l ia de-a dreptul de la masă. Nu avea de gînd să asculte nici un fel de plîngeri. Îi ajungea ceea ce văzuse : urlete, cîntece, lozinci antistatale, o închisoare care, contrar regulamentului, nu dormea încă la miezul nopții. Și pe deasupra mai era și închisoarea de femei care urmase exemplul vecinilor. Ba și în clădirea din strada Serbia, deținuții politici își făceau de cap.

— Vă anunț că dacă peste cincisprezece minute nu se va restabili liniștea absolută, vor fi toți transferați în Swiety Krzyz !

Swiety Krzyz era considerată drept cea mai îngrozitoare închisoare din Polonia. Ziduri medievale, umede de igrasie, acoperite de mucegai verde. Pe jos în carcere plutea apa ; pereții celulelor erau mîncați de ciupercă și exalau miazme îngrozitoare, iar șanțurile aveau miros de putreziciune și împrăștiau malaria. Închisoarea era complet izolată de lume, se afla plasată într-un colț depărtat, sălbatec, din munții Swiety Krzyz. Conducerea era încredințată unui fost director al unei închisori țariste, fugit din Rusia, unde un tribunal revoluționar îl condamnase la

moarte. Un degenerat, un sadic, căruia, dintr-o oarecare decență, îi schimbaseră numele, adăugîndu-i-se un „ici" în coadă, ca să-i dea o rezonanță poloneză.

Din închisoarea Swiety Krzyz nu scăpa nimeni. Acolo se aflau condamnații pe viață. Iar dacă acolo nimereau oameni care aveau de ispășit o condamnare mai scurtă, îi răpuneau repede tuberculoza, malaria sau alte boli mai neobișnuite. Cu alte cuvinte, Swiety Krzyz însemna moartea.

Procurorul constată însă că amenințarea sa nu produse nici o impresie asupra deținuților.

— Cerem să vie medicul! Cerem anchetarea și pedepsirea gardienilor! Cerem să li se dea ajutor răniților. Jos teroarea albă!

Peste alte șaptesprezece ore, apăru medicul. În silă, el îi examină pe cîțiva dintre cei schingiuiți. Căuta să nu observe acele urme de violență care, cu bunăvoință, puteau trece neobservate. Cu toate acestea, fu nevoit, în cele din urmă, să constate anumite traumatisme, mai mult sau mai puțin grave, la treisprezece dintre deținuți.

Ultimatumul procurorului trecu neluat în seamă. Agitația surdă de la Pawlak nu contenea, amenințînd în orice clipă să declanșeze un nou scandal. Timp de opt zile, deținuții fură lipsiți de plimbarea zilnică. Cîțiva fură transferați în alte închisori. Se introduse un regim mult mai aspru.

86

La Varșovia soseau rapoarte din toate închisorile. Ecoul împușcăturilor de sub zidul Citadelei răsună pînă în închisoarea Brygidki din Lwow, pînă în Bedzin — pretutindeni unde, dincolo de gratii, se aflau deținuți politici.

Acestor împușcături le-a răspuns ecoul loviturilor de pumni ale gardienilor, al zilelor de carceră, al represaliilor sporite.

Dar mai puternic, mai tare ca oriunde, ele răsunară în intonarea „Internaționalei", în strigătele îndrăznețe și amenințătoare.

„Moarte provocatorilor! Trăiască Revoluția! Slavă celor căzuți!"

87

Situația era foarte delicată. În ajunul procesului, la optsprezece august, congresul partidului socialist francez protestase împotriva trecerii cazului celor trei comuniști polonezi în competința Curții Marțiale și împotriva împușcării lui Botwin.

Avea mult mai multă greutate decît protestele congresului ateilor din Paris, unde după cum se știe, s-a făcut simțită și influența comuniștilor. Avea mai multă greutate decît scrisorile pline de indignare ale intelectualității franceze: se pronunța partidul frățesc socialist, membru al Internaționalei, un partid puternic, influent. Chiar dacă declarația conținea și unele atacuri violente la adresa Uniunii Sovietice, atitudinea de dezaprobare față de regimul ce domnea în Polonia și față de ultimele evenimente, fusese exprimată fățiș, fără nici un echivoc.

Imbus, care credea că deține monopolul în acest domeniu, se pregătea să-și scrie obișnuitul său articol. Cei din Franța nu pricepeau nimic, fuseseră induși în eroare, nu cunoșteau, nu-și puteau da seama de situația internă din Polonia.

— Asemenea aprecieri nu vor fi tocmai oportune, hotărîse redactorul-șef. Apropo, am și vorbit cu senatorul Pozner, va scrie el articolul.

Imbus se simţi ofensat. Ceea ce-i spusese redactorul apărea ca o critică indirectă la adresa articolelor lui, a căror importanţă însă o confirma zi de zi viaţa. La proces fuseseră citate: procurorul le folosise împotriva acuzaţilor, iar avocatul în favoarea lor. Aceasta constituise cea mai bună dovadă, trăsese concluzia autorul lor, cît de atotcuprinzătoare sînt articolele lui. Dar auzind numele lui Pozner, fu silit să tacă. Redacţia hotărîse să pună în mişcare rezervele ei cele mai puternice.

Şaptesprezece zile după împuşcarea lui Botwin, două zile după executarea lui Hibner, Kniewski şi Rutkowski, apăruse în „Rabotnik" un articol al senatorului Pozner, care pleda împotriva Curţii Marţiale şi a pedepsei cu moartea pentru delicvenţii politici.

Sentinela îşi măsura paşii pe valul acoperit cu verdeaţă. Jos, lîngă pîrîul întortochiat, aproape pierdut în iarba şi frunzişul plantelor de pe mal, se profilau întunecate, trei ridicături nu prea înalte — trei morminte.

88

Ecoul salvelor trase sub zidurile Citadelei se auziră departe.

Intr-o zi ceţoasă de septembrie, ambasadorul Rzeczei Pospolite la Londra, contele Skirmont, dădu la o parte un nou teanc de proteste care fuseseră puse pe biroul său. Nici nu le mai citea. Le cunoştea dinainte conţinutul. Işi aruncă doar în fugă ochii asupra semnăturilor.

Ca răspuns la rapoartele sale, Varşovia îi cerea insistent să ia măsurile cele mai hotărîte pentru a se

pune capăt campaniei de calomnii în continuă creştere.

Apăsă pe butonul soneriei. Fără să se facă auzită, intră o stenografă uscăţivă. Işi pregăti creionul în aşteptare. Ambasadorul îşi luă carnetul de note. Un timp se plimbă de colo pînă colo fără a scoate vreun cuvînt.

— Scrie.

Stenografa se aplecă mult deasupra caietului. Era mioapă, dar pentru nimic în lume nu se decidea să-şi pună ochelari. Ii spusese cineva, o dată, că miopia dă privirii un farmec deosebit. Şi ea prefera să se chinuiască, decît să-şi strice cu ochelari înfăţişarea sa şi aşa nu prea atrăgătoare.

— Stimate domnule Purcell!

Era cel mai puţin dispus să-i scrie tocmai lui Purcell, lider al Trade-Unioanelor din Anglia, preşedinte al Federaţiei Internaţionale a Sindicatelor, membru al Comitetului anglo-rus. Cert era însă, că tocmai Trade-Unioanele au fost acelea care i-au trimis marea majoritate a protestelor. Nu le putea neglija. La timpul său, ele reuşiseră să facă presiuni asupra guvernului propriei lor ţări şi acesta fusese nevoit să recheme trupele din Bolşevia. Mai tîrziu, în anul nouă sute douăzeci, ele au paralizat intenţiile politicienilor englezi şi nu au admis trimiterea de arme şi muniţii în Polonia. Constituiau deci un adversar mai de temut decît intelectualii francezi, care, în virtutea situaţiei existente, erau nevoiţi să se limiteze la vorbe.

— ...Stimate domnule Purcell. De ce nu stenografiezi?

— Aţi mai spus o dată, remarcă timid stenografa.

— Ah, da... Poftim, scrie: După ultima dumneavoastră vizită la ambasada poloneză, am primit de

la numeroşi muncitori şi de la multe organizaţii sindicale, un mare număr...

El se opri.

— Unde am rămas ?

— ...Un număr mare...

— Hm... şterge, te rog. Sau nu, lasă aşa. Fii atentă, dictez : Un număr mare de proteste împotriva arestării şi executării unor terorişti comunişti.

Creionul alerga cu viteza fulgerului. Ambasadorul împinse la o parte carnetul de note şi începu să circule cu paşi mari prin birou, cu mîinile la spate. Işi făcuse obiceiul să dicteze din mers şi, în mod automat, făcea cale-ntoarsă de fiecare dată din acelaşi loc.

— ...Afirmaţia falsă că în Polonia ar exista teroarea albă... Ai notat ?

— Da, teroarea albă.

Ambasadorul privi pe fereastră. O ceaţă galbenă ajungea cu vălul ei lipicios pînă aproape de geamuri. Era frig. In Polonia probabil, e acum timp frumos, o toamnă aurie. Cer transparent şi soare strălucitor cu un luciu ca de cristal. Ceaţa de dimineaţă, de deasupra imaşurilor, albă şi uşoară, se lasă pe pămînt ca roua, prevestind o zi frumoasă.

— ...Această campanie a fost provocată de nişte agitatori dezmăţaţi care nu s-au dat în lături de la nici un fel de mijloace...

Aşa stau lucrurile, dar Londra este totuşi Londra, chiar şi cu această veşnică ceaţă a ei. Varşovia — sărăcăcioasă, lipsită de confort, plină de griji şi neliniştii, i se păru depărtată, foarte depărtată şi într-un fel jalnică.

— De la cap. Polonia se consideră ca fiind una din cele mai democrate şi mai progresiste republici

din lume... da... şi mai progresiste republici din lume.

Cu cît dicta, cu atît îi venea mai uşor să continue. Cuvintele ţîşneau singure şi se aliniau în şiruri drepte.

— ...agenţi plătiţi... agenţi plătiţi, ai scris ?

— Da.

— Numărul teroriştilor comunişti executaţi pentru crimele lor este impresionant de mic... Nu, te rog, taie „impresionant". Pune „uimitor de mic".

Stătu să se mai gîndească puţin. Ceaţa galbenă de dincolo de fereastră nu se risipise. Probabil, se va mai menţine cîteva zile. Ce-aş mai putea să scriu ? Argumentele sînt destul de convingătoare. Ce să cer de la acest „Purcell" ? Ah, da.

— Nu mă îndoiesc că scrisoarea mea către dumneavoastră va fi citită la Congresul Sindicatelor din Skarborow şi că liderii de seamă ai mişcării sindicale vor folosi influenţa lor ca să pună capăt campaniei duşmănoase şi calomnioase dezlănţuite împotriva Poloniei. Aşa.

— Să scriu „aşa" ?

— Ce-i cu dumneata ? Cu stimă — Semnătura. Te rog dictează-o imediat dactilografei. E urgentă. Patru exemplare.

Uşa se închise. Ambasadorul continua să se plimbe cu paşi mari de colo pînă colo prin cabinet.

89

— V-aţi gîndit la nume ? întrebă preotul. Femeia purta pe braţe un pacheţel din care abia se zărea o faţă micuţă şi roşie înfăşurată în şaluri.

— Două nume... Wladislaw-Henryk, răspunse ea.

Preotul ridică din sprîncene.

— Iar Wladislaw-Henryk, dar oare alţi sfinţi nu mai există?

Naşul, îmbrăcat într-un costum care purta urmele uleiului de maşini, îşi frămînta şapca între mîini.

— Da, aşa ne-am...

— Ciudat! Al optulea Wladyslaw-Henryk, în săptămîna asta.

Naşul şi naşa tăceau. Preotul înălţă din umeri şi scrise în registru numele care îi fuseseră spuse. Seara, întîlnindu-se cu preotul din parohia sfîntului Florian din cartierul Praga, îi spuse:

— Nu pot de loc să-nţeleg ce se petrece în parohia mea. Cum se naşte un copil i se dă numele, ori Henryk, ori Wladislaw, ori amîndouă la un loc.

Preotul paroh răsufla zgomotos pe nas. Era furios:

— În parohia dumitale, stimabile, în parohia dumitale — făcu el — dar la mine? Dar la Povsla? Şi cum, dumneata accepţi?

— De ce să nu accept?

— Hm!...

Ksiondz-ul se alarmă.

— Nu-nţeleg... Este oare ceva suspect aici?

— Ceva suspect... Dar ce-ţi închipui, că ei se gîndesc la sfinţii patroni, stimabile?

— Dar la cine?

Asculta uimit. Se făcuse stacojiu la faţă.

— Nemaipomenit! Dar asta e un adevărat sacrilegiu! Cui i-ar fi dat prin gînd! A, dar azi a fost pentru ultima oară...

— Şi ce-ai de gînd să faci?

— Voi refuza şi atîta tot.

— Şi ei vor refuza să-şi mai boteze copiii.

— Cum aşa?

— Foarte simplu, am încercat şi eu şi am văzut ce s-a-ntîmplat: şi-au luat copilul şi duşi au fost. Dacă-i aşa, au spus, mai bine să rămînă nebotezat.

În întunericul nopţii, pe zidurile caselor, apăreau inscripţii; scrise cu cretă şi cu cărbune, ele se ştergeau uşor a doua zi, dar cu cele desenate în ulei aveau mult de furcă portarii, înghioldiţi de înjurăturile şi zbieretele poliţiştilor, care-şi făceau controlul în sector.

Din zori, ei verificau, zi de zi, cu grijă, pereţii caselor, gardurile, cablurile tramvaielor unde, sus de tot, scînteiau ca o flacără vie, fîşii de pînză roşie. Zidurile caselor, gardurile, dalele trotuarelor strigau cu glas puternic:

— Moarte provocatorilor! Slavă celor căzuţi!

În cartierele muncitoreşti, în subsoluri şi în mansarde, veneau pe lume alţi şi alţi Wladyslawi şi Henryki.

Slavă celor căzuţi!

Departe, dincolo de oraş, pe malul Vistulei, dinspre Bielany, dinspre Mlocyn, în crîngurile de stejari, în desişul sălciilor, se strîngea tineretul. Încet, răsuna melodia:

Locomotivă dragă, zboară înainte
Ni-e staţia în comunism!

Şi se mai auzea:

...Voi jertfă căzut-aţi în lupta cea grea...

Cîntecul zbura deasupra Vistulei. Luneca pe valuri şi, o dată cu vîntul, se-nălţa spre Citadela dreptunghiulară, încremenită pe malul apei. Zbura spre oraş, în şoapta dîrză, puternică, invincibilă, mai pătrunzătoare decît un strigăt:

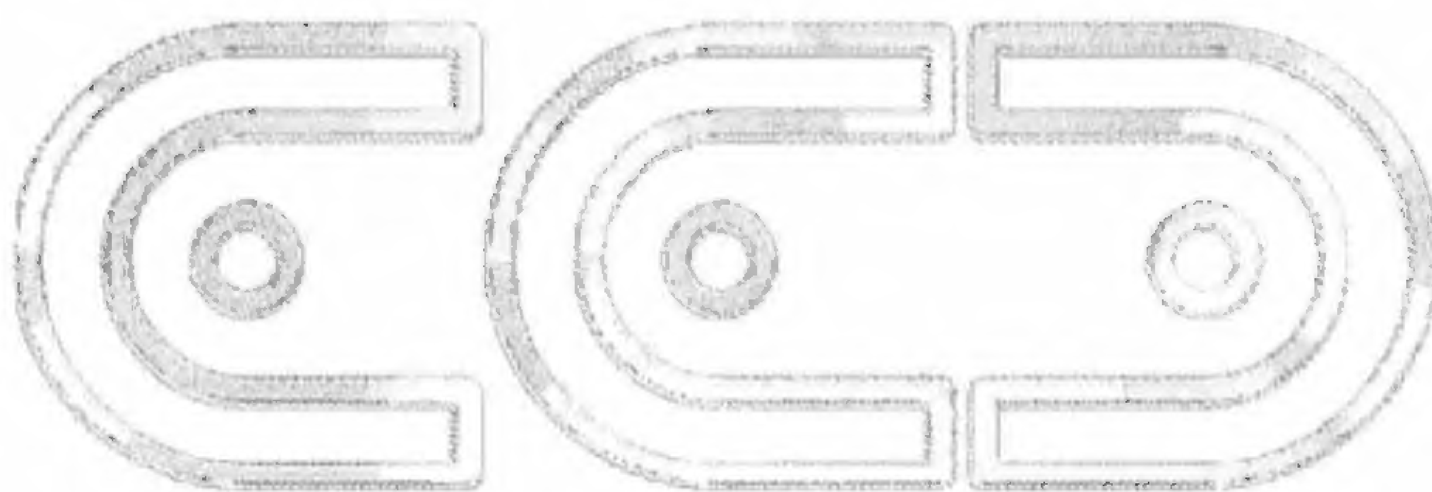
Slavă celor căzuţi!

Responsabil de carte : I. Manu
Tehnoredactor : A. Bucur
Corector : L. Caradima

Dat la cules 04.05.60. Bun de tipar 30.05.60. Tiraj 10.150 ex. Hîrtie semivelină mată de 65 gr./m². Format 700×1000/32. Coli ed. 11,21. Coli de tipar 8. Ediția I. Comanda 4554. A. nr. 0315. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—32=R

Tiparul executat sub com. nr. 817 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

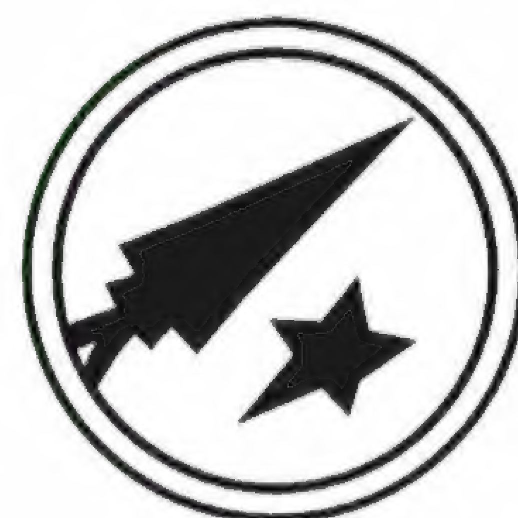
Anonim

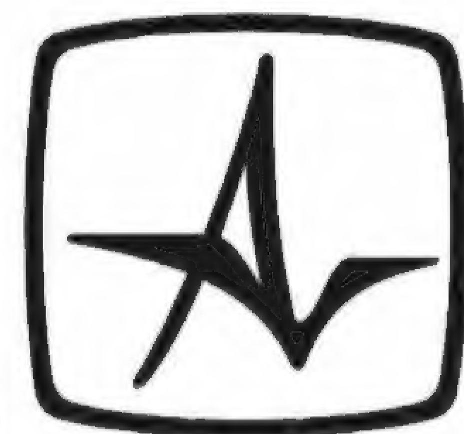

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

